

Cahier 2004-9

De ontwikkeling van een Integratiekaart

A.S. van Rijn^a, A. Zorlu^a, R.V. Bijl^a,
B.F.M. Bakker^b

m.m.v. A.A.M. Essers^a, M. van Gammeren^a,
L. van Toor^b, H.N. van der Vliet^b

a werkzaam bij het WODC

b werkzaam bij het CBS

Centraal Bureau voor de Statistiek

a

Wetenschappelijk Onderzoek-
en Documentatiecentrum

Dit rapport is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie en het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het onderzoek waarover gerapporteerd wordt, is mede gefinancierd door het Ministerie van Justitie. Het WODC is verantwoordelijk voor de inhoudelijke ontwikkeling van de integratiekaart; het CBS voor de levering van correcte gegevens.

Exemplaren van deze publicatie kunnen schriftelijk worden besteld bij

Bibliotheek WODC, kamer KO 14
Postbus 20301, 2500 EH Den Haag

Fax: (070) 370 45 07
E-mail: a.eind@minjus.nl

Cahiers worden in beperkte mate gratis verspreid zolang de voorraad strekt

Alle nadere informatie over WODC-publicaties

Inhoud

Samenvatting	1
1 Inleiding	7
1.1 Doel van de Integratiekaart	7
1.2 Opzet van het rapport	8
2 Integratie: uitgangspunten van het huidige beleid	9
2.1 Evalueren van integratiebeleid	9
3 Uitgangspunten bij de Integratiekaart	11
3.1 Relevante theoretische modellen van integratie	11
3.2 Integratie: uitgangspunten en operationalisering	13
3.2.1 Uitgangspunten van het WODC-CBS-integratie-onderzoek.	13
3.2.2 Operationalisering: maatschappelijke domeinen en indicatoren	14
3.2.3 Operationalisering: theoretisch model	15
3.2.4 De reikwijdte van het onderzoeksrapport	17
3.2.5 Internationale voorbeelden: UK, VS en Canada	18
4 Het verwerven van kennis en vaardigheden	21
4.1 Prestaties in het onderwijs	21
4.1.1 Scholieren uit gemengde en gesegregeerde wijken.	23
4.2 Conclusie: kans en risico-indicatoren in kennisverwerving	24
5 Werk en uitkeringen	25
5.1 Het werken als werknemer	25
5.2 Het werken als zelfstandige	26
5.3 Uitkeringen: WW en bijstand	26
5.4 Uitkeringen: Arbeidsongeschiktheid	28
5.5 Uitkeringsontvangers	28
5.6 Verklaringen voor arbeidsmarktdeelname en uitkeringsafhankelijkheid	29
5.6.1 Land van herkomst	29
5.6.2 Sekse	30
5.6.3 Verblijfsduur en generatie	30
5.6.4 Leeftijd	31
5.6.5 Gezinssituatie	31
5.6.6 Gemengde en mono-etnische huwelijken	31
5.6.7 Segregatie in de wijk	32
5.6.8 Opleidingsniveau	32
6 Veranderingen van de arbeidsmarktparticipatie van alle nieuwkomers uit 1999: 36.826 personen door de tijd gevolgd	35
6.1 Veranderingen in arbeidsmarktparticipatie naar herkomstland	36
6.1.1 Veranderingen in arbeidsparticipatie naar migratiemotief	37

6.1.2	De meerwaarde van longitudinale analyses	39
6.2	Conclusie: kansen en risico's op de arbeidsmarkt	40
7	Contacten tussen allochtonen en autochtonen	42
7.1	Huwelijken tussen allochtonen en autochtonen	42
7.2	Mogelijkheden tot inter-etnische contacten in de wijk	43
7.3	Conclusie: kans en risico-indicatoren	44
8	Discussie: naar een rijkere monitoring van integratie	46
8.1	Beschikbare data	46
8.2	Ontbrekende gegevens	46
	Literatuur	49
Bijlage 1	Verantwoording	51
Bijlage 2	Definities en afkortingen	59
Bijlage 3	Figuren	61
Bijlage 4	Tabellen	67

Samenvatting

De Integratiekaart: een nieuwe manier om integratie van allochtonen te monitoren

Doel van de Integratiekaart

Voor een effectief integratiebeleid zijn concrete doelstellingen en strategieën cruciaal, maar ook is er kennis nodig over de mate waarin het beleid doeltreffend is. Inzicht in het verloop van integratie en in de effecten van het beleid is daarvoor noodzakelijk. Aanleiding voor de ontwikkeling van de Integratiekaart was de behoefte van de Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie aan een instrument om het effect van het 'Integratiebeleid Nieuwe Stijl' te beoordelen. Wordt integratie via de beleidsspeerpunten 'Toerusting', 'Toenadering' en 'Toegankelijkheid' gerealiseerd? Het WODC ontwikkelt thans op basis van gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek een instrument waarmee de voortgang van groepen migranten op verschillende maatschappelijke terreinen kan worden gemeten. Zo'n instrument kan dienen als hulpmiddel bij de evaluatie van het huidige en van toekomstig beleid. Door de ontwikkelingsgang van migranten in de tijd te volgen en door groepen migranten met elkaar te vergelijken, wordt duidelijk bij wie en op welke maatschappelijke terreinen de sociale participatie voorspoedig verloopt en bij wie minder. Dit biedt de mogelijkheid scherper zicht te krijgen op de effectiviteit van het beleid.

Onderzoeksmethode

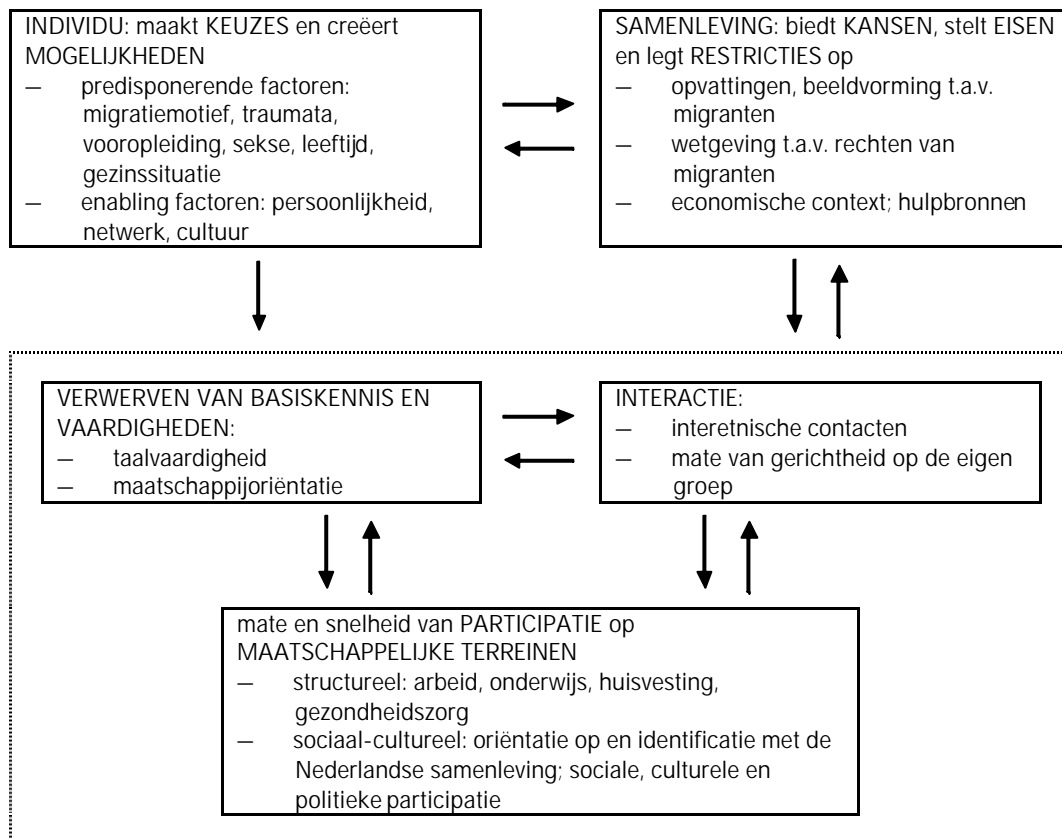
Nieuw in ons onderzoek is dat we ons niet alleen richten op de positie van de klassieke herkomstpopulaties (Turken, Marokkanen, Antillianen en Surinamers), maar dat we tevens ingaan op kleinere herkomstpopulaties. Ook geven we een eerste aanzet tot het beschrijven van het *proces van integratie*, essentieel voor het evalueren van beleid. Dit doen we door de positieveranderingen op de arbeidsmarkt van nieuwkomers uit 1999 gedurende een periode van enkele jaren in kaart te brengen.

Voor onze analyses hebben we CBS-gegevens gebruikt over de jaren 1999, 2000, 2001 en 2002. Deze gegevens zijn onderling dusdanig gekoppeld dat ontwikkelingen over de periode inzichtelijk gemaakt kunnen worden. We presenteren in het rapport gegevens voor de genoemde onderzoeksjaren over de maatschappelijke participatie van alle herkomstgroepen die in 1999 uit meer dan 10.000 personen bestonden, waarbij we differentiëren naar leeftijdsgroep, generatie, verblijfsduur en sekse. Deze standgegevens worden gecontroleerd voor een aantal achtergrondkenmerken, om te schatten hoe de situatie zou zijn, als alle groepen gelijk zouden zijn samengesteld.

Het vernieuwende van de Integratiekaart ligt niet alleen in het feit dat we ook de kleinere migrantengroepen in het onderzoek opnemen. Belangrijk is dat we ruim aandacht besteden aan de veranderingen in de tijd die kunnen worden waargenomen voor cohorten nieuwkomers. We zijn in staat op basis van administratieve gegevens afgebakende groepen empirisch te volgen, omdat de gegevens op individueel niveau –uiteraard met inachtneming van privacy-eisen– zijn gekoppeld. Zo kan inzicht worden gegeven in het *verloop van het integratieproces* in de maatschappij.

Domeinen van integratie: kennis en vaardigheden, sociale contacten en maatschappelijke participatie

Het WODC is bij de ontwikkeling van de Integratiekaart uitgegaan van de individuele migrant, die met zijn persoonlijke geschiedenis, kennis en vaardigheden in Nederland arriveert. De wijze waarop zijn maatschappelijke participatie verloopt, wordt beïnvloed door deze bagage, maar bijvoorbeeld ook door scholing in Nederland, de aard van de contacten die hij legt en door samenlevingsfactoren, zoals beeldvorming en conjunctuur. In onderstaand model zijn de voor integratie relevante domeinen schematisch weergegeven.

Indicatoren

Bij de keuze van indicatoren is het van belang dat er niet alleen aandacht is voor de vraag op welke terreinen en door welke factoren participatie stagneert, maar ook –en vooral– voor de vraag *wat goed gaat*. Welke groepen, of delen daarvan, zoals bepaalde leeftijdsgroepen, vinden relatief snel werk?

Kunnen we vervolgens iets leren van hun ervaringen?

Dit onderscheid komt tot uitdrukking in de twee typen indicatoren die worden gebruikt: risico-indicatoren en kansindicatoren. Deze eerste rapportage bevat gegevens over de volgende indicatoren, waarbij aangetekend wordt dat deze lijst in de toekomst verder wordt aangevuld.

(Huidige) kans-indicatoren	(Huidige) risico-indicatoren
<ul style="list-style-type: none">– prestaties in het onderwijs– bezoek gemengde scholen (hier vooralsnog: schoolgaand vanuit gemengde wijken)– hebben van betaald werk– aandeel werkenden als zelfstandige	<ul style="list-style-type: none">– bezoek gesegregeerde scholen (hier vooralsnog: schoolgaand vanuit gesegregeerde wijken)– werkloosheid– bijstandsafhankelijkheid– arbeidsongeschiktheid– uitkeringsafhankelijkheid
<ul style="list-style-type: none">– wonen in gemengde wijk– hebben van inter-etnische sociale contacten (hier: gemengde huwelijken)	<ul style="list-style-type: none">– wonen in gesegregeerde wijk– hebben van mono-etnische sociale contacten (hier: mono-etnische en migratiehuwelijken)

Resultaten

Onderwijs: prestaties en schoolsamenstelling

Voor de indicator prestaties in het onderwijs zijn er gegevens over de resultaten van de eindexamens in het voortgezet onderwijs en over de doorstroming naar het hoger onderwijs. Het bezoek aan gemengde, dan wel gesegregeerde scholen is geschat op basis van het aandeel allochtonen in de wijk waar scholieren wonen in het jaar 2001-2002. Het aandeel geslaagden voor het eindexamen is onder allochtone leerlingen in elk van de onderzochte jaren in alle schooltypen van het voortgezet onderwijs lager dan onder autochtone leerlingen. De verschillen zijn het grootst in het VWO (tot 17 procentpunten) en het kleinst in het Voorbereidend Beroepsonderwijs (VBO) (4-9 procentpunten)

Tussen 1999 en 2002 is er bij alle herkomstgroepen een toename in het aandeel geslaagde leerlingen. In het VBO geldt daarbij dat het verschil tussen allochtone en autochtone leerlingen over de jaren heen kleiner wordt. Turkse leerlingen doen het in alle schoolsoorten het slechtst. De verwachting dat de tweede generatie minder vaak zakt voor het eindexamen wordt door de cijfers niet ondersteund, met name niet in het VBO en het MAVO.

Chinezen en Ethiopiërs blijken in 2001-2002 goed te presteren. Hun slagingskansen zijn vergelijkbaar met die van autochtone leerlingen.

Onder Antillianen en met name Chinezen is de doorstroom naar het hoger onderwijs groot. Chinese HAVO/VWO-leerlingen gaan zelfs vaker dan autochtone jongeren na de middelbare school door naar het wetenschappelijk onderwijs.

Uit de analyses blijkt dat leerlingen die in meer gesegregeerde wijken wonen het slechter doen in het onderwijs. Dat betekent overigens niet zonder meer dat segregatie de oorzaak is van de slechtere prestaties. Relevant is dat naarmate allochtone kinderen langer in Nederland wonen, zij meer doorstromen naar het wetenschappelijk onderwijs. Een andere opmerkelijke samenhang is er met de gemeente van vestiging. Leerlingen die in Rotterdam, Den Haag of Utrecht wonen hebben een groter kans om door te stromen naar het hoger onderwijs dan leerlingen in andere gemeenten.

Maatschappelijke positie: werk en uitkering

Deelname aan arbeid is een kernindicator voor integratie. Daarbij zijn ook uitkeringsgegevens (werkloosheid, bijstand en arbeidsongeschiktheid) relevant.

Het percentage werknemers onder verschillende herkomstgroepen loopt sterk uiteen. Surinamers, Antillianen, maar ook mensen afkomstig uit Kaapverdië, Ghana en de Filippijnen werken tussen 1999 en 2002 relatief vaak. Veel geringer is de arbeidsdeelname van Turken en Marokkanen. Het verschil met autochtonen is bij hen tegen de 20 procentpunten. Ook binnen nieuwe migrantengroepen, zoals de Afghanen, blijft het percentage werkenden aanzienlijk achter.

Binnen de afzonderlijke allochtone groepen zijn er vaak grote verschillen tussen de eerste en de tweede generatie. In de meeste gevallen is de participatie van de tweede generatie groter. Een lagere arbeidsmarkt-participatie voor de tweede generatie is vaak toe te schrijven aan de lage gemiddelde leeftijd. Relatief veel jongeren in allochtone groepen betekent veel onderwijsvolgenden.

In verschillende migrantengroepen zijn er veel zelfstandige ondernemers. Vooral onder migranten uit China, Egypte en Hong Kong is het aandeel zelfstandigen hoog. Dit maakt duidelijk dat deze migranten voldoende inzicht en contacten in de samenleving hebben om een bedrijf op te zetten.

In samenhang met een geringe deelname aan arbeid is er in veel allochtone groeperingen sprake van oververtegenwoordiging in uitkeringscijfers. Vooral Turken en Marokkanen zijn, in vergelijking met met autochtonen, vaak arbeidsongeschikt. Binnen de Turkse herkomstgroep zien we die oververtegenwoordiging ook bij de tweede, in Nederland geboren generatie. Maar ook Surinamers hebben vaak een arbeidsongeschiktheidsuitkering.

Uit onze analyses blijkt dat uitkeringsafhankelijkheid samenhangt met het aandeel niet-westerse autochtonen in de wijk. Nader onderzoek moet uitwijzen in hoeverre dit patroon bij afzonderlijke herkomstgroepen is terug te vinden.

Opvallend is het zeer grote risico voor oudere migranten om in de bijstand te raken. Onder Marokkaanse en Antilliaanse vrouwen van 55 tot 65 jaar, is het aandeel ABW-uitkeringen in 2002 zelfs respectievelijk ruim 43% en 35%, maar ook allochtone mannen in de klassieke herkomstgroepen zijn sterk oververtegenwoordigd in de bijstandsstatistieken. Van de nieuwe groepen zijn Afghanen relatief vaak afhankelijk van een bijstandsuitkering.

*De veranderingen in aandeel werkenden en uitkeringsafhankelijkheid:
36.826 nieuwkomers van 1999 tot 2002 gevolgd*

Belangrijke conclusies kunnen we trekken door een groep van bijna 37.000 nieuwe migranten door de tijd te volgen. Uit deze aanpak blijkt dat vooral Marokkaanse en Turkse mannen in de periode 1999-2002 relatief snel een baan vinden. Van hen heeft ongeveer 60% binnen vier jaar betaald werk. Turkse en Marokkaanse vrouwen participeren, vergeleken met mannen, minder vaak, maar ook hun deelname aan de arbeidsmarkt neemt in de onderzochte periode duidelijk toe: zij wordt ruim twee keer zo groot. Het percentage werkenden stijgt van respectievelijk 14,7% en 11,5% naar 33,0% en 27,8%. Antilliaanse vrouwen zijn aanzienlijk ruimer vertegenwoordigd op de arbeidsmarkt en het Surinaamse cohort vrouwelijke nieuwkomers heeft een groter aandeel werkenden dan de groep mannelijke immigranten. Onder migranten uit nieuwe herkomstlanden als Irak, Afghanistan en Somalië is het aandeel werkenden laag.

De ongunstige positie van de Afghanen blijkt ook als we kijken hoe de participatie van groepen nieuwkomers door de tijd verandert: andere asielmigranten, zoals de Somaliërs en de Irakezen, zijn weliswaar ook vaak afhankelijk van bijstand, maar van de nieuwkomers uit 1999 is het ABW-percentage na vier jaar voor de Irakezen ongeveer 17%, tegenover ruim 50% onder de Afghanen.

Contacten tussen allochtonen en autochtonen

Door een huwelijk met een autochtone partner hebben allochtonen een gemakkelijker toegang tot autochtone netwerken. Zo'n gemengd huwelijk kan ook een prikkel zijn om de Nederlandse taal te leren en te gebruiken. Als gevolg daarvan is te verwachten dat gemengd gehuwden betere kansen hebben op de Nederlandse arbeidsmarkt. Dit blijkt inderdaad het geval. Gemengd gehuwden hebben in de onderzochte periode een grotere kans om werk te vinden als werknemer. Dergelijke huwelijken worden het meest gesloten door Antillianen en westerse allochtonen en in het algemeen vaker door vrouwen dan door mannen.

Voor de tweede generatie is er tussen 1999 en 2001 een afwijkende trend bij Turken en Marokkanen ten opzichte van andere herkomstgroepen. In Nederland geboren mannen en vrouwen van Turkse of Marokkaanse ouders halen relatief vaak een partner uit het land van herkomst, terwijl in andere herkomstgroepen beduidend vaker gemengd wordt gehuwd.

De toekomst

Op basis van de nu beschikbare indicatoren kan vanzelfsprekend slechts een globaal beeld van de mate en zeker van het proces van integratie worden geschetst. Bovendien biedt het materiaal onvoldoende mogelijkheden om te bepalen in hoeverre geconstateerde samenhangen tussen bijvoorbeeld het type huwelijk en de mate van uitkeringsafhankelijkheid berusten op een causaal verband. In de toekomst is uitbreiding van de Integratiekaart nodig met aanvullende gegevens, zodat meer aspecten van integratie kunnen worden beschreven en geanalyseerd en de kwaliteit van de informatie verbetert.

In dit rapport is duidelijk geworden welke mogelijkheden er nu zijn om ontwikkelingen in de tijd in kaart te brengen. We willen deze lange termijn-analyses in de toekomst uitbreiden. De uitbreidingen betreffen de lengte van de te analyseren periode en de vergelijkingen van verschillende cohorten.

Privacy-waarborg

Het onderzoek ten behoeve van de Integratiekaart is gebaseerd op een databestand met geanonimiseerde gegevens, waarin herkomstgroepen van ten minste 10.000 personen zijn opgenomen. Om herkenbaarheid van individuen te voorkomen presenteren we bovendien, waar nodig, in de analyses alleen resultaten die op ten minste honderd individuen gebaseerd zijn.

1 Inleiding

1.1 Doel van de Integratiekaart

Integratie van allochtonen is een thema dat de gemoederen de laatste jaren flink bezig houdt. Een nieuwe publicatie over het thema zal daarom zowel vanzelfsprekend zijn als verbazing wekken. Vanzelfsprekend, omdat het laatste woord over integratie niet is gezegd; verrassend, omdat er al zoveel rapporten geschreven zijn over het thema. De vraag is wat het WODC en het CBS met deze rapportage nog kunnen toevoegen aan de discussie. Het antwoord ligt voor ons in het begrip 'proces'. Kunnen we inzicht krijgen in het verloop van integratie van allochtonen? Wij zullen dat inzicht proberen te verschaffen met behulp van een nieuwe meetmethode en nieuwe gegevensbestanden.

Het onderzoek ten behoeve van de Integratiekaart zal op twee punten afwijken van bestaand onderzoek. Vernieuwend is dat de stand van de participatie van herkomstgroepen op een bepaald moment wordt beschreven (de *mate* van integratie), waarbij het voor het eerst mogelijk is dat we een gedetailleerde uitsplitsing maken naar verschillende herkomstlanden. Behalve een beschrijving voor de 'grote vier' (Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse herkomstgroepen) geven we aan hoe kleinere immigrantenpopulaties in Nederland participeren.¹ We zullen door middel van longitudinale data bovendien inzicht geven in het verloop van integratie over een langere periode. Deze combinatie van onderzoeksmethoden stellen wij in dit rapport voor als een nieuwe wijze van het monitoren van integratie van allochtonen.

We kiezen daarom voor een combinatie van onderzoeksmethoden. Inzicht in wijzigingen in de mate van integratie van de totale herkomstgroep is weliswaar onmisbaar voor beleid, maar daarnaast is het van belang dat we een antwoord krijgen op de vraag hoe de positieverwerving van reeds aanwezige migranten (zoals oudkomers) in de samenleving is verlopen. Dan pas kunnen we inzicht krijgen in belemmeringen of succesfactoren in individuele carrières en in de vraag of integratiebeleid het gewenste effect heeft. De gecombineerde methoden stellen ons in staat uitspraken te doen over de afstand tussen herkomstgroepen onderling, tot autochtonen, maar ook over de afstand tussen selecties uit herkomstgroepen, al dan niet in relatie tot de totale groep. We kunnen bijvoorbeeld de arbeidsmarktparticipatie van Filippijnse immigranten vergelijken met die van Amerikanen, of die van asielmigranten met die van gezinsmigranten, maar ook nagaan hoe de arbeidsmarktdeelname van nieuwkomers uit 1998 zich ontwikkelt ten opzichte van autochtonen of van afzonderlijke herkomstgroepen.

¹ In bijlage 1, paragraaf 1.1, geven we nader aan tussen welke methoden we hebben gekozen. Bovendien gaan we daar in op de beschikbare bronnen.

Met dit onderzoek willen we inzicht bieden in de vraag of de grootte van de gevonden afstanden samenhangt met verschillen in de keuzes die immigranten maken. Ter illustratie noemen we de discussie over de vraag of zwarte scholen goed of slecht zijn voor integratie. Wanneer we door middel van een longitudinale onderzoeksmethode inzicht krijgen in de uitgangspunten en carrières van (voormalige) bezoekers van gemengde en van mono-etnische scholen, kunnen we met meer zekerheid vaststellen of en in welke mate beleid dat zich richt op segregatie op scholen, in dit maatschappelijke domein de gewenste gevolgen heeft.² We kunnen ons bovendien voorstellen dat een bepaald verband tussen indicatoren voor de ene categorie migranten (bijvoorbeeld oudkomers) wel en voor de andere niet of minder geldt.

Vragen die ons interesseren zijn daarom van de volgende soort: is er een patroon te ontdekken in de carrières van hen die probleemloos een weg in de samenleving hebben gevonden? Hoe zijn de carrières verlopen van degenen die niet zijn uitgevallen uit inburgeringstrajecten, die niet werkloos of arbeidsongeschikt werden en wat kunnen we leren van hun ervaringen? De stappen die nieuwkomers zetten op verschillende maatschappelijke terreinen worden systematisch in kaart gebracht om te kunnen vaststellen of en zo ja, onder welke voorwaarden teruggang, stagnatie of progressie structureel wordt. Het is vervolgens een politieke keuze of en waar een minimum niveau van integratie wordt vastgesteld.

1.2 Opzet van het rapport

In het volgende hoofdstuk zullen allereerst de theoretische uitgangspunten van ons onderzoek worden geschetst en zal worden aangegeven hoe het integratiebeleid, zoals dat op dit moment wordt gevoerd, hierop aansluit. Ook gaan we in op de vraag op basis van welk model en welke indicatoren we het proces van integratie systematisch zullen onderzoeken. Daarna zullen de resultaten van de analyse van de beschikbare bronnen worden gepresenteerd en toegelicht. In hoofdstuk 4 komen de gegevens met betrekking tot kennis en vaardigheden aan de orde. Vervolgens behandelt hoofdstuk 5 de analyses over werk en uitkeringsafhankelijkheid, waarna we in hoofdstuk 7 ingaan op het thema 'sociale contacten'. In de discussie (hoofdstuk 8) wordt aangegeven op welke wijze de beschikbare gegevens en methodes leiden tot een Integratiekaart en worden de plannen voor de toekomst geschetst.

² De longitudinale methode is eerder toegepast in een UvA-CBS samenwerkingsproject. Voor informatie: <http://www.cbs.nl/nl/service/onderzoek/strat-ondz/SDA/index-SDA.htm>.

2 Integratie: uitgangspunten van het huidige beleid

Volgens de 'brief Integratiebeleid Nieuwe Stijl' die de Minister voor V&I op 16 september 2003 aan de Tweede Kamer heeft gestuurd is het doel van het integratiebeleid 'gedeeld burgerschap'. Dit houdt in dat men deelneemt aan alle facetten van de samenleving en daaraan een actieve bijdrage levert, Nederlands spreekt en zich houdt aan basale Nederlandse normen. De brief geeft enkele voorbeelden van deze normen. Voorts wordt opgemerkt dat de verplichting zich te houden aan de grondwet centraal staat. 'Meedoen vanuit verscheidenheid, daar gaat het om' (TK 2003-2004, 29 203, nr. 1, p. 9). Op basis van deze omschrijving kan –volgens de minister– een groep als 'geïntegreerd' worden beschouwd bij:

- beheersing van de Nederlandse taal;
- evenredige deelname aan structurele maatschappelijke terreinen;
- onderhouden van interetnische contacten;
- onderschrijven van basale Nederlandse normen

Integratie kan volgens het kabinet bereikt worden via de weg van 'toerusting' van de migranten zodat zij de kennis en vaardigheden ontwikkelen om zich in de samenleving een positie te verwerven; via de weg van de 'toenadering' tussen migranten en autochtone bevolking, zodat via het onderhouden van sociale contacten migranten en autochtonen elkaar leren kennen en waarderen; en via de weg van 'toegankelijkheid', waarmee bedoeld wordt dat maatschappelijke sectoren zich open moeten stellen voor de migranten. Het Nederlandse integratiebeleid richt zich zowel op de verschillende categorieën 'nieuwkomers' (vluchtelingen, arbeidsmigranten, gezinsherenigers, gezinsvormers) alsook op migranten die al vele jaren in Nederland verblijven ('oudkomers') en op de tweede generatie van migranten. De verschillen tussen deze groepen in migratiegeschiedenis, motieven om te migreren, en vele andere achtergrondkenmerken (sociaal-economische en politieke omstandigheden in het land van herkomst, opleiding, enz.), betekenen dat verwacht mag worden dat de mate en de snelheid van integratie en de wegen waarlangs dat proces verloopt sterk uiteen kunnen lopen.

2.1 Evalueren van integratiebeleid

In de bovenstaande omschrijving van integratie wordt de nadruk gelegd op een (gewenste) eindsituatie en wordt het procesmatige karakter van integratie minder nadrukkelijk benoemd. Om de huidige en toekomstige beleidsinspanningen op het terrein van integratie te kunnen toetsen, is inzicht in de processen en mechanismen die integratie bevorderen dan wel belemmeren echter onmisbaar. Dit impliceert dat omschreven dient te worden welke fasen

doorlopen worden in het integratieproces, wat de determinanten zijn in dat proces en wat de rol is van de diverse betrokkenen: de migrant, de overheid en de samenleving als geheel.

Voor een toetsing (evaluatie) van de effecten van beleid is het nodig dat duidelijk is welke processen op welke wijze beïnvloedbaar of (deels) stuurbaar zijn door middel van (overheids)beleid, en welke determinanten en processen wellicht op een alternatieve wijze door andere maatschappelijke betrokkenen te beïnvloeden zijn.

Door de mechanismen in het integratieproces te expliciteren, is het vervolgens ook mogelijk om strategieën, maatregelen en interventies die gericht zijn op het bevorderen van integratie te evalueren. In navolging van wat gebruikelijk is op het terrein van de gezondheidszorg (Cochrane Collaboration), onderwijs en justitie (Campbell Collaboration) zal ook op het terrein van het integratiebeleid steeds vaker de vraag gesteld worden: "wat werkt voor wie onder welke omstandigheden?" (Home Office/RDS, On-line Report 13/02, 2002).³

Om te kunnen bepalen of een ingezette maatregel ter bevordering van de integratie van bepaalde groepen of op bepaalde samenlevingsgebieden vruchten heeft afgeworpen, is idealiter een vergelijkingsmaatstaf, een benchmark, gewenst. Een gouden standaard van integratie bestaat niet, zodat vorderingen bij het proces van integratie alleen relatief ten opzichte van andere bevolkingsgroepen te meten zijn. In het algemeen zal de positie van de autochtone Nederlandse bevolking als ijkpunt genomen kunnen worden. Met name op de gebieden van structurele integratie (werk, wonen, onderwijs) is een dergelijke vergelijking mogelijk.

Bovendien geldt dat door integratie van immigranten in de samenleving, die samenleving en daarmee ook de autochtone bevolking, verandert. Al deze overwegingen maken dat onderzoek op het gebied van integratie(processen) niet alleen burgers met een allochtone etnische achtergrond tot object moet hebben, maar ook die van autochtone Nederlandse afkomst.

³ Op dit moment is deze aanpak nog niet mogelijk.

3 Uitgangspunten bij de Integratiekaart

3.1 Relevante theoretische modellen van integratie

In de literatuur (bijv. Berry, 1994) wordt veelal een viertal zogenoemde acculturatiestrategieën onderscheiden, die de verschillende manieren aangeven waarop migranten hun weg kunnen vinden in de ontvangende samenleving. Centraal bij die vier acculturatiestrategieën staan de mate waarin de leden van etnische groeperingen zich oriënteren op de ontvangende samenleving dan wel op de eigen groepering. De mate waarin individuen streven naar enerzijds een groepseigen culturele identiteit en anderzijds opname in het dominante sociale systeem, typeert elk van de vier acculturatiestrategieën. Afhankelijk van gemaakte keuzes is sprake van assimilatie (aanpassing aan de gemeenschappelijke cultuur), integratie, separatie (richten op de eigen groep of cultuur, 'etnisering') of marginalisering (zelfuitsluiting) (zie voor nadere uitwerking bijv. Dagevos et al., 1999). In het geval dat individuen kiezen voor zowel (enig) cultuurbehoud en het behoren tot een groep als voor participatie in de samenleving is volgens Berry sprake van integratie.

Esser (2003) benadrukt dat het bij integratie vooral gaat om de participatie van migranten op de verschillende maatschappelijke terreinen. Hij stelt dat het begrip 'integratie' in de publieke en politieke discussie vooral wordt gebruikt voor 'sociale integratie' van personen van allochtone afkomst in de ontvangende samenleving, in de zin van incorporatie in diverse maatschappelijke terreinen. Hij onderscheidt daarbij vier aspecten van integratie, waarbij een zekere fasering het uitgangspunt is:

- '*culturation*': het opdoen van voldoende kennis en vaardigheden om adequaat deel te kunnen nemen aan de samenleving. Het verwerven van taalvaardigheid staat hierbij centraal. De verwerving van dit menselijk kapitaal is voor een deel afhankelijk van de kansenstructuur (geboden kansen en gestelde eisen) in een samenleving. In deze notitie noemen wij dit menselijk kapitaal de basiskennis en -vaardigheden.
- '*positioning*': de positie die men krijgt en verwerft op structurele maatschappelijke terreinen als burgerrechten, onderwijskwalificaties, arbeidsmarkt en formele sociale relaties. Deze positie hangt niet alleen af van de kansenstructuur, maar ook van de basiskennis en -vaardigheden van de migrant en diens bereidheid om kennis en vaardigheden in te zetten in de nieuwe omgeving.
- '*interaction*': het aangaan van sociale relaties (collega's, klasgenoten, burens, vrienden, echtgenoten) in het alledaagse leven. Het betreft hier zowel formele als informele sociale contacten. Dit is afhankelijk van de bereidheid van allochtonen en autochtonen om met elkaar om te gaan.
- '*identification*': de mentale en emotionele verhouding van de persoon ten opzichte van de sociale omgeving als geheel. Het gaat hier om gevoelens van loyaliteit, identificatie en het gevoel van 'erbij te horen'. De mate van

integratie in de nieuwe omgeving hangt mede af van de vraag of nieuwe, interetnische contacten in conflict komen met bestaande netwerken.

De vier aspecten van integratie hangen met elkaar samen. Zo is taalbeheersing bevorderlijk voor het vinden van een baan, maar kunnen de interacties die gepaard gaan met een baan ook de taalvaardigheid versterken. Capaciteiten, kennis en vaardigheden bepalen de 'marktwaarde' die men heeft voor anderen (Esser, 2003), bijvoorbeeld werkgevers en producenten, en beïnvloeden daarmee de positie die men op maatschappelijke terreinen kan bereiken.

Esser veronderstelt dat een succesvolle positionering van migranten op de belangrijkste maatschappelijke terreinen van een samenleving, en de interdependentie tussen allochtonen en autochtonen die daar het gevolg van is, de kans vergroot dat allochtonen zich identificeren met principes van individuele vrijheid en de democratische rechtsstaat. Het is immers juist deze rechtsstaat die het voor allochtonen mogelijk maakt om, binnen de grenzen van de wet, traditionele culturele gewoonten en voorkeuren te bewaren.

Voor wat betreft het benodigde overheidsbeleid richt Esser zich in het bijzonder op de cruciale factor 'taal'. Taalverwerving is volgens hem de eerste en daarmee allerbelangrijkste stap in integratie. Hiertoe moeten dan wel van dag tot dag mogelijkheden voor interetnisch contact bestaan. Taalcursussen zijn daarvoor volgens hem bij lange na niet genoeg. Om die reden zou etnische segregatie in buurten en op scholen volgens Esser van overheidswege moeten worden tegengegaan. Zijn nadruk op taal en onderwijs sluit aan bij de sociologische 'hulpbronnentheorie' (zie voor een beschrijving Ultee, Arts en Flap, 2003).

De eerder genoemde benadering van het kabinet om integratie te bevorderen (via toerusting, toenadering en toegankelijkheid) vinden we hier zonder moeite in terug. Toerusting valt binnen het concept 'culturation', toenadering valt vooral binnen 'interaction' en toegankelijkheid binnen 'positioning'. Ook het idee dat integratie een tweezijdig proces is waarin de migrant bereid moet zijn zich in te spannen om volwaardig burger te worden, en dat ook de samenleving daartoe kansen moet bieden, vinden we bij Esser terug. Esser legt daarnaast ook de nadruk op wat genoemd kan worden de psychologische kant van integratie, namelijk de oriëntatie van de migrant op de ontvangende samenleving, op het gevoel erbij te horen.

De samenhang tussen de aspecten is evident, hoewel Esser de veronderstelde verbanden of eventuele volgtijdelijkheid niet aangeeft. Anders gezegd, Esser beschrijft weliswaar de kernelementen van maatschappelijke participatie c.q. integratie, maar laat in het midden hoe de verbanden tussen die elementen zijn. Zo is taalbeheersing ('culturation') bevorderlijk voor het vinden van een baan ('positioning'), maar kunnen de sociale interacties die gepaard gaan met een baan omgekeerd ook de taalvaardigheid versterken. Capaciteiten, kennis en vaardigheden bepalen de 'marktwaarde' die men heeft voor anderen, zoals werkgevers en producenten, en beïnvloeden daarmee de positie die men op maatschappelijke terreinen kan bereiken. In een latere paragraaf zullen wij de veronderstelde verbanden tussen de kernelementen verder uitwerken in een analytisch model.

3.2 Integratie: uitgangspunten en operationalisering

3.2.1 *Uitgangspunten van het WODC-CBS-integratie-onderzoek.*

Uitgaande van de theorie van Esser en met een nadere uitwerking van de wijze waarop de door hem onderscheiden kernelementen samenhangen, komen wij in ons integratieonderzoek tot de volgende uitgangspunten:

- Wij beschouwen integratie als een proces van toenemende maatschappelijke participatie dat individuen doorlopen vanaf het moment van binnenkomst in Nederland. Centraal staat de notie dat individuele mensen volwaardig gaan deelnemen aan de Nederlandse samenleving. Binnen één (etnische) groep kunnen tussen de groepsleden grote verschillen bestaan in startpositie (capaciteiten, vaardigheden, aspiraties), en in de mate en de snelheid van integratie en in de keuzes daarbij van de individuele leden.
- Integratie begint bij de bereidheid van de migrant om inspanningen te leveren en te investeren om voor zichzelf kansen te creëren en te benutten teneinde zich een positie in de samenleving te verwerven. De ontvangende samenleving biedt daartoe kansen ('opening of social opportunities') en stelt ook eisen en restricties, en migranten gaan daar op uiteenlopende wijze mee om. Integratie is dus een dynamisch en tweezijdig proces van verandering en verandert ook de ontvangende samenleving (zie R. Bach, 1993).
- Integratie zien wij als een lange termijn proces: vanuit psychologisch perspectief begint integratie al vóór aankomst in het uiteindelijke land van verblijf en zet zich voort, ook wanneer de immigrant al actief deelneemt aan die samenleving in wettelijk, sociaal, economisch, educatief en cultureel opzicht. Het vaststellen van een gewenst niveau van integratie op de diverse maatschappelijke terreinen is echter ten principale politieke 'target setting' en dus geen taak van wetenschappelijk onderzoek. Op basis van empirische gegevens kunnen we geen einddoel van integratie formuleren, maar alleen relatieve veranderingen registreren, zoals een vooruitgang in de tijd van iemands arbeidsmarkt-positie.
- Integratie wordt in dit onderzoek benaderd als een multi-dimensionaal proces: integratie heeft betrekking op zowel de voorwaarden voor deelname als de feitelijke deelname aan alle aspecten van het economische, sociale, culturele, burgerlijke en politieke leven van het gastland, evenals op het gevoel bij de immigrant zelf geaccepteerd te worden door de ontvangende samenleving en er deel van uit te maken. Deze dimensies of maatschappelijke domeinen staan niet los van elkaar. Er is sprake van wisselwerking tussen de positie op het sociaal-culturele en het structurele domein (Odé, 2002; Dagevos/WRR, 2001). Een sleutelrol lijkt weggelegd te zijn voor opleidingsniveau: een goede opleiding is een economische hulpbron, maar bepaalt ook, omdat het een investering in 'human capital' is, de kans op succes wat betreft de mate van sociaal-culturele integratie.
- We gaan ervanuit dat er niet één enkel, universeel, stapsgewijs integratieproces is met een vaste snelheid dat alle individuele migranten op identieke wijze doorlopen op alle relevante maatschappelijke

domeinen. Op elk van bovengenoemde terreinen zijn eigenstandige processen te herkennen van de wijze waarop integratie kan plaatsvinden, de snelheid waarmee dat gebeurt, de (on)mogelijkheden van de overheid om die te beïnvloeden en de uitkomsten van het integratieproces.

3.2.2 *Operationalisering: maatschappelijke domeinen en indicatoren*

Over de vraag wat de relevante maatschappelijke sectoren zijn waar migranten zich moeten positioneren, bestaat in de literatuur weliswaar een grote mate van eensgezindheid (zie o.a. Hagendoorn e.a. 2003; Dagevos et al, 1999), maar het antwoord is feitelijk een politieke keuze. In het algemeen worden de arbeidsmarktparticipatie en onderwijsparticipatie van migranten beschouwd als de voor het integratieproces meest relevante structurele maatschappelijke domeinen. Soms worden ook huisvesting en gebruik van (gezondheids)zorg er bij betrokken. Met betrekking tot sociaal-culturele domeinen worden in de meeste gevallen het aangaan van interetnische sociale relaties, politieke participatie en oriëntatie op en identificatie met de ontvangende samenleving beschouwd als relevant voor integratie.

Over de vraag hoe die integratie c.q. participatie is vast te stellen en welke indicatoren daar adequaat zijn, kunnen de meningen uiteenlopen. Een definitieve lijst van indicatoren is dan ook niet te geven; een dergelijke lijst hangt af van de gewenste mate van detaillering en van de beleidsprioriteiten. Zo is over het algemeen geen discussie over de vraag of succes op de arbeidsmarkt een relevante uitkomst van het integratieproces is. Het antwoord op de vraag hoe dit succes geoperationaliseerd moet worden, is minder eenduidig. Is het percentage werkloze migranten in vergelijking met het percentage onder de autochtone Nederlandse bevolking een adequate indicator of is een meer precieze indicator gewenst, bijvoorbeeld het soort en het niveau van het werk dat de migranten met een baan verrichten in vergelijking met hun Nederlandse collega's? Of is een beschrijving van de carrière mobiliteit op de arbeidsmarkt een (nog) betere indicator? Naast inhoudelijke overwegingen zal niet zelden de beschikbaarheid van een bepaald gegeven doorslaggevend zijn om het als indicator toe te passen.

Bij de keuze van indicatoren is het van belang dat niet alleen aandacht wordt besteed aan de vraag op welke terreinen participatie stagneert, maar ook –en vooral– aan de vraag *wat goed gaat en waarom*. We bedoelen dat we ook in kaart willen brengen welke groepen, vergeleken met autochtonen, bijvoorbeeld evenredig participeren op de arbeidsmarkt. Om die reden kiezen wij zowel voor indicatoren die op stagnatie in of afname van de integratie kunnen duiden (risico-indicatoren) als voor indicatoren die wijzen op een verkleining van de sociale verschillen tussen autochtonen en allochtonen op verschillende terreinen (kansindicatoren). Aansluitend op de hiervoor beschreven uitwerking van het begrip integratie bestrijken deze indicatoren zowel sociaal-economische als sociaal-culturele maatschappelijke domeinen.

Op basis van bestaand onderzoek en beschikbaarheid hebben wij gekozen voor een set van basisindicatoren, waarmee we systematisch de deelname van migranten op uiteenlopende maatschappelijke terreinen zullen volgen. Deze set is vooralsnog beperkt, maar zal in de toekomst worden uitgebreid.

We hebben in deze studie gekozen voor indicatoren die een zo veelzijdig mogelijk beeld geven van aspecten van integratie. Voor de volgende indicatoren zijn nu al integrale bestanden op individueel niveau beschikbaar.

Kansindicatoren	Risico-indicatoren
<ul style="list-style-type: none"> – prestaties in het onderwijs – bezoek gemengde scholen (hier vooralsnog: schoolgaand vanuit gemengde wijken) – hebben van betaald werk 	<ul style="list-style-type: none"> – bezoek gesegregeerde scholen (hier vooralsnog: schoolgaand vanuit gesegregeerde wijken) – werkloosheid – bijstandafhankelijkheid – arbeidsongeschiktheid
<ul style="list-style-type: none"> – aandeel werkenden als zelfstandige – wonen in gemengde wijk – hebben van inter-etnische sociale contacten (hier: gemengde huwelijken) 	<ul style="list-style-type: none"> – uitkeringsafhankelijkheid – wonen in gesegregeerde wijk – hebben van mono-etnische sociale contacten (hier: mono-etnische en migratiehuwelijken)

De gebruikte bronnen vertonen nog een aantal lacunes. Onmisbaar is bijvoorbeeld informatie over taalbeheersing, die bijvoorbeeld verkregen is in inburgeringscursussen. We missen ook gegevens over spijbelen en school uitval. Ook indicatoren van sociaal-culturele integratie, zoals de aard van sociale contacten, normen en waarden en oriëntatie, worden sinds enkele jaren beschreven in integratieonderzoek en zouden wij graag opnemen in ons onderzoek.⁴ Voorts noemen wij als mogelijke indicator ‘gebruik zorg’ dan wel ‘uitval uit zorg’, waarover wordt geschreven in verband met de vraag of instellingen toegankelijk zijn voor migranten.⁵ Naar aanleiding van de conclusies in de WODC-publicatie *Schimmige werelden* (Kromhout en Van San, 2003) willen we in de toekomst ook gegevens over criminaliteit in onze analyses opnemen. De relatieve oververtegenwoordiging van jongeren uit nieuwe etnische groepen in de jeugdcriminaliteit die in deze studie werd vastgesteld, is een goede aanleiding om de aard van de relatie tussen criminaliteit en integratie nader te onderzoeken.

3.2.3 Operationalisering: theoretisch model

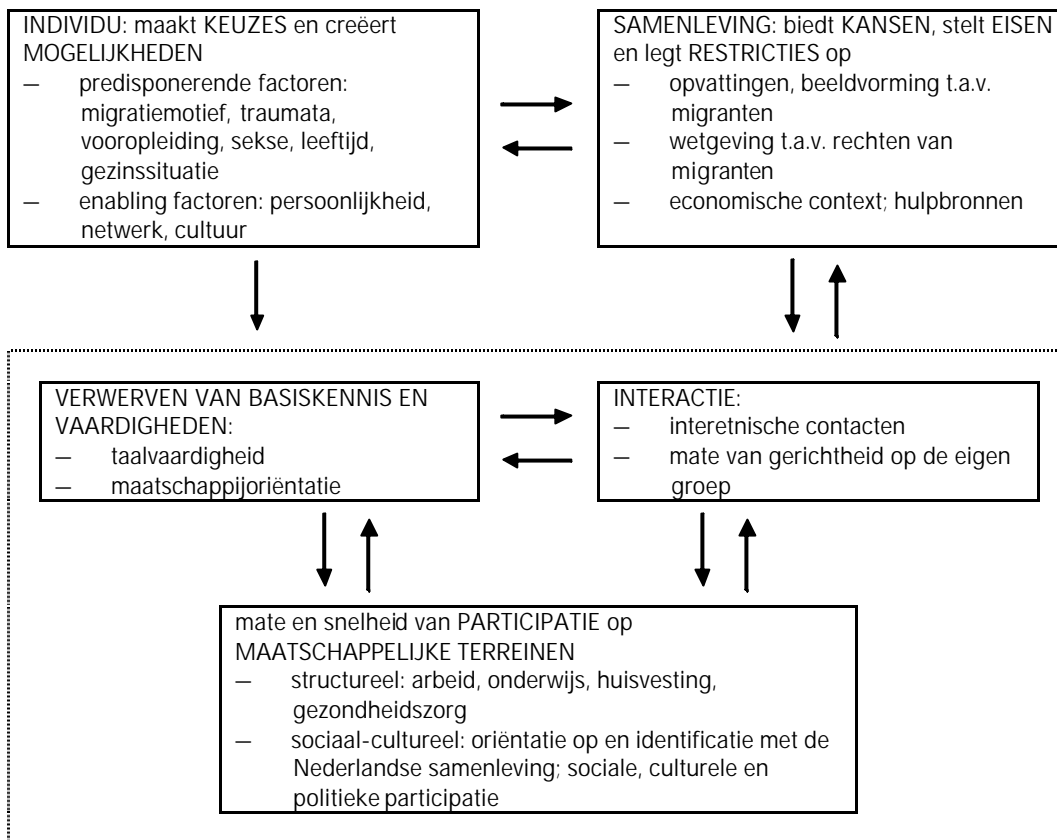
Vanuit het theoretische kader vertalen wij de operationalisering van het begrip integratie in dit WODC/CBS-onderzoek in het volgende model (figuur 3.1). In dit model worden relevant geachte factoren van sociale integratie c.q. maatschappelijke participatie geïntegreerd en geclassificeerd. Bij deze factoren kan er sprake zijn van kansen dan wel risico's voor het verloop van het integratieproces. Zo zal bijvoorbeeld het verwerven van taalvaardigheid naar alle waarschijnlijkheid de kans op werk vergroten, maar zal een gebrekkige opleiding die kans verkleinen. De factoren die van invloed zijn op het integratieproces zijn niet uitsluitend individueel, aan de persoon van de

⁴ Bijvoorbeeld SCP, SPVA

⁵ Prismant

migrant gebonden. Er is sprake van een wisselwerking tussen persoon en (ontvangende) omgeving.

Figuur 3.1 Integratiemodel

In het model kunnen we onderscheid maken tussen individuele en maatschappelijke factoren. *Individuele* factoren, die van invloed zijn op de keuzes en mogelijkheden van de migrant, zijn te onderscheiden naar predisponerende en 'enabling' determinanten. Predisponerende factoren maken dat een individu een grotere of juist kleinere kans maakt te investeren in maatschappelijke participatie. Voorbeelden zijn bepaalde demografische kenmerken (sekse, leeftijd), het in het land van herkomst bereikte opleidingsniveau, de afstand tussen de eigen waarden en normen en die van het ontvangende land (zie: Sowell, 1996), het al dan niet aanwezig zijn van traumata.

'Enabling' kenmerken verwijzen naar factoren die iemand de kans bieden hulpbronnen aan te boren binnen en buiten zijn eigen etnische groep bij zijn integratieproces. Migrant zijn niet slechts pionnen van grotere systemen en structuren, ook hun eigen motieven, strategieën en netwerken (sociaal en 'human' kapitaal) kunnen een belangrijke rol spelen in het proces van integratie. Een rol daarbij (denk bijv. aan vluchtelingen) speelt de psychische kwetsbaarheid dan wel veerkracht ('resilience') van de migrant. Tevens is inzicht in motieven voor migratie relevant. Verschillen in migratiemotieven (van vluchtelingen, arbeidsmigranten, huwelijksmigranten, etc.) hebben immers invloed op verblijfsstatus, toekomstverwachtingen en gerichtheid op het 'nieuwe' land.

De *maatschappelijke* factoren verwijzen naar de mate waarin de ontvangende samenleving migranten kansen biedt, maar ook eisen stelt ten aanzien van hun participatie. Hieronder valt bijvoorbeeld de eerder genoemde beleidsdoelstelling 'toegankelijkheid'. Migranten kunnen hier op uiteenlopende wijze mee omgaan. Tot de maatschappelijke factoren rekenen wij de opvattingen en de beeldvorming ten aanzien van (verschillende groepen) migranten, zoals de publieke opinie ten aanzien van tolerantie en acceptatie van migranten. Ook de voorwaardenscheppende wettelijke regelingen op het gebied van rechten en plichten van migranten om arbeid te verrichten, onderwijs te volgen, politiek actief te zijn, e.d. rekenen wij hiertoe. Tot slotte is de economische context van belang: is er sprake van economische hoog- of laagconjunctuur en wat zijn daarvan de consequenties in termen van beschikbare middelen ten behoeve van (het bevorderen van) participatie van migranten (zoals voldoende arbeidsplaatsen op een adequaat niveau, voldoende onderwijsvoorzieningen of betaalbare huisvesting)? En worden daarmee de kansen op participatie van migranten verruimd of juist verminderd?

De wisselwerking tussen migrant en samenleving mondt uit in keuzes en inspanningen van de kant van de migrant om zich een positie in de samenleving te verwerven. Deze keuzes en inspanningen kunnen sterk uiteenlopen van persoon tot persoon, afhankelijk van diens achtergrond en aspiraties. Via de al eerder beschreven processen van 'culturatie' (verwerven van basiskennis- en vaardigheden) en 'sociale interactie' (via het leggen en onderhouden van inter-etnische contacten) kan de migrant er in slagen in toenemende mate op verschillende terreinen te participeren. Het niveau van participatie of de snelheid waarin het proces zich voltrekt, kan per terrein verschillen. Een voorbeeld is te vinden bij de eerste generatie gastarbeiders die wel aan het arbeidsproces deelnam, maar in het algemeen een gebrekkige vaardigheid van de Nederlandse taal bezat en weinig of geen sociale contacten met de Nederlandse bevolking onderhield.

Tenslotte maakt het model duidelijk dat als gevolg van integratie van migranten er mogelijk ook veranderingen optreden in de ontvangende samenleving. Wet- en regelgeving kunnen worden aangepast op grond van gewijzigde behoeftes en vraagstukken in de samenleving, de publieke opinie ten aanzien van migratie en migranten kan zich wijzigen. Vervolgens kunnen migranten hun keuzes en mogelijkheden baseren op de nieuwe situatie.

3.2.4 De reikwijdte van het onderzoeksrapport

Zoals bleek uit de theoretische inleiding is het noodzakelijk ook aandacht te schenken aan de ontvangende samenleving. In elk geval mogen twee aspecten niet ontbreken, te weten beeldvorming en conjunctuur. Zoals ook reeds aangegeven ontbreken vooralsnog de geschikte data om de tweezijdigheid van het integratieproces goed uit de verf te laten komen. We zullen ons in deze studie daarom beperken tot het presenteren van gegevens over de wijze waarop immigranten hun integratie vorm geven. Deze keuze is ingegeven door de beschikbaarheid van kwantitatieve databronnen.

We kiezen in deze studie voor een kwantitatieve benadering, op basis van het zogenoemde Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)⁶. We gebruiken onder meer longitudinale gegevens over de jaren 1999 tot en met 2002. Hoewel het wenselijk zou zijn zowel verder terug te gaan in de tijd als ook recentere gegevens op te nemen, laten onze bronnen dat op dit moment nog niet toe. Desondanks zijn de analyses van belang om te laten zien wat de meerwaarde is van het volgen van groepen mensen door de tijd.

Voor informatie over beeldvorming in deze rapportage verlaten wij ons, zolang wij niet beschikken over longitudinale gegevens over dit thema, op een aantal periodieke studies, zoals de *Rapportage Minderheden 2003* (SCP) en *Minderheden in beeld. SPVA-02* (ISEO). De genoemde onderzoeken gaan in op de vraag naar het bestaan van wederzijdse stereotype (zowel positieve als negatieve) denkbeelden en van discriminerende attitudes. Mogelijke relaties tussen beeldvorming en de maatschappelijke participatie zijn niet onderzocht, zodat de onderzoeken beperkt bruikbaar zijn. Wel is het belangrijk hier te melden dat het SCP constateerde dat er in 2002 sprake was van een verminderde tolerantie ten opzichte van minderheden.

Naast de hiervoor genoemde factor beeldvorming hebben ook conjuncturele ontwikkelingen invloed op de kansen op maatschappelijke participatie. Het CPB stelde bijvoorbeeld na 11 september 2001 een dalende economische trend vast (CPB 2002). Voorts is ook de vraag naar bepaalde soorten (immigranten)arbeid relevant voor de arbeidsmarktdeelnemers van allochtonen. Ook deze factor blijft in dit onderzoek echter buiten beschouwing. Waar mogelijk zullen wij aangeven waar wijzigingen in de participatie van de autochtone herkomstgroep een indicatie geven van conjuncturele schommelingen. Onze bevindingen kunnen echter meestal slechts geïnterpreteerd worden tegen de achtergrond van informatie van derden over de genoemde thema's.

In de Integratiekaart worden –op basis van beschikbare registergegevens– voor relevante maatschappelijke terreinen uitkomstindicatoren van integratie geanalyseerd. Een definitieve lijst van indicatoren is, zoals gezegd, niet te geven; een dergelijke lijst hangt af van de gewenste mate van detaillering en van de beleidsprioriteiten. Voor deze rapportage over eerste resultaten van de Integratiekaart is gekozen voor op dit moment relatief snel beschikbare CBS-gegevens.

3.2.5 Internationale voorbeelden: UK, VS en Canada

Voor de opzet van het onderzoek ten behoeve van de Integratiekaart zijn we op zoek gegaan naar internationale ervaringen met het volgen van cohorten immigranten. Het overnemen van beproefde methoden kan ons voor fouten behoeden en heeft als voordeel dat in de toekomst vergelijkend onderzoek eenvoudiger wordt. De bestaande studies vallen uiteen in twee typen onderzoek. De meeste studies zijn grootschalige surveys, waarin één of twee cohorten immigranten op verschillende momenten worden ondervraagd.

⁶ Een nadere toelichting op het SSB, dat feitelijk een virtuele volkstelling bevat, is opgenomen in bijlage 1, paragraaf 1.3.

Deze vorm van longitudinaal onderzoek vindt plaats in Canada, Nieuw Zeeland, VS en Australië. Zo loopt sinds eind jaren negentig de Longitudinal Survey of Immigrants to Canada, een onderzoek dat beoogt periodiek 20.000 mensen te interviewen. Onnodig te vermelden is dat deze vorm tijdrovend en kostbaar is.

Een tweede vorm is longitudinaal onderzoek via gekoppelde administratieve bestanden. Dit is de vorm die wij voor ogen hebben en die bijvoorbeeld ook is gekozen voor de Canadese Longitudinal Immigration Data Base (IMDB). De IMDB gaat uit van belastinggegevens en heeft daardoor als nadeel dat de data niet representatief zijn voor alle immigranten, maar alleen voor belastingbetalende immigranten. In de praktijk betekent dat, dat kinderen zijn uitgesloten en dat vrouwen en vluchtelingen zijn ondervertegenwoordigd.

Tegelijk met de ontwikkeling van de Integratiekaart is in april 2004 in het Verenigd Koninkrijk een vergelijkbaar onderzoek gestart. Het onderzoeksprogramma van de Immigration Research and Statistics Service beoogt de opbouw van een longitudinaal gegevensbestand, waarin verschillende bronnen gekoppeld worden. Omdat deze aanpak, net als die van de Canadese IMDB, is gericht op het administratief volgen van immigranten, zullen we nagaan of samenwerkingsprojecten te realiseren zijn. Indien we daarbij op een aantal terreinen de onderzoeken op elkaar kunnen afstemmen, wordt het mogelijk internationale vergelijkingen van processen van integratie te maken.

4 Het verwerven van kennis en vaardigheden

4.1 Prestaties in het onderwijs

Een belangrijke indicator voor de mate waarin migranten eventuele achterstanden op autochtonen inhalen, is participatie in het onderwijs. Voor deze indicator zijn vooralsnog alleen eindexamenresultaten in het voortgezet onderwijs integraal beschikbaar. Hoewel bijvoorbeeld ook zaken als schooluitval en de mate van doorstroom naar verschillende typen middelbaar en hoger onderwijs van belang zijn om de vraag naar evenredigheid in het onderwijs te beantwoorden, hebben we in dit stadium gekozen om gegevens te gebruiken die nu reeds gekoppeld zijn aan de GBA. Daarom staat in deze paragraaf de vraag centraal in hoeverre de slagingspercentages van verschillende etnische groepen in het voortgezet onderwijs vergelijkbaar zijn met die van autochtonen. Daarnaast hebben we beperkte informatie over doorstroom na middelbaar onderwijs (namelijk van HAVO- en VWO-scholieren naar het hoger onderwijs).

Tabellen 4.1 en 4.2 laten de slagingspercentages zien voor autochtonen, de westerse allochtonen, de geaggregeerde groep niet-westerse allochtonen, de 'klassieke' etnische groepen, en de groep 'overige niet-westerse allochtonen'. Daarboven is, waar mogelijk, onderscheid gemaakt naar generatie en naar sekse. Soms, met name bij de VWO-percentages, zijn de aantallen te klein om zinnvolle uitspraken te kunnen doen. Opgenomen zijn de gegevens voor groepen groter dan honderd personen.⁷

Voor het VWO zijn de absolute aantallen voor de meeste groepen lager dan voor het VBO, MAVO⁸ en in mindere mate het HAVO. Daarom kunnen we onvoldoende inzicht geven in de ontwikkelingen binnen het eerstgenoemde schooltype. Bij het VBO zien we dat de slagingspercentages van allochtone groepen die van de autochtonen steeds meer naderen. Bij de meeste groepen, zowel bij de meisjes als bij de jongens en bij de eerste en de tweede generatie zien we een toename in het aandeel geslaagden. Dat aandeel neemt overigens bij de autochtonen ook licht toe, zodat er een afstand blijft bestaan. De groep die de autochtonen het minst nadert, is die van Turkse scholieren, hoewel we duidelijk een stijgende lijn zien.

Wat verder opvalt, is dat de verschillen tussen de eerste en de tweede generatie voor sommige groepen kleiner zijn geworden, maar bij enkele groepen blijven bestaan. In het bijzonder bij de VBO en MAVO-scholieren

⁷ We rekenen met herkomstgroepen bestaande uit ten minste 10.000 personen. Resultaten worden, indien nodig i.v.m. herkenbaarheid, gepresenteerd voor zover ze subpopulaties (hier: scholieren) betreffen van ten minste 100 individuen. Voor een uitgebreide verantwoording van privacy-maatregelen verwijzen wij naar bijlage 1, paragraaf 1.4

⁸ VBO en MAVO zijn na 1999 samengevoegd tot VMBO, maar de eerste VMBO-examens zijn pas in 2003 afgelegd. Daarom zijn de hier gepresenteerde resultaten nog gesplitst.

zien we tussen 1999 en 2002 geen eenduidige toename in het aandeel geslaagden binnen de tweede generatie.

Achtergrondkenmerken

Op basis van eindexamenresultaten in 2002 proberen wij inzicht te krijgen in de betekenis van achtergrondkenmerken voor slagingskansen en doorstroomkansen naar hoger onderwijs. Wanneer we kijken naar het effect van achtergrondkenmerken op de resultaten –en dus doen alsof alle groepen dezelfde samenstelling naar bijvoorbeeld leeftijd, sekse, verblijfsduur en woonomgeving hebben, zien we een aantal verschuivingen (tabellen 4.3 en 4.4). Wel moet aangetekend worden dat de hier gepresenteerde modellen slechts een beperkte verklaring geven voor de gevonden verschillen. Over andere belangrijke factoren, zoals intelligentie en de sociaal-economische profielen van de ouders, hebben we echter geen informatie. We hebben allereerst voor alle onderwijstypen samen de effecten toegevoegd van herkomst, verblijfsduur, het aantal kinderen in het huishouden, de vraag of de leerling woonachtig was in één van de vier grote steden (G4) en de mate van segregatie in de wijk.⁹ Het valt op dat de verschillen in examenresultaten voor afzonderlijke herkomstgroepen voor Chinezen en Ethiopiërs niet significant zijn. Het is dus aannemelijk dat deze herkomstgroepen bij de examens op hetzelfde niveau presteren als de vergelijkingsgroep –de autochtonen. Bij de overige herkomstgroepen, voor zover groot genoeg om in de analyses op te nemen, zijn alle relatief kleinere slagingskansen significant.

Toevoeging van achtergrondkenmerken aan het model heeft verschillende resultaten bij de herkomstgroepen. Bij westerse allochtonen heeft toevoeging nauwelijks effect, terwijl we bijvoorbeeld bij Chinezen zien dat de lagere slagingskansen verdwijnen als we controleren op segregatie. Het suggereert dat de Chinezen in gekleurde wijken minder slagingskansen hebben dan die in wijken met een laag aandeel allochtonen. Bij de Turkse eindexamenkandidaten zien we het geringste effect van controle op achtergrondkenmerken. Deze groep blijft, zoals we ook zagen bij de niet-gecontroleerde cijfers, duidelijk achter in de examenresultaten. Ook bij verschillende nieuwe groepen zien we achterblijvende slagingskansen.

Als we aan ons model het aantal kinderen in het gezin, het kenmerk 'al dan niet woonachtig in één van de vier grote steden' en het aandeel niet-westerse allochtonen in de wijk toevoegen, zien we dat alleen leerlingen die langer dan 13 jaar in Nederland wonen betere examenresultaten behalen dan leerlingen die 3 jaar of korter in Nederland zijn.¹⁰ Opvallend is dat leerlingen uit Den Haag en Amsterdam vaker slagen voor hun examen dan leerlingen in andere (niet grote) steden. Als we kijken naar de verschillende schooltypen is het effect van verblijfsduur alleen duidelijk waarneembaar bij MAVO-leerlingen. Ook zien we bij de VBO-examenresultaten dat de verschillen tussen Turkse en Irakese leerlingen enerzijds en autochtone leerlingen anderzijds het grootst zijn.

⁹ Een technische toelichting op de geschatte modellen is opgenomen in bijlage 1, paragraaf 1.2.

¹⁰ De resultaten voor de overige verblijfsduurcategorieën waren niet significant ten opzichte van de categorie 0-3 jaar.

Verschillen tussen herkomstgroepen zijn er ook bij de doorstroom van HAVO- en VWO-leerlingen naar het hoger onderwijs (HBO en WO) na het eindexamen (tabel 4.5). Hoewel voor een aantal groepen geen significante verschillen zijn gevonden, kunnen we vaststellen dat Chinese scholieren vaker doorstromen naar het hoger onderwijs dan autochtonen. Van de leerlingen uit de klassieke herkomstgroepen verschillen de Antilliaanse doorstroompercentages naar het wetenschappelijk onderwijs niet significant van die van autochtonen. De doorstroom naar het HBO is wel lager. Vooral voor de WO-doorstromers is een langere verblijfsduur relevant en vergroot het wonen in Rotterdam, Den Haag of Utrecht de kans op doorstroom (ten opzichte van wonen elders in Nederland). Aangezien we onderzocht hebben hoe groot de kansen zijn om direct na de eindexamens aan een vervolgopleiding te beginnen, weten we niet hoeveel mensen die keuze uitstellen en op latere leeftijd doorstromen naar hoger onderwijs.

4.1.1 Scholieren uit gemengde en gesegregeerde wijken.

Zolang gegevens over de mate van segregatie op scholen niet op individueel niveau beschikbaar zijn, beperken we ons tot de invloed van het aandeel allochtonen in de wijk (segregatieniveau) waarin leerlingen wonen.¹¹ Het aandeel allochtonen in de wijk hoeft overigens niet automatisch een indicatie te zijn voor de mate van segregatie van de school. Wij hebben een sterke correlatie gevonden tussen het segregatieniveau van de wijk en slaag- en doorstroomkansen. Voor het VWO maakt alleen een matig segregatieniveau (15-50% allochtonen in de wijk) een significant verschil voor de slagingspercentages. Bij de overige schooltypen neemt de slagingskans af naarmate het aandeel niet-westerse allochtonen in de wijk toeneemt. In meer gesegregeerde wijken neemt ook de kans op doorstroom naar het hoger onderwijs af. In hoeverre het verband tussen segregatie en onderwijsprestatie voor alle herkomstgroepen geldt, moet nader onderzocht worden. Gezien de differentiatie in de onderwijsprestaties tussen groepen gaan we ervanuit dat de samenhang niet bij alle groepen wordt gevonden.

Bij de negatieve relatie die we zien tussen het segregatieniveau en onderwijsprestaties moeten we bovendien de kanttekening plaatsen dat we in dit stadium van het onderzoek niet voldoende informatie hebben over de richting van de causaliteit. Segregatie kan leiden tot lagere onderwijsprestaties, maar het is ook mogelijk dat leerlingen met een lager potentieel juist in gesegregeerde wijken wonen.

¹¹ We onderscheiden de volgende categorieën: 0-5% is een witte wijk, 5-15% een gemengde wijk, 15-50% een matig gesegregeerde wijk en 50-100% een sterk gesegregeerde wijk.

4.2 Conclusie: kans en risico-indicatoren in kennisverwerving

Als we terugkeren naar het schema dat in de inleiding is gepresenteerd, zien we dat de component 'kennis en vaardigheden' is gevuld met de indicatoren 'slagingspercentages in het voortgezet onderwijs', 'doorstroom naar het hoger onderwijs' en 'schoolgaand vanuit een gemengde of gesegregeerde wijk'.¹²

Hoewel er verschillen in slagingskansen zichtbaar zijn tussen autochtone en allochtone groepen, is tussen 1999 en 2002 bij de meeste groepen een toename zichtbaar in het aandeel leerlingen dat slaagde voor het eindexamen. In het VBO zien we bovendien dat de meeste allochtone groepen de positie van autochtone leerlingen in de onderzochte periode steeds meer naderden. Eveneens kunnen we echter vaststellen dat de Turkse herkomstgroep bij alle schoolsoorten duidelijk achterbleef in de slagingspercentages. Ook de verwachting dat de tweede generatie minder vaak zakt voor het eindexamen wordt niet door de cijfers ondersteund, met name niet in het VBO en het MAVO.

Kansrijk in het voortgezet onderwijs in 2001-2002 zijn de Chinezen en Ethiopiërs; hun slagingskansen zijn vergelijkbaar met die van autochtone leerlingen. Onder Antillianen en in het bijzonder Chinezen is de doorstroom naar het hoger onderwijs groot. De laatstgenoemden gaan zelfs vaker dan autochtone jongeren na de middelbare school door naar het wetenschappelijk onderwijs.

Uit onze analyses blijkt dat leerlingen in meer gesegregeerde wijken slechter presteren in het onderwijs. Dit betekent overigens niet zonder meer dat segregatie de oorzaak is van slechtere prestaties. We weten bijvoorbeeld niet in welke mate lagere slagingspercentages in bepaalde wijken samenhangen met individuele kenmerken, zoals intelligentie of opleidingsniveau van de ouders. Relevant is dat, naarmate kinderen langer in Nederland woonden, zij eenvoudiger doorstromen naar het wetenschappelijk onderwijs. Ook is het opvallend dat HAVO- en VWO-leerlingen uit Rotterdam, Den Haag of Utrecht een grotere kans hebben om direct naar het hoger onderwijs door te stromen dan leerlingen in andere gemeenten.

¹² Overigens kunnen deze variabelen niet alleen gebruikt worden om de mate van kennisverwerving te indiceren, maar ook om de maatschappelijke participatie onder jongeren te beschrijven.

5 Werk en uitkeringen

In dit hoofdstuk onderzoeken we de positie van de potentiële beroepsbevolking tussen 1999 en 2002 (dat wil zeggen alle mensen tussen 15 en 64 jaar). Daarbij kijken we naar de feitelijke positie van individuen (werkend als werknemer of zelfstandige, ontvanger van bijstand, WW, of WAO), die we bepalen op grond van betaalde premies en uitkeringen.¹³ De samenvatting van onderstaande resultaten volgt aan het einde van hoofdstuk 6. Niet alleen de vier grote migrantengroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) worden onderscheiden, maar alle herkomstgroepen die in 1999 groter waren dan 10.000 personen. Dat betekent dat migranten uit Irak, Afghanistan, China, Iran, Somalië, Kaapverdië, Ghana, Egypte, Hongkong, de Filippijnen en Ethiopië in het onderzoek zijn betrokken. Bovendien zijn er gegevens over westerse allochtonen. Daarbij dient aangetekend te worden dat de tweede generatie uit Afghanistan en Somalië dermate klein van omvang is dat het niet zinvol is om daarover uitspraken te doen. De ondergrens hebben we gelegd bij 100 mensen.

5.1 Het werken als werknemer

In figuur 5.1 is het aandeel werknemers onder de verschillende migrantengroepen van 15 tot 65 jaar in 2001 weergegeven, uitgesplitst naar generatie. De arbeidsdeelname van diverse herkomstgroeperingen loopt sterk uiteen. De arbeidsparticipatie onder Turken en Marokkanen is lager dan die van autochtonen. Bij Surinamers en Antillianen ligt de arbeidsparticipatie echter slechts weinig lager dan die van autochtonen. De toevoeging van andere herkomstgroeperingen maakt de diversiteit van het beeld nog groter. Zo is het aandeel werkzamen onder Kaapverdianen hoger dan het aandeel bij autochtonen. Ook mensen afkomstig uit Ghana en de Filippijnen werken relatief vaak. Onder de nieuwe herkomstlanden als Irak, Afghanistan en Somalië is het aandeel juist erg laag. Deze verschillen hangen uiteraard samen met verblijfsduur en – status. In de relatief nieuwe groepen migranten, zoals Somaliërs, Irakezen en Afghanen, bevinden mensen zich dikwijls nog in de asielprocedure op het moment dat zij zich inschrijven in de GBA.¹⁴ Zolang zij geen definitieve verblijfstatus hebben, kunnen asielzoekers niet of in beperkte mate in aanmerking komen voor betaald werk. De lage

¹³ Deze benadering wijkt af van de standaard-definitie van beroepsbevolking, waarin mensen als werkloos worden bestempeld als zij minder dan 12 uur per week werken, maar wel in staat of bereid worden geacht twaalf uur of meer te werken. Dit hebben we gedaan omdat het op basis van administratieve gegevens moeilijk te achterhalen is wie kan of wil werken. In deze rapportage richten wij ons op feitelijk gedrag. Bovendien heeft de standaard-definitie het nadeel dat de arbeidsdeelname van mensen met een kleine aanstelling buiten beeld blijft.

¹⁴ Vaak schrijven asielmigranten zich pas bij gemeenten in na het verkrijgen van een definitieve verblijfsstatus. Zie: Nicolaas & Sprangers 2001

cijfers voor met name nieuwe groepen moeten dan ook vanuit deze wetenschap worden geïnterpreteerd. Het migratiemotief is een variabele waarvan we in één van de navolgende paragrafen het effect nader zullen onderzoeken. We zien grote verschillen tussen de nieuwe groepen, die niet vanuit hun relatief korte verblijfsduur kunnen worden verklaard, zodat het noodzakelijk is om in het navolgende dieper op de resultaten in te gaan.

Van de meerderheid van de herkomstgroepen heeft de tweede generatie vaker werk als werknemer dan de eerste generatie, zoals geldt voor Turken, Marokkanen en Antillianen. Hieruit zou een voorzichtige conclusie getrokken mogen worden dat op dit terrein de mate van maatschappelijke participatie met de generaties toeneemt. Uitzonderingen zijn er echter ook. Zo is de eerste generatie uit Suriname en Kaapverdië succesvoller op de arbeidsmarkt dan de tweede generatie. Een verklaring hiervoor is dat de tweede generatie personen gemiddeld jonger is en relatief meer schoolgaande of studerende jongeren kent.

5.2 Het werken als zelfstandige

In deze paragraaf gaan we in op de indicator 'het aandeel zelfstandigen', ter aanvulling op de gegevens over het aandeel werkenden als werknemer. Ook is de indicator interessant omdat zelfstandig ondernemerschap wijst op effectief gebruik van sociale en etnische netwerken en mogelijk op uitsluiting op de arbeidsmarkt (Waldinger et al 1990). Daarnaast geeft de indicator aan welke mensen risico's durven nemen en uiteindelijk hun weg vinden in het Nederlandse ondernemersklimaat.

Een toename van het aandeel zelfstandigen van de tweede generatie migranten ten opzichte van de eerste zien we alleen bij westerse allochtonen, Antillianen en Iraniërs (figuur 5.2). Sommige herkomstgroepen laten een afname zien van zelfstandig ondernemerschap over de generaties. Waar bijvoorbeeld het aandeel zelfstandige Chinezen, Egyptenaren en Hong Kong-Chinezen in de eerste generatie nog rond 20% schommelt, is van de tweede generatie nog maar respectievelijk ongeveer 7, 4 en 2% als zelfstandig ondernemer actief. Dat zou kunnen wijzen op de mogelijkheid dat in deze herkomstgroepen veel familiebedrijven relatief lang in handen van de eerste generatie blijven.¹⁵ Bovendien zijn zelfstandige ondernemers vaak ouder dan werknemers in loondienst, waardoor de lage vertegenwoordiging onder de tweede generatie (die immers relatief jong is) verklaard kan worden. De resultaten voor de tweede generatie uit Irak, Ghana en Ethiopië zijn overigens door te kleine aantallen niet goed te interpreteren.

5.3 Uitkeringen: WW en bijstand

Bij de meeste nieuwe migrantengroepen ligt het WW-uitkeringscijfer onder dat van autochtonen. Dat is niet verwonderlijk, omdat deze nieuwe

¹⁵ Zie voor een nadere toelichting van etnisch ondernemerschap Van den Tillaart, 2001.

migranten dikwijls nog geen arbeidsverleden hebben opgebouwd en daarmee ook geen recht op een werkloosheidsuitkering hebben. Daarom is het niet zinvol uitgebreid op deze nieuwe categorieën in te gaan. We presenteren daarom in deze paragraaf alleen gegevens over de klassieke groepen (tabel 5.1).

Tussen 1999 en 2001 daalde het percentage personen met een WW-uitkering in Nederland. In 2002 lag dit cijfer weer iets hoger. Dit sluit aan bij door het CPB beschreven conjuncturele ontwikkelingen. Bij de meeste groepen zien we dat het aandeel WW-uitkeringen gemiddeld hoger ligt dan bij autochtonen, zowel bij mannen als bij vrouwen in alle leeftijdscategorieën. Alleen onder Antillianen is het aandeel werkloosheidsuitkeringen in sommige jaren lager dan onder autochtonen. Wanneer we de afzonderlijke leeftijdscategorieën bekijken zien we dat dit totaalbeeld zou kunnen samenhangen met de relatief lage gemiddelde leeftijd van de groep. Het aandeel WW-uitkeringen ligt in alle leeftijdsgroepen, met uitzondering van die groep tussen 55 en 65 jaar, op of boven het niveau van autochtonen. We komen later terug op de demografische profielen van de herkomstgroepen.

Grote verschillen, zo blijkt uit tabellen 5.2a en b, zijn er wel tussen verschillende herkomstgroepen bij de percentages bijstandsuitkeringen. Voor een deel zijn deze verschillen terug te voeren op migratiemotief, waarop we later in deze rapportage zullen ingaan. Er zijn echter ook verschillen die niet eenvoudig zijn terug te voeren op dit motief. Het meest opvallend is, dat we moeten vaststellen dat de bijstandsafhankelijkheid onder ouderen (leeftijd tussen 55 en 65 jaar) binnen niet-westerse groepen groot is. Voor alle onderzochte groepen –en dan in het bijzonder de vrouwen– zijn de aantallen erg hoog: de percentages schommelen bij de Marokkanen tussen de 27 (mannen in 2002) en 44% (vrouwen in 2002). Van de Turkse vijfenvijftigplussers leeft ongeveer een kwart van een ABW-uitkering. Surinaamse en Antilliaanse vrouwen in deze leeftijdsgroep zijn voor respectievelijk ongeveer 27 en 35,5% aangewezen op de bijstand. Ter vergelijking: ongeveer 3% van de autochtone ouderen is aangewezen op een ABW-uitkering.

Behalve een vergelijking tussen groepen kunnen we op basis van de tabel een idee geven van de trendmatige ontwikkeling. De bijstandsafhankelijkheid onder autochtonen, westerse en veel niet-westerse allochtone groepen daalt. Hoewel de afwijkingen van deze dalende trend in het algemeen niet groot zijn, zien we soms, in het bijzonder onder nieuwe groepen, een relatief sterke toename van de bijstandsuitkeringen (tabel 5.2b).¹⁶ De duidelijkste stijging vindt plaats bij Afghanen in 2001, vermoedelijk vanwege de komst van relatief veel nieuwe (asiel)migranten in dit jaar. Tussen 2000 en 2001 neemt het aandeel ABW-ontvangers toe van ruim 32% tot 40,8%. In de periode 2001 - 2002 stijgt het percentage bijstandsgerechtigden ook, zij het licht, bij bijvoorbeeld de tweede generatie Kaapverdianen en Egyptenaren, bij de eerste generatie Irakezen en bij Somaliërs. We zien bovendien dat de ABW-afhankelijkheid onder Ghanezen in de onderzochte periode nagenoeg constant blijft.

¹⁶ Het percentage bijstandontvangers onder asielmigranten stijgt eerste 3-4 jaar na inschrijving bij GBA drastisch en daalt daarna sterk (Hartog en Zorlu 2003).

5.4 Uitkeringen: Arbeidsongeschiktheid

Wanneer we de arbeidsongeschiktheidsgegevens van 2001 voor de afzonderlijke herkomstgroepen bekijken (figuur 5.3), zien we dat Afghanen, één van de nieuwe migrantengroepen, verreweg het kleinste aandeel arbeidsongeschikten hebben. Eén en ander kan verband houden met migratiemotief en verblijfsduur, factoren waarop we in een later stadium in dit rapport dieper in zullen gaan.

Hogere percentages arbeidsongeschikten dan bij autochtonen vinden we bij 'klassieke' migrantengroepen. Van de eerste generatie Turken ontvangt 16% een arbeidsongeschiktheidsuitkering, tegenover bijna 11% van de Marokkanen en bijna 10% van de Surinamers, tegenover ruim 8% van de autochtonen. Antilianen en alle overige niet-westerse allochtonen ontvangen beduidend minder vaak een arbeidsongeschiktheids (AO)-uitkering dan autochtonen. Ook bij de tweede generaties zien we lagere percentages, hetgeen begrijpelijk is omdat de kans op arbeidsongeschiktheid nu eenmaal toeneemt naarmate men ouder wordt. Wanneer we naar de trends kijken (figuur 5.4) kunnen we vaststellen dat het aandeel arbeidsongeschikten voor de meeste (samengestelde) herkomstgroepen toeneemt in de periode 1999-2002. Alleen het percentage voor westerse allochtonen blijft stabiel.

5.5 Uitkeringsontvangers

Hoewel in 2002, voor het eerst sinds een aantal jaar, het percentage WW-uitkeringen onder autochtonen was gestegen, blijft het totale aandeel uitkeringen onder deze groep dalen. Dit patroon doet zich ook voor bij de meeste allochtone groepen, al zien we bij de niet-westerse groepen een aantal uitzonderingen. Wat opvalt, is dat bij de tweede generatie van vrijwel alle niet-westerse herkomstgroepen in 2001 een toename in het percentage uitkeringsgerechtigden waarneembaar is.

In de overzichtstabel 5.3 hebben we weergegeven hoe de uitkeringsafhankelijkheid in 2001 voor de eerste generatie van de grote migrantengroepen is opgebouwd. We zien dat migranten uit Turkije en Marokko die langer dan 18 jaar in Nederland wonen het vaakst een uitkering hebben. In deze specifieke groepen heeft respectievelijk 45% en 43% van de personen een uitkering.

Aan de verschillen in posities die verschillende herkomstgroepen innemen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt kunnen uiteenlopende verklaringen ten grondslag liggen. Behalve verschillen in persoonlijke bagage kunnen bijvoorbeeld kenmerken als de samenstelling naar leeftijd en sekse en gemiddelde verblijfsduur invloed hebben op de positie die groepen innemen. Naarmate de gemiddelde leeftijd van een groep hoger is, zal bijvoorbeeld de kans op arbeidsongeschiktheid toenemen. De verschillen in samenstelling maakt het lastig om onderlinge vergelijkingen te maken tussen groepen. Om te bepalen hoe we de gevonden verschillen moeten duiden, zullen we in het navolgende ingaan op de vraag hoe de situatie eruit zou zien wanneer we ervanuit gaan dat groepen op een aantal kenmerken gelijk zouden zijn samengesteld.

5.6 Verklaringen voor arbeidsmarktdeelname en uitkeringsafhankelijkheid

Zoals hiervoor is gedaan voor onderwijsresultaten is het interessant na te gaan hoe de participatie van verschillende herkomstgroepen eruit zou zien, wanneer de samenstelling op een aantal relevante kenmerken onderling vergelijkbaar zou zijn. Deze kennis over de samenstelling is van belang voor de interpretatie van de posities van allochtone groepen. Wanneer bepaalde groepen selectief zijn samengesteld, moet worden gekeken naar het effect van die selectiviteit voor maatschappelijke participatie. Migrantenpopulaties zijn bijvoorbeeld jonger dan gemiddeld, waardoor de arbeidsdeelname zowel hoger (jongere mensen hebben minder vaak een uitkering) als lager (veel jongeren studeren nog) kan zijn. In de navolgende paragraaf beschrijven we de betekenis van verschillende achtergrondkenmerken. Voor de in deze studie gebruikte indicatoren van sociaal-economische participatie hebben we modellen samengesteld, waarin de invloed van sekse, herkomst, verblijfsduur en generatie, leeftijd, type huishouden, type huwelijk, segregatie en, indien mogelijk, opleidingsniveau zijn geschat. We berekenen in deze modellen de arbeidsmarktdeelname alsof alle herkomstgroepen volgens de genoemde kenmerken gelijk zijn samengesteld. Zo kunnen we bijvoorbeeld nagaan of de vertegenwoordiging van een bepaalde groep in de WAO, gezien de leeftijdsopbouw van die groep, relatief sterk is of niet. We onderzoeken, met andere woorden, in hoeverre de standgegevens met behulp van inzicht in de samenstelling van groepen verklaard kunnen worden (tabellen 5.4-5.7). Uiteraard kan ook gesteld worden dat de sociaal-economische positie van invloed is op een aantal van de gekozen kenmerken. Het gaat vaak om een wisselwerking tussen factoren.

5.6.1 Land van herkomst

De arbeidsmarktpositie van immigranten varieert sterk naar herkomstgroep, zo zagen we reeds aan het begin van dit hoofdstuk. Ten opzichte van autochtonen hebben allochtonen in het algemeen meer kans op een bijstand- en werkloosheidsuitkering, maar tussen groepen zijn er grote verschillen. Immigranten uit Westerse landen hebben een betere arbeidsmarktpositie in vergelijking tot immigranten uit niet-westerse landen. Nieuwe groepen immigranten die voornamelijk als asielzoekers zijn toegelaten, hebben de ongunstigste arbeidsmarktpositie. Immigranten uit Afghanistan, Irak, Somalië en Ethiopië ontvangen het vaakst een bijstands- of werkloosheidsuitkering (tabel 5.4). Daarna volgen de klassieke immigrantengroepen – de Turken, Marokkanen en in mindere mate Antillianen en Arubanen en Surinamers. Ook immigranten uit Iran, Egypte en China ontvangen vaker een bijstands- of werkloosheidsuitkering, terwijl immigranten uit Hong Kong, Kaapverdië, Ghana en Filippijnen juist minder risico lopen om afhankelijk te worden van een uitkering (tabel 5.4).

Er zijn groepen die succesvol zijn op verschillende terreinen. Kaapverdiaanse immigranten die hier langer dan vijf jaar zijn, hebben vaker werk als werknemer dan de autochtonen. Zelfstandig ondernemerschap zien we vaker bij de eerste generatie uit China, Hong Kong, Egypte en uit 'Overige niet westerse landen'. Egyptenaren stichten vaak al binnen de eerste vijf jaar na

aankomst in Nederland een eigen bedrijf. Zoals verwacht is de tweede generatie allochtonen aanzienlijk beter vertegenwoordigd op de arbeidsmarkt dan de eerste generatie. Opmerkelijk ook is dat onder tweede generatie Turken en migranten uit de samengestelde groep 'Overige niet-westerse landen', relatief veel zelfstandig ondernemers voorkomen (tabel 5.7).

5.6.2 *Sekse*

In het algemeen, zo blijkt uit de modellen, is de arbeidsmarktpositie van vrouwen ongunstiger dan die van mannen. De uitkeringsafhankelijkheid onder vrouwen, m.a.w. zij die volledig afhankelijk zijn van een uitkering en geen contact hebben met de arbeidsmarkt, is groter dan die van mannen. Een uitzondering vormen de arbeidsongeschiktheidsstatistieken, waarin mannen vaker terug te vinden zijn (tabel 5.5).

5.6.3 *Verblijfsduur en generatie*

Verschillen binnen herkomstlanden hangen eveneens samen met verblijfsduur in Nederland. Een langere verblijfsduur betekent immers dat formele rechten en plichten worden toegekend, maar ook dat migranten beter bekend raken met de leefomgeving. De totale populatie binnen herkomstlanden is uitgespitst naar eerste en tweede generatie. De verblijfsduur van immigranten van de eerste generatie is nader gespecificeerd in drie categorieën: 0 tot 5 jaar, 5 tot 18 jaar en langer dan 18 jaar. De eerste periode (0 tot 5) geeft de formele transitie weer, waarbij we denken aan het verkrijgen van een verblijfsstatus en het volgen van taaltrainingen. Uitgaande van een gemiddelde immigratieleeftijd tussen 25 en 29 jaar, beslaat de tweede periode (5 tot 18) meeste productieve tijd op de arbeidsmarkt. De derde verblijfsduur-categorie (langer dan 18) signaleert de start van een meer kwetsbare periode op de arbeidsmarkt, vanwege een eventuele productiviteitsdaling vanaf 50 jaar (Nicolaas et al. 2004). In deze periode lopen immigranten een groter risico om werkloos of arbeidsongeschikt te worden.

De uitkeringsafhankelijkheid in de eerste periode is het sterkst voor herkomstpopulaties die veelal uit vluchtelingen bestaan (tabel 5.4). Vluchtelingen komen na het toekennen van een verblijfsstatus in aanmerking voor een bijstandsuitkering, totdat ze economisch zelfstandig zijn.

Er zijn echter verschillen tussen groepen asielmigrant, die moeilijker te verklaren zijn. Afghanen onderscheiden zich bijvoorbeeld door een zeer lage arbeidsmarktparticipatie en de consequentie is dat we een groot aandeel bijstands- of werkloosheidsuitkeringen aantreffen in deze herkomstgroep. Immigrant uit Irak en Somalië zijn in mindere mate dan Afghanen op een uitkering aangewezen.

Hoewel we verwachten dat de arbeidsmarktdeelname toeneemt met het aantal jaar dat iemand in Nederland woont, blijft de kans op werkloosheid voor migranten uit de genoemde landen groot, ook als zij langer dan vijf jaar in Nederland wonen. Behalve onder asielmigrant zien we dit verschijnsel ook onder immigranten uit Marokko, China, Egypte, Hong Kong en Turkije. Dit beeld blijft overeind wanneer de schattingen worden gecorrigeerd voor leeftijd, huishoudtype, segregatieniveau van de wijk en opleiding.

Immigranten uit Kaapverdië zijn in ons model vaker werkzaam als werknemer dan autochtonen (tabel 5.6).

De kans op een arbeidsongeschiktheidsuitkering is relatief hoog voor Turkse en Marokkaanse immigranten die langer dan vijf jaar in Nederland wonen. Ook de tweede generatie Turken heeft een grotere kans om in een arbeidsongeschiktheidssituatie terecht te komen. Het risico op uitval door arbeidsongeschiktheid lijkt voor andere groepen immigranten aanzienlijk lager dan voor autochtonen. Uiteraard is dit deels te verklaren uit het feit dat sommige immigranten te kort in Nederland zijn om recht op AO-uitkering op te bouwen (tabel 5.5).

Omdat uitkeringsafhankelijkheid – in omgekeerde richting – sterk met arbeidsmarktparticipatie correspondeert, besteden wij hier weinig aandacht aan de participatie als werknemer. Wel onderstrepen we dat participatie als zelfstandige vergeleken met autochtonen relatief vaak voorkomt onder immigranten (vooral uit niet-westerse landen). Immigranten uit China hebben relatief de meeste zelfstandige ondernemingen, gevolgd door immigranten uit Hong Kong, Egypte, Iran en Turkije. Ook de immigranten uit overige niet-westerse landen die niet als een aparte categorie zijn genomen, zijn vaker werkzaam in een zelfstandig beroep. Een verblijfsduur van meer dan vijf jaar vergroot de kans op zelfstandig ondernemerschap. Opvallend is dat ook de tweede generatie van de genoemde herkomstgroepen vaker zelfstandig ondernemer is (tabel 5.7).

5.6.4 Leeftijd

Uit onze analyses blijkt dat de kans op een uitkeringssituatie groter wordt en de kans op werk kleiner, naarmate mensen ouder worden. Voor de meeste herkomstgroepen zal dit verband tussen leeftijd en kans op uitkering gevonden worden, als wij ze afzonderlijk zouden bekijken. Alleen voor de indicator 'zelfstandig ondernemerschap' wijken de bevindingen enigszins af: de kans op zelfstandig ondernemerschap stijgt vanaf de leeftijd van 25 tot 55 jaar, om daarna weer te dalen (tabel 5.7).

5.6.5 Gezinssituatie

Diegenen die in een institutioneel huishouden (zoals een inrichting of een huis van bewaring) leven zijn, naar verwachting, meestal uitkeringsafhankelijk. Ze ontvangen vaak een bijstands- of AO-uitkering. Ook een eenoudergezin ontvangt vaak bijstand of WW, terwijl gehuwden zich juist zelden in een uitkeringssituatie bevinden. Paren zonder kinderen hebben vaker een baan en alle samenwonende stellen, met of zonder kinderen, zijn vaker zelfstandig ondernemers dan alleenstaanden (tabellen 5.4 en 5.7).

5.6.6 Gemengde en mono-etnische huwelijken

Uit onze analyses lijkt naar voren te komen dat een huwelijk met een autochtoon (gemengd huwelijk) de sociaal-economische positie van etnische minderheden ten goede komt. Wanneer we de arbeidsmarktdeelname berekenen voor een situatie waarin alle herkomstgroepen eenzelfde verhouding gemengd en mono-etnisch gehuwden zouden hebben, zien

we dat er meer werkloosheids- en bijstandsuitkeringen voor zouden komen onder de laatstgenoemden (tabel 5.4). Gemengd gehuwden zijn bovendien vaker actief als werknemer (tabel 5.6). Op een verklaring van deze bevindingen gaan we in dit rapport niet in. Wij noemen hier slechts het bestaan van een samenhang tussen type huwelijk en arbeidsmarktpositie. De aard van het verband zou nader onderzocht moeten worden.

5.6.7 *Segregatie in de wijk*

Onze analyses bevestigen dat er een samenhang is tussen segregatie in de wijk en de arbeidsmarktpositie van immigranten. Het risico op een bijstands- of werkloosheidsuitkering neemt consistent toe met het percentage allochtonen in de wijk, terwijl de kans op actieve participatie omlaag gaat (tabel 5.4). Met andere woorden: hoe hoger het segregatieniveau, des te ongunstiger de sociaal-economische positie. Voor de kans op werk als werknemer geldt echter dat deze het grootst is in een wijk met 5 tot 15% niet-westerse allochtonen. Voor de groepen die relatief vaak in een gesegregeerde wijk wonen, zoals Marokkanen, Turken, Antillianen en Surinamers zou wellicht een deel van het risico op een uitkering te verklaren zijn vanuit hun woonlocatie in een meer gesegregeerde wijk. Antillianen en Surinamers werken weliswaar vaak, maar hebben ook relatief vaak een (bijstands-)uitkering. Toch gaat het verband tussen segregatie en uitkeringsafhankelijkheid niet altijd op: rond 50% van de Kaapverdianen en Ghanezen woont in de sterkst gesegregeerde wijken (met meer dan 50% niet-westerse allochtonen). Juist deze groepen, zo stelden we hiervoor vast, zijn relatief vaak werkzaam als werknemer. De uitkeringsafhankelijkheid van Ghanezen in minder gesegregeerde wijken verschilt niet noemenswaardig van die van Ghanezen in wijken met veel allochtonen.

Hoewel vastgesteld kon worden dat in meer gesegregeerde wijken de uitkeringsafhankelijkheid hoog en het participatieniveau laag is, geven de analyses geen duidelijk beeld over de causaliteit. Vergroot wonen in een gesegregeerde wijk het risico op werkloosheid, of gaan juist meer kansarme mensen noodgedwongen in een gesegregeerde wijk wonen en trekken gesegregeerde wijken dus risicogroepen aan? Nader onderzoek moet dit uitwijzen.

5.6.8 *Opleidingsniveau*

De arbeidsmarktpositie wordt sterk bepaald door de genoten opleiding. Omdat de herkomstgroeperingen verschillen naar het gemiddelde opleidingsniveau, kan dit voor een deel de verschillen in arbeidsmarktposities verklaren. Daarom willen we graag daarvoor controleren. Helaas bestaat er geen register waarin het opleidingsniveau van de bevolking in Nederland is vastgelegd. Om toch het belang van de opleiding te laten zien,¹⁷ gebruiken wij de opleidingsgegevens van de mensen die tussen 1999 en 2001 bij een CWI-vestiging geregistreerd zijn, om het risico op een bijstands- of

¹⁷ We beschikken over opleidingsgegevens van personen die recent eindexamen hebben gedaan, maar weten weinig over het opleidingsniveau van niet-schoolgaanden.

werkloosheidsuitkering te schatten. Dit betreft echter een selectieve groep. Deze bestaat voornamelijk uit mensen die een uitkering krijgen in het kader van de werkloosheids- en algemene bijstandswet. Daarnaast zijn er ook andere werkzoekenden bij het CWI ingeschreven, bijvoorbeeld mensen die meer uren willen gaan werken. Door deze selectiviteit is er een oververtegenwoordiging van lager opgeleiden. In totaal is 10 % van de opleidingsniveaus van de bevolking in Nederland bekend. Voor een deel van de mensen van wie het opleidingsniveau wel bij de CWI geregistreerd is, moet worden bedacht dat de informatie over de genoten opleiding verouderd is. Bovendien is er mogelijk sprake van vertekening omdat alleen die opleidingen geregistreerd zijn die voor de huidige arbeidsmarktpositie van de werkzoekende van belang zijn. Dit hoeft niet altijd ook de hoogst afgeronde opleiding te zijn. Door CWI's zijn vijf opleidingsniveaus geregistreerd: basisonderwijs, IBO/MAVO, MBO/HAVO, VWO, HBO en WO.

Hoewel informatie over opleidingsniveau door een sterke selectiviteit en gedeeltelijk verouderde gegevens kan leiden tot een vertekend beeld, hebben wij de variabele toch in de analyse opgenomen, om te laten zien dat de variabele effect heeft. Omdat de werklozen oververtegenwoordigd zijn in de CWI-registratie, passen we de variabele alleen toe in de verklaringsmodellen voor WW en ABW. De mensen van wie het opleidingsniveau niet bekend is, worden in een aparte categorie opgenomen. Voor die categorie wordt kans op een bijstands- of werkloosheidsuitkering in een afzonderlijke stap in de analyse geschat. Bij de resultaten moet echter voortdurend de kanttekening worden geplaatst dat de CWI-gegevens voor dit doel kwalitatief minder goed zijn.

De beschikbare opleidingsvariabele mag dan slechts voor een beperkte groep mensen bruikbaar zijn, controle voor deze variabele leidt tot duidelijke verschuivingen in de effecten van andere verklarende factoren. We zien dat de groep voor wie geen opleidingsgegevens beschikbaar waren, een grotere kans op werk heeft dan de groepen voor wie het opleidingsniveau wel bekend was. Dit is volgens verwachting: degenen die nooit als werkzoekende of uitkeringsgerechtigde bij een CWI geregistreerd stonden, hebben vaker werk dan degenen die wel werkloos of uitkeringsgerechtigd waren.

Opleidingsniveau heeft vooral een sterk effect op de verschillen tussen herkomstlanden. Dit houdt verband met een grote diversiteit in het gemiddelde scholingsniveau per herkomstland, zoals geregistreerd door de CWI's. Het verschil met autochtonen in de kans op een bijstands- of werkloosheidsuitkering wordt aanzienlijk kleiner wanneer rekening gehouden wordt met de verschillen in opleidingsniveau. Dit is vooral het geval voor groepen die meer dan vijf jaar in Nederland wonen en die relatief weinig scholing hebben, zoals migranten uit Afghanistan, Irak, Turkije, Marokko, Iran etc.

Dit maakt duidelijk dat de opleidingsvariabele een belangrijk deel van de verschillen in arbeidsmarktposities tussen groepen kan verklaren (relatief lager opgeleide groepen zijn vaker werkloos) en dat de opleidingsvariabele onmisbaar is om het belang van andere factoren correct te kunnen vaststellen. Dat zelfs een beperkte meting van het opleidingsniveau een duidelijk effect laat zien, onderstreept de noodzaak dat we voor de gehele Nederlandse bevolking gegevens over het opleidingsniveau verzamelen.

6 Veranderingen van de arbeidsmarktparticipatie van alle nieuwkomers uit 1999: 36.826 personen door de tijd gevolgd

De schat aan informatie die de analyses tot nu toe hebben opgeleverd, heeft een belangrijke tekortkoming. De resultaten betreffen groepen, waarvan de samenstelling tijdens de verschillende meetmomenten kan verschillen. Als we willen weten hoe het *integratieproces* verloopt, is het van belang dat we steeds dezelfde groep migranten in het vizier houden. Wanneer de samenstelling van de groep op ieder meetmoment anders is, is het immers niet zeker of wijzigingen in de positie toegeschreven kunnen worden aan individuele stappen. Daarom zal in deze paragraaf van een afgebakende groep worden bepaald of het aandeel werkenden als werknemer en uitkeringsontvangers verandert over een periode van enkele jaren.

In ons bronbestand, het SSB, is op grond van vestigingsdatum eerst een cohort van alle nieuwkomers, ook uit westerse landen, uit één jaar afgebakend. Van alle personen die de laatste vrijdag van september 1999 tot de bevolking in Nederland behoorden is nagegaan of hun laatste vestigingsdatum na de laatste vrijdag van september 1998 lag. Omdat we de positie op de arbeidsmarkt onderzoeken gedurende een aantal achtereenvolgende jaren, selecteerden we de 15 tot en met 60-jarigen. In totaal bestaat het cohort nieuwkomers in de leeftijd van 15 tot en met 60 jaar uit 36.826 personen. Het cohort nieuwkomers is vervolgens uitgesplitst naar de verschillende herkomstgroeperingen.

We volgen deze nieuwkomers vier jaar, van 1999 tot en met 2002. In de eerste plaats stellen we vast hoeveel nieuwkomers al dan niet werkzaam waren als werknemer. Daarnaast brengen we het aandeel uitkeringen in kaart.¹⁸ Naast deze indicatie van de arbeidsparticipatie geven we aan hoeveel mensen zijn gestorven, ge(r)ëmigreerd of administratief zijn afgevoerd.¹⁹

¹⁸ Opgenomen zijn alle uitkeringen: ABW, WAO, WAZ, Wajong, WW, maar ook overige uitkeringen als Ziektewet, IOAW en IOAZ.

¹⁹ Van een administratieve afvoering is sprake als de gemeente besluit een burger niet langer tot haar bevolking te rekenen, nadat de gemeente heeft vastgesteld dat de verblijfplaats van de burger onbekend is, de burger volkomen onbereikbaar is en naar verwachting geen ingezetene meer is van een gemeente in Nederland. Bijna de helft van deze personen wordt na verloop van tijd weer ingeschreven in een gemeente. De overige personen betreft overwegend migranten die naar het buitenland zijn vertrokken zonder zich af te melden. Ook gaat het voor een deel om personen die illegaal in Nederland verblijven. (Alders en Nicolaas 2003).

6.1 Veranderingen in arbeidsmarktparticipatie naar herkomstland

In deze paragraaf verdelen we de gevonden patronen in de ontwikkelingen van de arbeidsmarktparticipatie grofweg in drie categorieën (tabel 6.1). De eerste groep wordt kenmerkt door een laag startniveau van arbeidsmarktparticipatie en een relatief snelle stijging in de volgende jaren. In deze categorie vallen *klassieke groepen migranten* als de Turken en Antillianen. In september 1999 blijkt een kwart van de nieuwkomers uit Turkije, Marokko en de Nederlandse Antillen werk te hebben gevonden, na een gemiddeld verblijf van een half jaar in Nederland. Na anderhalf jaar is dit percentage opgelopen naar ongeveer 40, maar in 2001 en 2002 vlakt de stijging af. Dan heeft ongeveer 45% van hen betaald werk.

Met betrekking tot uitkeringsafhankelijkheid is er wel een verschil tussen Turken en Marokkanen enerzijds en Antillianen anderzijds. De laatsten hebben vaker een uitkering dan de eersten. Dit hangt wellicht samen met de samenstelling van het huishouden waar men deel van uitmaakt na aankomst in Nederland. Antillianen komen relatief vaak als alleenstaande en zijn al bij aankomst bijstandgerechtigd. Wanneer bijvoorbeeld gezinsmigratie het motief voor komst naar Nederland is, doet de nieuwkomer geen beroep op een uitkering, maar valt onder de verantwoordelijkheid van de partner of ouder.

De ontwikkeling in arbeidsparticipatie en uitkeringsafhankelijkheid van een tweede groep wordt gekarakteriseerd door een laag niveau van arbeidsmarktparticipatie bij aankomst in Nederland, een trage toename in de jaren daarna en een stijgend aandeel uitkeringsontvangers. Irakese nieuwkomers, een groep *nieuwe migranten* uit een asielland, wijkt sterk af van de hierboven geschetste patronen. Slechts 11,2% van de Irakezen heeft na een verblijf van een half jaar werk. In 2000 stijgt dit naar 18%, om vervolgens weer licht te dalen naar uiteindelijk 16%. Overigens dient hierbij wel aangetekend te worden dat er bij de Irakezen relatief veel administratieve afvoer plaatsvindt. Dit is in de periode 1999-2002 bijna 15%. Als daarmee rekening wordt gehouden liggen de percentages werkenden als werknemer bij de Irakese nieuwkomers na enkele jaren Nederland op ongeveer 17%.

Opnieuw springt de afwijkende positie van Afghanen in het oog. In dit herkomstcohort stijgt het aandeel uitkeringsontvangers tussen 1999 en 2002 van bijna 8% tot 52,4%. Daarmee wijkt de groep duidelijk af van migranten uit andere asiellanden, zoals Irak en Soedan, waar het aandeel uitkeringsgerechtigden na vier jaar in Nederland ongeveer rond de 20% ligt. Wat ten grondslag ligt aan het specifieke verloop van de arbeidsmarktcarrière van Afghanen, is niet duidelijk. Zitten zij langer dan andere asielmigranten in de asielprocedure, of heeft hun voorgeschiedenis een sterke invloed op het verloop van hun participatieproces? Wel is duidelijk dat de resultaten aanleiding geven om de carrières van deze herkomstgroep nader onder de loep te nemen.

Een derde categorie vormen de nieuwkomers die starten op een hoog niveau van arbeidsparticipatie en daar blijven. Van de Poolse nieuwkomers werkte in 1999 een percentage van bijna 32%; in 2002 was het aandeel toegenomen tot 38,6%. Ook de Surinaamse groep, waarvan het beginniveau van de arbeidsparticipatie 39% is, bleef vervolgens op een constant niveau van boven de 50% deelnemen op de arbeidsmarkt. Enkele groepen –in de tabel vallen

bijvoorbeeld de Indiërs, Amerikanen en Zuid-Afrikanen op- tonen, na een vrij hoog aandeel werknemers in het eerste verblijfsjaar, een daling in de participatie. Gezien het hoge percentage emigranten is het voorstelbaar dat deze daling valt toe te schrijven aan de vertrekcijfers. Bij longitudinaal onderzoek dient steeds gerekend te worden op paneluitval. Bij cohorten nieuwkomers treedt er paneluitval op door sterfte, (r)emigratie, en door administratieve afvoer uit de Gemeentelijke Basisadministratie.

Uit het bovenstaande volgt duidelijk dat de *snelheid* van de veranderingen in arbeidsmarktparticipatie voor de afzonderlijke groepen migranten verschilt. Omdat ook sekse belangrijk is voor de arbeidsmarktpositie en samenstelling van de afzonderlijke herkomstgroepen op dit punt verschilt, geven we in bijlage 3 de resultaten voor mannen en vrouwen afzonderlijk weer.²⁰ Er zijn opvallende verschillen tussen de verschillende herkomstgroeperingen en tussen mannen en vrouwen (figuren 6.1a en b). De Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse mannen hebben een relatief hoge arbeidsparticipatie bij de start en deze neemt ook nog flink toe in de drie jaren die daarop volgen. Onder de Marokkaanse mannelijke nieuwkomers is het percentage werkenden na vier jaar het hoogst. Van de klassieke groepen hebben zij ook het kleinste aandeel uitkeringen. Het lijkt erop dat deze cohorten mannelijke nieuwkomers, als de ontwikkeling die te zien is tussen 1999 en 2002 zich voortzet, binnen enkele jaren het niveau van de mannelijke bevolking in Nederland kunnen bereiken. Turkse en Marokkaanse vrouwen nemen slechts in geringe mate deel aan het arbeidsproces, al zien we wel een ruime verdubbeling tussen 1999 en 2002 van het aandeel werkende Turkse vrouwen. Antilliaanse en met name Surinaamse vrouwen werken vaker als werknemer.

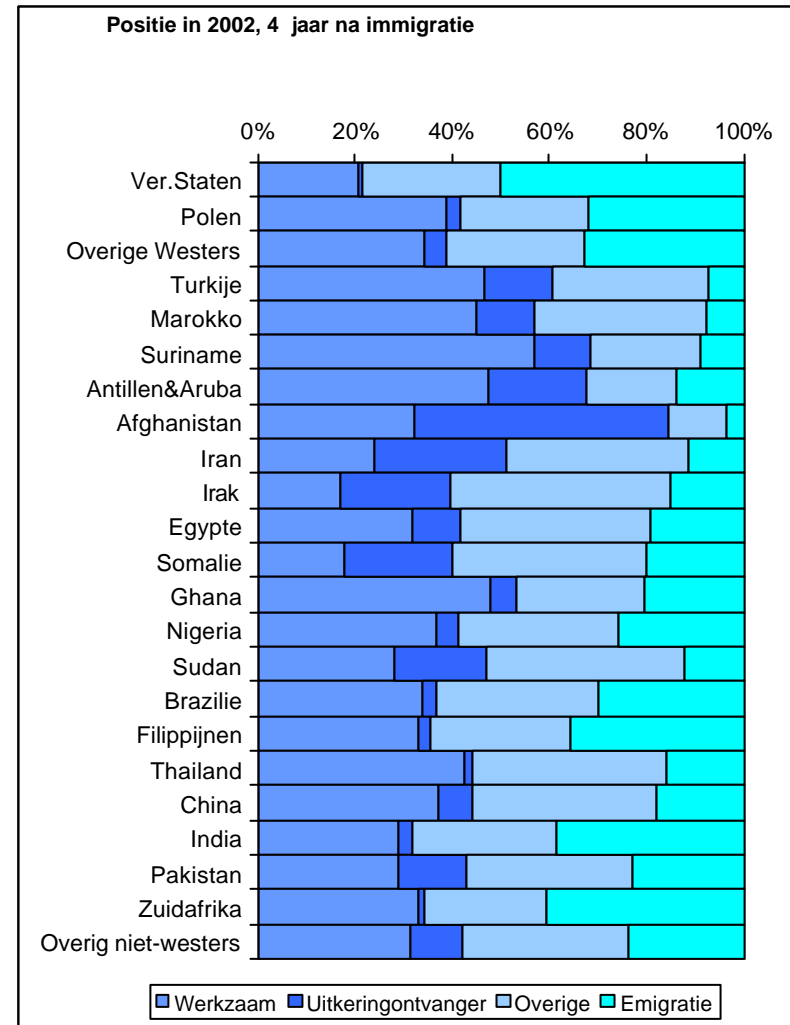
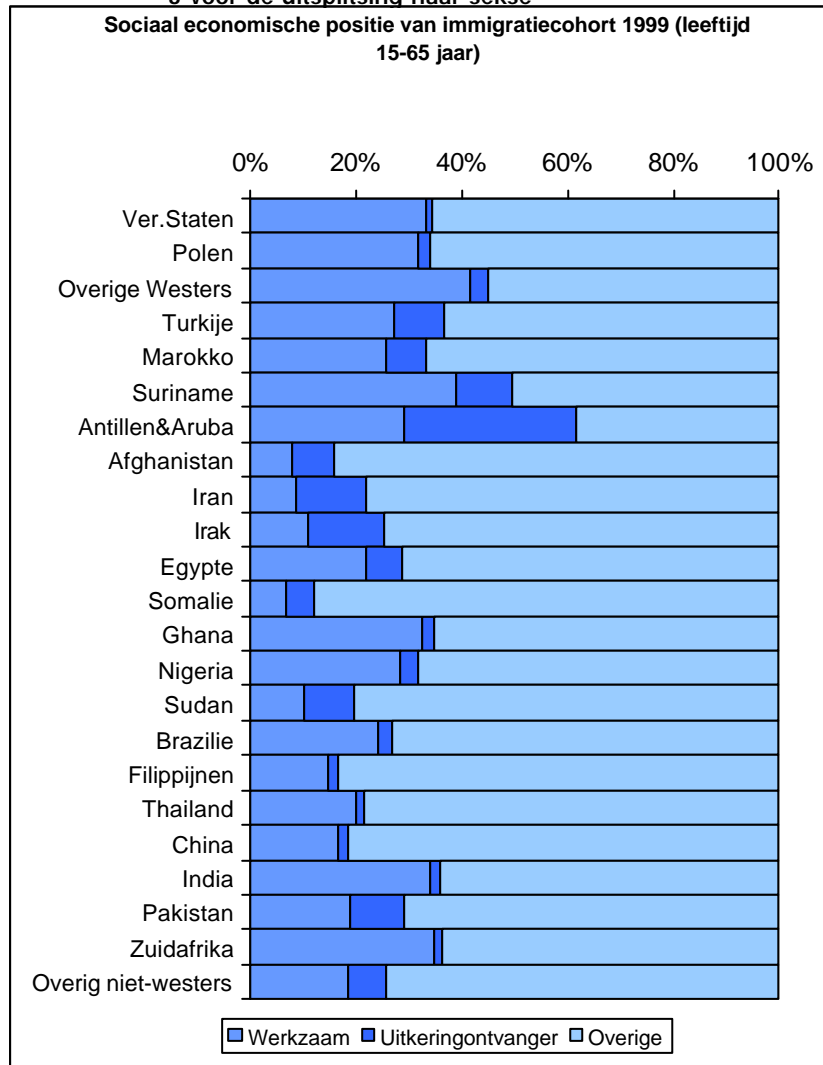
Ook Irakese, Afghaanse, Somalische en Sudanese migranten hebben een lage participatiegraad. Dit geldt voor mannen, maar zeker voor vrouwen. De ontwikkeling van de arbeidsmarktaandeelname van vrouwen in vrijwel alle herkomstgroepen blijft, in tegenstelling tot bij de mannen, een stijgende lijn vertonen. De arbeidsparticipatie van Poolse, Indiase en Zuid-Afrikaanse vrouwen neemt, ondanks een hoog percentage emigranten, toe.

6.1.1 Veranderingen in arbeidsparticipatie naar migratiemotief

De resultaten laten zien hoe sterk de ontwikkelingen in de positie op de arbeidsmarkt voor diverse groepen nieuwkomers tussen 1999 en 2002 kunnen verschillen. Deze verschillen willen we plaatsen in het kader van te onderscheiden migratiemotieven. Daarom hebben we in deel twee van tabel 6.1 de ontwikkeling in arbeidsdeelname en percentage uitkeringontvangers uitgesplitst naar migratiemotief. We zullen vooral ingaan op de motieven die zijn samen te vatten onder de noemer *gezinsmigratie*, op *arbeidsmigratie* en *asielmigratie*.

²⁰ De percentages werkenden zijn bepaald voor het deel van de totale populatie van 15 tot 64 jarigen dat een baan heeft of zelfstandige ondernemer is, dus exclusief degenen die zijn overleden, ge(r)ëmigreerd of administratief zijn afgevoerd.

Figuur 6.1 Ontwikkeling in de sociaal-economische positie van "Immigratiecohort september 1998-september 1999" (periode 1999-2002). Zie bijlage 3 voor de uitsplitsing naar sekse

Turkse nieuwkomers bestaan voornamelijk uit gezinsherenigers en huwelijksmigranten, die tamelijk snel op de arbeidsmarkt actief kunnen worden. Dat wil overigens echter niet zeggen dat dat ook gebeurt. Met name bieden relatief weinig vrouwen zich daadwerkelijk aan op de arbeidsmarkt, hoewel het percentage van werkende Turkse en Marokkaanse vrouwen onder recent gearriveerde immigranten hoger is dan onder eerdere immigranten (Sprangers et al.). Omdat Turken vaak huwelijksmigranten zijn en de 'ontvangende' partners vaak werken, is het percentage bijstandsuitkeringen laag, ondanks een lage arbeidsparticipatie onder Turkse vrouwen.

Als we kijken naar de categorieën 'Gezinshereniging' en 'Gezinsvorming' in de tabel, zien we dat de arbeidsparticipatie van migranten die zich met deze motieven in Nederland vestigden tussen 1999 en 2002 is toegenomen. Het uitkeringsniveau ligt bij de gezinsvormers lager dan bij degenen die voor gezinshereniging migreerden. De laatste categorie in het kader van gezinsmigratie is die van 'meemigrerend gezinslid'. In deze groep is het aandeel werkenden als werknemer, maar ook het aandeel uitkeringen laag. Arbeidsmigranten, waaronder een deel van de Antillianen geschaard kan worden, maar bijvoorbeeld ook de relatief nieuwe Poolse groep, zijn in 1999 na gemiddeld een half jaar nog voor 72% aan het werk. Het percentage uitkeringsontvangers ligt met 0,5% laag en stijgt nauwelijks in de onderzochte periode. In 2002 heeft 37,7% Nederland weer verlaten. De groep werkenden is in het vierde jaar gedaald tot 42,2% van het oorspronkelijke cohort van 13.300 arbeidsmigranten. De analyse wijst erop dat de terugloop in arbeidsdeelname met name terug te voeren is op het aandeel emigranten.

Een laatste migratiemotief dat we hier bespreken, betreft asiel. De interpretatie van de resultaten over deze groep vraagt enig voorbehoud. Sinds 2000 is het mogelijk dat asielmigranten die in een centrale opvangvoorziening verblijven zich bij de gemeente inschrijven. De meeste asielmigranten schrijven zich echter pas in wanneer ze een legale status hebben gekregen via een verblijfsvergunning voor voorlopig of permanent verblijf. Die status geeft recht op een bijstanduitkering. De keuze om zich al dan niet in te schrijven in de GBA betekent echter dat het hier gehanteerde startjaar 1999 niet het feitelijke aankomstjaar hoeft te zijn. Een extra complicatie bij het duiden van de resultaten is dat asielzoekers zonder tijdelijke of definitieve verblijfsstatus sinds 1998 zeer beperkt mogen werken (Sprangers et al).²¹

De beperkte mogelijkheid om te werken verklaart waarom asielmigranten in het aankomstjaar ruim –84,8%– vertegenwoordigd zijn in de categorie 'overige blijvers'. Die categorie is in 2002 gedaald naar 47,2%, een daling die slechts gedeeltelijk is toe te schrijven aan een toename van het percentage werkenden als werknemer (van 7,0 naar 24,0%). Het aandeel uitkeringen nam in deze periode toe van 8,2 tot 28,8%.

6.1.2 De meerwaarde van longitudinale analyses

De vergelijking van longitudinale en standgegevens over de periode 1999–2002 laat zien dat de longitudinale analyse een belangrijke aanvulling biedt op bestaande studies die voornamelijk van standgegevens gebruik maken. We

²¹ Asielmigranten mogen 12 weken per jaar werken, zolang zij in de asielprocedure zitten.

zagen dat het aandeel bijstandsontvangers en werklozen, volgens de standgegevens, daalde als gevolg van het gunstige economische klimaat. Uit de longitudinale analyses voor dezelfde periode rijst echter een heel ander beeld. Het aandeel uitkeringsontvangers onder immigranten die zich in 1999 in Nederland vestigden nam in de genoemde periode juist toe, net als overigens het aandeel dat werkt. Bovendien krijgen we via de longitudinale methode inzicht in de dynamiek achter de percentages werkenden, niet-werkenden en remigranten.

Hoewel deze bevindingen niet verrassend zijn, omdat nieuwkomers in de eerste jaren van hun aankomst een overgangperiode nodig hebben om relevante (taal)kennis en rechten te verwerven, legt de vergelijking tussen standgegevens en longitudinale resultaten een interessant manco van standanalyses bloot. Nieuwe immigratie en emigratie kunnen de uitkomsten van standanalyses met betrekking tot de positieveranderingen van herkomstgroepen vertekenen. Dit probleem geldt zeker voor groepen migranten, waarvan de samenstelling onder invloed van nieuwe migratie sterk fluctueert.

Ook voor het beantwoorden van de vraag welke effecten ingezet integratiebeleid heeft, is longitudinaal onderzoek van belang. Door de ontwikkelingsgang van migranten in de tijd te volgen en door groepen migranten met elkaar te vergelijken, wordt duidelijk bij wie op welke maatschappelijke terreinen de sociale participatie voorspoedig verloopt en bij wie minder of minder snel. Dit biedt de mogelijkheid scherper te krijgen hoe doeltreffend het beleid is geweest.

6.2 Conclusie: kansen en risico's op de arbeidsmarkt

Naast informatie over basiskennis en – vaardigheden analyseerden we in hoofdstuk 5 de posities en ontwikkelingen met betrekking tot het aandeel werknemers en aandeel werkenden als zelfstandige. Ook betrokken we afzonderlijke uitkeringsgegevens (werkloosheid, bijstand en arbeidsongeschiktheid) in de analyses. In hoofdstuk 6 gingen we vervolgens in op de arbeidsmarktpositie van een specifieke groep nieuwkomers.

Het percentage werkenden als werknemer onder Surinamers, Antillianen, maar ook onder mensen afkomstig uit Kaapverdië, Ghana en de Filippijnen, ligt ongeveer op het niveau van autochtonen. Verder stijgt vooral onder mannelijke gezinsmigranten het aandeel werkenden als werknemer snel, vergeleken met vrouwen of met migranten die andere migratiemotieven hadden. Vrouwelijke nieuwkomers uit Suriname werken wel vaker dan mannen. Onder migranten uit nieuwe herkomstlanden als Irak, Afghanistan en Somalië is het aandeel werkenden als werknemer laag.

We treffen onder migrantengroepen relatief veel zelfstandige ondernemers aan. Zelfstandige ondernemers vinden we vooral onder migranten uit China, Egypte en Hong Kong. Dit verschijnsel maakt duidelijk dat deze migranten voldoende inzicht en contacten in de samenleving hebben om een bedrijf op te zetten. Anderzijds kan deze indicator aangeven dat delen van de arbeidsmarkt moeilijk toegankelijk zijn voor allochtonen.

De zoektocht naar verklaringen voor gevonden resultaten voor 2001 levert interessante informatie. Het aandeel werkenden als werknemer onder

Kaapverdianen is, zelfs wanneer de groep dezelfde demografische opbouw zou hebben als autochtonen, relatief groot als we de vergelijking maken met autochtonen. Oververtegenwoordiging in uitkeringscijfers zagen we bij een aantal herkomstgroepen. Turken zijn, vergeleken met autochtonen, vaak arbeidsongeschikt, ook die van de tweede, in Nederland geboren generatie. Ook Marokkanen en Surinamers ontvangen vaak een arbeidsongeschiktheids-uitkering. Opvallend is het grotere risico voor oudere migranten om in de bijstand te raken. Onder Marokkaanse vrouwen, tussen 55 en 65 jaar, was het aandeel ABW-uitkeringen in 2002 zelfs ruim 43 % en onder Antilliaanse vrouwen bijna 36 %. Ook allochtone mannen zijn sterk oververtegenwoordigd in de bijstandsstatistieken.

Een belangrijke nuancering van het negatieve beeld dat de standgegevens oproepen, biedt de longitudinale onderzoeksmethode. Uit de analyse van de veranderingen in participatie van de bijna 37.000 nieuwkomers uit 1999 blijkt dat Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse mannen vlak na aankomst al een relatief hoge arbeidsparticipatie hebben en deze neemt ook nog flink toe in de drie jaren die daarop volgen. Onder de Marokkaanse mannelijke nieuwkomers is het percentage werkenden na vier jaar het hoogst. Van de klassieke groepen hebben zij ook het kleinste aandeel uitkeringen. Turkse en Marokkaanse vrouwen nemen slechts in geringe mate deel aan het arbeidsproces, al zien we wel een ruime verdubbeling tussen 1999 en 2002 van het aandeel werkende Turkse en Marokkaanse vrouwen: het aandeel werkenden stijgt van respectievelijk 14,7% en 11,5% naar 33,0% en 27,8%. Antilliaanse en met name Surinaamse vrouwen werken vaker als werknemer. De ontwikkeling van de arbeidsmarktdeelname binnen vrijwel alle cohorten van vrouwelijke nieuwkomers blijft een stijgende lijn vertonen.

De longitudinale analyses bevestigen echter ook minder positieve ontwikkelingen. Van de nieuwe groepen zijn Afghanen relatief vaak afhankelijk van een bijstandsuitkering. Als we kijken hoe de participatie van groepen nieuwkomers door de tijd veranderde, moeten we vaststellen dat andere asielmigranten, zoals de Somaliërs en de Irakezen relatief vaker werken dan Afghanen. De laatstgenoemden ontvingen weliswaar ook vaak bijstand, maar van de nieuwkomers uit 1999 was het ABW-percentages na vier jaar voor de Irakezen ongeveer 17%, tegenover ruim 50% onder de Afghanen.

7 Contacten tussen allochtonen en autochtonen

In het theoretisch model betreft een laatste cluster van indicatoren de gegevens over sociale contacten. Op dit moment is de hoeveelheid informatie daarover beperkt. Op basis van het Sociaal Statistisch Bestand kunnen we inzicht verschaffen in het huwelijksgedrag van migranten en van de mate van segregatie. Dit zijn indicatoren van de mate waarin autochtonen en allochtonen met elkaar in contact zijn gekomen of kunnen komen.

7.1 Huwelijken tussen allochtonen en autochtonen

We hebben eerder gezien dat in de paragraaf over arbeidsmarktparticipatie het type huwelijk is gebruikt als controlevariabele. Duidelijk werd dat de uitkeringsafhankelijkheid groter was onder mono-etnisch gehuwden dan onder gemengd gehuwden. Daarom zullen we hier enige woorden wijden aan de ontwikkelingen op de indicatorenset 'gemengd huwelijk' en 'migratie-huwelijk'. We beschikken over gegevens over in 1999, 2000 en 2001 gesloten huwelijken van allochtonen met autochtone partners en met partners die voor het huwelijk zijn overgekomen uit hetzelfde herkomstland.²² Helaas ontbreken voornamelijk gegevens over gesloten huwelijken tussen personen uit verschillende herkomstgroepen.

We zien in tabel 7.1 dat name Filippijnse vrouwen en Antillianen regelmatig met een autochtoon huwen. Ook 'overige niet westerse', Ghanese en Egyptische immigranten trouwen relatief vaak gemengd. Daar tegenover zien we de laagste percentages onder Afghaanse, Irakese, Turkse, Somalische, Marokkaanse en Iraanse immigranten die met een autochtoon huwen. Naarmate Antillianen langer in Nederland verblijven, stijgt het percentage gesloten huwelijken met een autochtoon. Bij andere klassieke migrantengroepen is het effect van verblijfsduur minder groot; bij Marokkanen zien we het grootste aandeel gemengde huwelijken in de verblijfsduurcategorie '0-5 jaar'. Verder zien we dat in het algemeen vrouwen vaker met een autochtone partner huwen dan mannen.

De tweede tabel (8.2) die we presenteren betreft het aandeel gesloten huwelijken met een partner die uit het land van herkomst is gehaald. Het aandeel van deze zogenoemde migratiehuwelijken is het grootst onder Turkse en Marokkaanse mannen en vrouwen, en onder Afghaanse, Chinese, Iraanse en Egyptische mannen. Bij de meeste herkomstcategorieën zijn het vaker mannen dan vrouwen die een partner uit het land van herkomst over

²² De gegevens over 2001 zijn voorlopig

laten komen. Bij Irakezen en Somaliërs ligt het aandeel migratiehuwelijken bij mannen tussen de twintig en vijfendertig procentpunten hoger dan bij vrouwen; bij Iraniërs is in 2000 en 2001 het verschil zelfs groter dan 50 procentpunten. Immigranten uit de Nederlandse Antillen en Aruba en uit Hong Kong en vrouwelijke westerse allochtonen laten het minst vaak een partner overkomen uit het land van herkomst.

We kunnen vaststellen dat het aandeel migratiehuwelijken bij de Turkse en Marokkaanse tweede generatie slechts weinig kleiner is dan bij de eerste generatie. Bij de Surinaamse tweede generatie is het percentage beduidend lager dan bij de eerste; onder Antillianen was het aandeel al klein en is bij de tweede generatie nog iets geringer. Voor de meeste overige herkomstgroepen ontbreken zinvolle gegevens.

7.2 Mogelijkheden tot inter-etnische contacten in de wijk

In tabel 7.3 hebben we de percentages werkenden als werknemer en uitkeringsontvangers afgezet tegen het aandeel niet-westerse allochtonen in de wijk. Het segregatieniveau van een wijk is nader gespecificeerd in vier categorieën: het percentage van niet-westerse allochtonen in de wijk is 0 tot 5% (wit), 5 tot 15% (gemengd), 15 tot 50% (matig gesegregeerd) en 50% en meer (sterk gesegregeerd). We zien dat het aandeel werkenden afneemt naarmate het percentage allochtonen stijgt. Analoog aan de afname van de percentages werkenden stijgen de percentages ABW- en WW-ontvangers. Zoals in paragraaf 5.6 bleek, hebben vrouwen een kleinere kans op werk dan mannen. In wijken met meer dan 50% niet-westerse allochtonen is ruim 52% van de vrouwen niet werkzaam en is 25% aangewezen op een uitkering, terwijl men geen werk heeft. Overigens betreffen deze cijfers alle vrouwen in de wijken, allochtoon en autochtoon. Er lijkt geen verband te zijn tussen arbeidsongeschiktheid en het percentage allochtonen in de wijk.

Op basis van tabel 7.4 kunnen de conclusies met betrekking tot de relatie tussen segregatie en arbeidsmarktpositie genuanceerd worden. We zien in deze tabel dat de meeste herkomstgroepen vooral in wijken met 15 tot 50% allochtonen wonen. In sterk gesegregeerde wijken (50-100% allochtonen in de wijk) woont 22% van de Turken, Marokkanen en Surinamers, maar de uitschieters zien we bij Kaapverdianen en Ghanezen. Juist van deze groepen konden we eerder vaststellen dat zij relatief sterk vertegenwoordigd zijn op de arbeidsmarkt.

Hiervoor hebben we al aangegeven dat toenemende segregatie van de woonomgeving ook voor schoolcarrières een belemmerende factor kan zijn. Net als bij de nuancering van de samenhang met arbeidsmarktparticipatie kunnen we ook bij het verband tussen schoolprestaties en segregatie een kanttekening aanbrengen: we vonden grote verschillen in slagingskansen voor scholieren in de herkomstgroepen die vaak in gesegregeerde wijken wonen.

7.3 Conclusie: kans en risico-indicatoren

Zoals in voorgaande hoofdstukken keren we ook hier kort terug naar de tweedeling tussen kans- en risico-indicatoren. Uit de analyses in het hoofdstuk over arbeidsmarktdeelname bleek dat gemengd gehuwden een grotere kans hebben om werkzaam te zijn als werknemer. Gemengde huwelijken worden het meest gesloten door Filippijnse vrouwen, Antillianen, Hong Kong-Chinezen en westerse allochtonen en in het algemeen vaker door vrouwen dan door mannen. Voor de tweede generatie zien we veel migratie-huwelijken bij Turken en Marokkanen. Met betrekking tot de indicator 'wonen in een gesegregeerde wijk' zagen we dat vooral allochtonen uit de klassieke herkomstlanden en uit Ghana en Kaapverdië in matig tot sterk gesegregeerde wijken met veel allochtonen wonen. Overigens betekent dat niet automatisch dat deze groepen weinig of geen contacten met autochtonen onderhouden. De mogelijkheid om in de buurt contacten te leggen met autochtonen is in een gesegregeerde wijk alleen kleiner dan in een etnisch gemengde wijk.

8 Discussie: naar een rijkere monitoring van integratie

8.1 Beschikbare data

In voorgaande paragrafen hebben we een eerste proeve gegeven van een terugkerende monitoring van de positie van immigranten. In deze haalbaarheidsstudie hebben we zowel analyses voor totale herkomstpopulaties als voor afzonderlijke cohorten opgenomen. We hebben de veranderingen beschreven die groepen op een aantal terreinen in periode 1999–2002 hebben doorgemaakt. In dit rapport zijn we ingegaan op de indicatoren ‘hebben van betaald werk’, ‘werk hebben als werknemer’, ‘werk hebben als zelfstandige’, ‘aandeel uitkeringen’, ‘aandeel arbeidsongeschiktheid’, ‘aandeel bijstand’, ‘aandeel WW’, ‘aandeel huwelijken met autochtoon’, ‘wonen in een gemengde of gesegregeerde wijk’, ‘aandeel partner uit land van herkomst’ en ‘slagingspercentages in het voortgezet onderwijs’ en ‘doorstroom naar het hoger onderwijs’. Dat biedt vooralsnog een beperkt inzicht in de participatie van minderheden in de samenleving. Deze rapportage is vooral bedoeld als een voorbeeld van het onderzoek dat op basis van beschikbare data mogelijk is.

We kunnen vaststellen dat op basis van de beschikbare CBS-data een goed –zij het tamelijk globaal– beeld kan worden gegeven van de sociaal-economische positie van allochtonen. Omdat het de bedoeling is dat we met de Integratiekaart trends en veranderingen signaleren, hoeft dat geen probleem te zijn. We willen immers periodiek een globaal en systematisch beeld geven van de integratie van immigranten. Aanvullend onderzoek kan vervolgens licht werpen op belangwekkende ontwikkelingen. Voor dat doel zijn de meest essentiële gegevens over sociaal-economische participatie beschikbaar. Informatie over werk en uitkeringen is integraal, op individueel niveau aanwezig. Wel ontbreken de voor controle van de resultaten onmisbare gegevens over het opleidingsniveau. De sociaal-culturele aspecten van het integratieonderzoek kunnen in deze fase van het onderzoek nog niet voldoende worden onderzocht.

8.2 Ontbrekende gegevens

In deze studie hebben we geen gebruik gemaakt van inkomensgegevens. Dit is echter in dit stadium geen onoverkomelijk gemis omdat er een sterk verband is tussen de sociaal-economische positie van herkomstgroepen en hun inkomensniveau. Herkomstgroepen die vaker werkzaam zijn, hebben ook een hoger inkomen (zie Hartog & Zorlu 2003). Dat wil niet zeggen dat dit verband alle inkomensverschillen kan verklaren. Inkomensverschillen kunnen immers ontstaan door demografische, individuele, of huishoudkenmerken en door factoren die door de vraagkant van arbeidsmarkt ingegeven kunnen

worden, zoals discriminatie, verdeling van arbeidskrachten over hoog/laag betalende sectoren en beroepen etc. Hierop zullen we in de komende rapportages verder ingaan.

Als indicator voor het *beheersen van de Nederlandse taal* kunnen de al beschikbare eindexamencijfers in het voortgezet onderwijs nader gespecificeerd worden. Daarnaast zouden de CITO-scores die behaald worden aan het einde van het basisonderwijs een goede indicatie zijn voor de taalbeheersing van jongere allochtonen. De eerste contacten met het CITO over het leveren van de CITO-scores zijn gelegd.

Om ook de taalbeheersing van niet-schoolgaanden te monitoren is informatie te ontlenen aan het bestaande SPVA-onderzoek en zullen in de toekomst wellicht ook de zogenoemde onderwijsnummerbestanden voor dit doel beschikbaar komen. Op termijn zullen we ook resultaten van de inburgeringscursussen gebruiken om taalvaardigheid te monitoren.

De indicator *'prestaties in het onderwijs'* zal op termijn aangevuld kunnen worden met informatie over de deelname aan en het succes in het hoger onderwijs, waarvoor gegevens uit het Centraal Register Ingeschreven Hoger Onderwijs (CRIHO) gebruikt kunnen worden.

Het *opleidingsniveau* in deze studie is bepaald voor de mensen die een WW- of een ABW-uitkering hebben op basis van de gegevens van de Centra voor Werk en Inkomen (CWI). Op dit moment wordt gewerkt aan de ontwikkeling van een opleidingsniveauvariabele die ook bruikbaar is voor dat deel van de populatie dat niet bij een CWI is geregistreerd.

Op basis van de genoemde onderwijsnummerbestanden, die in de komende jaren beschikbaar komen, is het mogelijk om een indicatie te geven van de mate van *schooluitval* en van *segregatie naar herkomstgroepering op de verschillende scholen*.

Met betrekking tot de indicator *zorggebruik* en *uitval uit zorg* is vooralsnog geen informatie op landelijke basis beschikbaar. Wel is voor de arbeidsongeschikten bekend wat de reden voor afkeuring is. Ook zouden gegevens over ziekteverzuim naar herkomstgroepering kunnen worden uitgesplitst.

De indicatoren-set *'hebben van inter-etnische sociale contacten'* dan wel *'mono-etnische sociale contacten'* is niet volledig ingevuld. Een indicatie over deze sociale contacten kan verkregen worden door de herkomst van burens te reconstrueren. Voor informatie over de etniciteit van vrienden is vooralsnog alleen steekproefonderzoek beschikbaar. Met betrekking tot sociale contacten hebben we wel gegevens gepresenteerd over huwelijken. De in dit onderzoek gebruikte data over het type huwelijk geven echter nog geen uitsluitsel over de vraag hoe groot het aandeel *migratiehuwelijken* is. Bovendien zijn we niet ingegaan op inter-etnische huwelijken tussen twee allochtone partners.

De overige 'zachtere' indicatoren, zoals *normen en waarden* en *oriëntatie op Nederland* dan wel *land van herkomst*, zijn in dit onderzoek minder goed vertegenwoordigd. Wel zijn er op landelijk niveau enkele indicatoren beschikbaar over het gedrag van mensen waaruit normen en waarden blijken. Een van de gangbare normen betreft het aantal kinderen dat deel uitmaakt van een gezin, in demografische termen de huwelijksvruchtbaarheid genoemd. Eenzelfde soort indicatie wordt verkregen uit de gemiddelde leeftijd van de moeder bij de geboorte van haar eerste kind.

Daarnaast is criminaliteit een voorbeeld van gedrag waaruit het *niet naleven van gangbare normen en waarden* blijkt. Een mogelijke informatiebron is het HKS, het zogenoemde HerKenningsdienstSysteem, met gegevens over processen verbaal van de politie. Over het gebruik van deze bron zijn gesprekken gaande.

Behalve naar mogelijkheden om indicatoren van de Integratiekaart te verrijken met op nationaal niveau beschikbare data, zoekt het WODC naar mogelijkheden om met gemeentelijke en andere onderzoeksinstellingen samen te werken. Met gemeenten wordt gestreefd naar een modulaire invulling van ontbrekende gegevens. Dat betekent dat gemeenten informatie kunnen verzamelen die noodzakelijk is voor hun eigen beleidsevaluatie en die gegevens kunnen koppelen aan de basisindicatoren in de Integratiekaart.

In de toekomst zullen we op zoek gaan naar aanvullende gegevens, zodat meer aspecten van integratie kunnen worden beschreven en geanalyseerd en de kwaliteit van de informatie kan worden verbeterd. Ook willen we de in het rapport geïntroduceerde mogelijkheden om lange termijn ontwikkelingen in kaart te brengen in de toekomst uitbreiden. Dat houdt in dat we zowel een langere periode in kaart willen brengen als meerdere cohorten onderling willen vergelijken. Deze doelstellingen willen we verwezenlijken in een langlopend onderzoek waarover in periodiek verschijnende rapportages verslag wordt gedaan. Door enerzijds gebruik te maken van andere informatie die al in het SSB opgenomen is en anderzijds informatie aan de onderzoeksdatabase toe te voegen door nieuwe bronnen te koppelen, kunnen we een completere beschrijving geven van de ontwikkelingen in de deelname van migranten op uiteenlopende maatschappelijke terreinen. De lijst van kans- en risico-indicatoren uit hoofdstuk 1 zou dan verder aangevuld kunnen worden zodat de relevant te achten terreinen –zoals weergegeven in het theoretisch model– voldoende gemonitord worden.

Literatuur

Alders, M., I. Keij

Niet-westerse derde generatie in 2003
Bevolkingstrends, 3e kwartaal 2003, pp. 45-49

Alders, M., H. Nicolaas

Administratieve correcties in de bevolkingsstatistieken
Bevolkingstrends, 4e kwartaal 2003, pp. 46-51

Arts, C.H., E.M.J. Hoogteijling

Het Sociaal Statistisch Bestand 1998 en 1999
Sociaal-economische maandstatistiek, 2002, nr.12, pp. 13-21

Dagevos, Jaco, Mérove Gijsberts, Carlo van Praag (red.)

Rapportage minderheden 2003; onderwijs, arbeid en sociaal-culturele integratie, 2003

Dagevos, J., A. Odé, T. Pels

Etnisch-culturele factoren en de maatschappelijke positie van etnische minderheden. Een literatuurstudie
Rotterdam, Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek, 1999

Economierapportage september 2002

Den Haag, Centraal Planbureau, 2002

Esser, H.

What substance is there to the term "Leitkultur"? In: R. Cuperus, K.A. Duffek, J. Kandel (red.), *The challenge of diversity. European social democracy facing migration, integration, and multiculturalism*
Innsbruck/Wien, StudienVerlag, 2003, pp. 47-58

Groeneveld, Sandra, Yvonne Weijers-Martens

Minderheden in beeld. SPVA-02
Rotterdam, Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek, 2003

Hagendoorn, Louk, Justus Veenman, Wilma Vollebergh (red.)

Integrating immigrants in the Netherlands. Cultural versus socio-economic integration, 2003

Hartog, J., A. Zorlu

Economische effecten van immigratie. Ontwikkeling van een databestand en eerste analyses
Amsterdam, Working paper Universiteit van Amsterdam, 2003

Merens, A.

De integratie van Italianen en Chinezen in Nederland in de twintigste eeuw; een vergelijking. *Nieuwe Nederlanders; vestiging van migranten door de eeuwen heen*
Amsterdam, Stichting beheer IISG & SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen, 1996

Nicolaas, H., et al.

Migranten: wie komen, wie gaan terug en wie laten hun gezin overkomen?
Bevolkingstrends, 2004

Nicolaas, H., A. Sprangers

Klein deel van asielzoekers ingeschreven in GBA
Maandstatistiek van de bevolking, jrg. 49, nr. 9, 2001

Sprangers, A., et al.

Werk en uitkering van Turkse en Marokkaanse immigranten
Te verschijnen in: *Bevolkingstrends*

Sprangers, A., A. Zorlu, J. Hartog, H. Nicolaas

Immigranten op de arbeidsmarkt
Bevolkingstrends, 2004

Tijdelijke Commissie Onderzoek Integratiebeleid

Onderzoek integratiebeleid in opdracht van de Tweede Kamer
's-Gravenhage, SDU uitgevers, 2003

Tillaart, H. van den

*Monitor etnisch ondernemerschap 2000; zelfstandig ondernemerschap van
etnische minderheden in Nederland in de periode 1990-2000*
Nijmegen, ITS, 2001

Tweede Kamer

Rapportage Integratiebeleid Etnische Minderheden 2003
Kamerstukken II, 2003-2004, 29 203, nr. 1

Ultee, W.C., W.A. Arts, H.D. Flap

Sociologie. Vragen, uitspraken, bevindingen
Groningen, Martinus Nijhoff, 2003

Waldinger, R., H. Aldrich, R. Ward & Associates

Ethnic entrepreneurs. Immigrant business in industrial societies.
Newbury Park/London, Sage, 1990
Sage Series on Race and Ethnic Relations, Volume 1

Bijlage 1 Verantwoording

1.1 Nadere methodologische verantwoording: standen, ontwikkelingen van de generaties, trends

Een instrument waarmee niveaus van integratie kunnen worden aangegeven, vraagt om een bepaald type onderzoek. Voor inzicht in de effectiviteit van integratiestrategieën is informatie nodig over de mate van maatschappelijke integratie en over deze strategieën zelf. Dit stelt een aantal voorwaarden aan de gegevens en aan de methoden van onderzoek. De mogelijkheden worden hieronder kort uiteengezet.

De mate van maatschappelijke integratie van allochtonen kan in de eerste plaats worden beschreven aan de hand van gegevens waarin de situatie op een bepaald moment in de tijd wordt beschreven. Alle allochtonen die op dat moment in Nederland verblijven worden dan in de analyses betrokken. Aan de hand van daarvoor gekozen indicatoren en een eventuele bijbehorende normering kan een uitspraak worden gedaan over de mate waarin allochtonen uit verschillende herkomstlanden zijn geïntegreerd in de Nederlandse samenleving. Een tekortkoming van deze methode is dat alle allochtonen, kort of lang in Nederland, eerste of tweede generatie, over één kam worden geschoren.

Via een tweede methode, namelijk een vergelijking tussen verschillende generaties van dezelfde herkomstgroeperingen, wordt deze tekortkoming gedeeltelijk ondervangen. Hiermee wordt als het ware een vergelijking in de tijd gemaakt, zij het dat de gegevens op één moment in de tijd zijn verzameld. Met deze gegevens kan bijvoorbeeld de vraag worden beantwoord hoeveel generaties het in beslag neemt voordat een bepaalde herkomstgroepering een vergelijkbare positie inneemt in het onderwijs of op de arbeidsmarkt heeft met die van autochtone Nederlanders. Overigens zijn ook hier allerlei factoren die de interpretatie van deze ontwikkelingen bemoeilijken.

Een probleem bij vergelijking tussen generaties is bijvoorbeeld de voortdurende vernieuwing van de migrantenpopulatie, waardoor de eerste generatie bestaat uit migranten met een verblijfsduur van enkele maanden tot zelfs veertig jaar. Het lijkt onwaarschijnlijk dat deze eerste generatie een homogene groep vormt waarvan de mate van integratie van de individuele leden vergelijkbaar is en via een overeenkomstig proces tot stand is gekomen. Er zou onder meer ook rekening gehouden moeten worden met de stand van de economische conjunctuur vanaf het moment van binnenkomst. Juist in tijden van laagconjunctuur is het voor nieuwkomers op de arbeidsmarkt lastig om zich een positie te verwerven.

Voor inzicht in conjuncturele ontwikkelingen is onderzoek naar ontwikkelingen over een langere periode noodzakelijk. Daarom noemen we hier ook een derde manier om het proces van maatschappelijke integratie te beschrijven, namelijk een vergelijking van bovengenoemde standen op meerdere tijdstippen. Een autochtone vergelijkingsgroep is van groot belang voor het inzichtelijk maken van conjuncturele ontwikkelingen. Zo kan

worden onderzocht of de maatschappelijke integratie toe- of juist afneemt in de loop der tijd. Deze manier van onderzoek geeft enig inzicht in het proces van integratie. Toch zijn er ook kanttekeningen te maken. Als de ontwikkelingen in integratie worden beschreven aan de hand van trends, dan worden deze mede bepaald door de samenstelling van de herkomstcategorieën. Variabelen als leeftijd, geslacht en verblijfsduur beïnvloeden de kansen op maatschappelijke participatie. Daarvoor zou gecontroleerd moeten worden. Daarnaast is de mate waarin sprake is van in- en uitstroom uit de herkomstgroeperingen één van de factoren die de veranderingen in de tijd beïnvloeden. Dat brengt met zich mee dat de vergelijking tussen twee tijdstippen betrekking heeft op deels verschillende individuen.

De hierboven beschreven methoden (standen, standen verbijzonderd naar generatie, trends) leveren derhalve onvoldoende informatie op over het proces van integratie. Alleen als van (een steekproef uit) de mensen die op een bepaald moment een bepaalde mate van integratie hebben bereikt ook de gemaakte keuzes bekend zijn, heeft het zin om voor dit doel deze standen en trends op te maken.

1.1.1 Cohorten nieuwkomers

Om het proces van integratie inzichtelijk te maken, kiezen we in deze rapportage voor de longitudinale methode. Dit houdt in dat een vaste groep individuen, bijvoorbeeld alle allochtonen die in 1998 in Nederland verbleven, gevolgd wordt in de tijd, aan de hand van de eerder beschreven indicatoren. Zo kan bijvoorbeeld blijken dat een bepaalde herkomstgroep in toenemende mate participeert op de arbeidsmarkt. Behoudens mensen die overlijden of (re)migreren bestaat de groep die gevolgd wordt uit dezelfde individuen. Een nadere toespitsing van deze methode op de ontwikkeling van de Integratiekaart is het volgen van cohorten *nieuwkomers*. Daarmee wordt het proces van integratie van een groep in beeld gebracht die min of meer gelijktijdig in Nederland arriveerden. Zo kunnen bijvoorbeeld de nieuwkomers in 1995 worden gevolgd in hun participatie op de arbeidsmarkt, zoals in het onderzoek van Hartog en Zorlu (2003) is gebeurd. Het proces van integratie wordt op deze manier vanaf het moment van aankomst in Nederland in kaart gebracht, zodat de startposities voor wat betreft bekendheid met de nieuwe omgeving vergelijkbaar zijn.

Door een cohort nieuwkomers te volgen kan het proces van integratie vervolgens geëvalueerd worden. Een vergelijking met de ontwikkeling van de gemiddelde participatie op diverse maatschappelijke terreinen geeft een indicatie van de snelheid waarmee de cohorten nieuwkomers dat gemiddelde naderen. Wanneer we bovendien standaardiseren naar een aantal relevante achtergrondvariabelen, zoals leeftijd en sekse, kunnen we nagaan of –en zo ja, met welke snelheid– een naar deze kenmerken gelijke populatie in Nederland genaderd wordt.

Door slechts één cohort nieuwkomers te onderzoeken kunnen echter niet de veranderingen in de tijd worden vastgesteld. Dat manco kan ondervangen worden, wanneer verschillende cohorten nieuwkomers met elkaar worden vergeleken, bijvoorbeeld cohorten nieuwkomers die in 1995 en 1998 immigrerden. Daarmee wordt inzicht geboden of het proces van integratie voor verschillende cohorten nieuwkomers sneller of juist langzamer verloopt.

Al deze analyses kunnen nog verder verfijnd worden door de uitkomsten te controleren voor een aantal relevante achtergrondvariabelen. Daarbij kan men in de eerste plaats denken aan leeftijd, sekse en opleidingsniveau. Deze controles bieden inzicht in de factoren waarmee verschillen in integratie samenhangen.

Bovenstaande methodes stellen verschillende eisen aan benodigde gegevens. De stand van integratie voor herkomstgroepen kan worden onderzocht aan de hand van onderzoek op één meetmoment (dwarsdoorsnedeonderzoek), trends aan de hand van onderzoek op ten minste twee meetmomenten, terwijl voor inzicht in procesmatige ontwikkelingen longitudinale gegevens nodig zijn waarbij voor één categorie mensen op meerdere meetmomenten gegevens worden verzameld. Voor het uitvoeren van controles op achtergrondkenmerken is het bovendien noodzakelijk dat de controlevariabelen eveneens in de databestanden aanwezig zijn. Om voorts gedetailleerd onderscheid te kunnen maken naar bijvoorbeeld herkomstland is bovendien een forse omvang van de gegevens nodig, om de betrouwbaarheid van de resultaten te garanderen.

De databronnen voor alloctonenonderzoek hebben dikwijls grote beperkingen. Enquêtes beperken zich overwegend tot de 'grote vier' (Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen), geven doorgaans een dwarsdoorsnede van de populaties en bevatten daarom geen longitudinale informatie.

Daarnaast hebben enquêtes vaak last van een relatief hoge en selectieve non-respons met name onder alloctonen, waardoor de resultaten in meerdere of mindere mate vertekend zijn. De gebruikte registers zoals de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) hebben weliswaar een flinke omvang en geen last van selectieve non-respons, maar bevat slechts een beperkt aantal variabelen waarop gecontroleerd kan worden. In dit onderzoek maken we gebruik van het Sociaal Statistisch Bestand, een reeks gekoppelde bestanden, waarvan de GBA de basis is.²³

De beschrijvende statistieken die in de voorgaande paragrafen zijn bediscussieerd, geven slechts een indicatie van de sociaal economische positie van groepen. Deze verschillen kunnen ontstaan door de samenstelling van groepen, naar demografische kenmerken zoals leeftijd, geslacht, woonomgeving (die geassocieerd wordt met *social capital*) of naar *human capital*-accumulatie zoals opleiding en ervaring en hun verblijfsduur in Nederland die het transitie- en aanpassingsproces weergeeft. Daarvoor schatten we logistische regressies om risico op een uitkering en kans op arbeidsmarktparticipatie te kunnen verklaren vanuit genoemde beschikbare variabelen.

²³ Voor een beschrijving van de opzet van het SSB, zie: Arts, C.H. en E.M.J. Hoogteijling, 2002, Het Sociaal Statistisch Bestand 1998 en 1999. In: *Sociaal-economische maandstatistiek 2002 no.12* (Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen), blz. 13-21.

1.2 Technische verantwoording van de logistische regressies

In vervolg op de beschrijvende statistieken hebben wij zowel het risico op bijstands-, werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen als de kans op een baan als werknemer en op zelfstandig ondernemerschap separaat geschat. Voor de schattingen gebruiken we de standaard techniek van logistische regressies. Voor elk van deze vijf indicatoren schatten wij 5 modellen: het *eerste* model is het meest eenvoudige en omvat alleen de meeste eenduidige exogene verklarende variabelen: geslacht, herkomstland, verblijfsduur, tweede generatie en leeftijd. Deze variabelen verklaren een deel van de verschillen in de sociaal economische posities terwijl ze zelf niet afhangen van de sociaal economische positie. Dit model geeft een correcte beschrijving van leeftijd en verblijfsduur voor in het buitenland geboren personen; namelijk leeftijd bij immigratie, verblijfsduur en een interactieterm tussen deze twee variabelen. Het *tweede* model omvat, naast geslacht en tweede generatie, leeftijd op het peilmoment en verblijfsduur waarbij de overlap van leeftijd en verblijfsduur wordt genegeerd. Verblijfsduur en leeftijd kunnen gedeeltelijk samenvallen, waardoor de exacte effecten van leeftijd en verblijfsduur niet te onderscheiden zijn. Als gevolg zijn de verblijfsduur-coëfficiënten hoger of lager voor de herkomstlanden in relatie tot de verdeling van verblijfsduur en leeftijd (bij immigratie) binnen de groep. Een vergelijking van model 1 en 2 geeft de richting van de *bias* in de geschatte coëfficiënten van verblijfsduur en leeftijd. Er is geen alternatieve methodologie voorhanden, omdat het gebruik van continue variabelen in de meer uitgebreide modellen niet mogelijk blijkt te zijn vanwege capaciteitsproblemen. Voortaan zijn alle verdere toegevoegde variabelen categorisch. Ook meer gedetailleerde specificaties van categorische variabelen stuiten de grenzen van beschikbare technische mogelijkheden omdat het aantal records in het integrale SSB ongeveer 11 miljoen is.

In het *derde* model voegen wij type huishouden, al dan niet gehuwd zijn met een autochtoon (gemengd) of met iemand uit eigen geboorte land (mono-etnisch) toe. In het *vierde* model komt ook het segregatieniveau van de wijk erbij. De interpretatie van deze extra variabelen in het derde en vierde model vereist zorgvuldigheid, omdat zowel het type huishouding of huwelijk als het segregatieniveau niet strikt exogeen te noemen zijn. Dat wil zeggen dat de causaliteitsrelatie tussen de te verklaren sociaal-economische positie en deze variabelen wederzijds zou zijn, maar niet eenduidig, hetgeen wel noodzakelijk zou zijn voor adequate schattingen. Zo proberen wij de kans op uitkeringen te verklaren o.a. door de mate van gemengd dan wel mono-etnisch huwen en het wonen in een meer gesegregeerde wijk. De omgekeerde relatie is echter niet uitgesloten: in dat geval zouden juist personen met een uitkering vaker mono-etnisch gehuwd zijn en in een gesegregeerde wijk wonen omdat ze door hun beperkte financiële middelen een meer geïsoleerd bestaan leiden, door hun isolement vaker mono-etnische huwelijken aangaan en zich slechts een minder aantrekkelijk maar goedkoop huurhuis in een gesegregeerde wijk kunnen veroorloven. Dat geeft aan dat de noodzaak tot verder onderzoek naar deze zogenoemde endogeniteit evident is.

In tabellen 5.4 tot 5.7 zijn de resultaten weergegeven van de logistische regressieanalyses zowel voor de kansen op werk als werknemer en zelfstandig ondernemer als op risico's op bijstand- en werkloosheidsuitkering

en arbeidsongeschiktheidsuitkering (AO). Omdat alle gebruikte variabelen ordinaal zijn, is de eerste categorie meestal de referentiecategorie die een waarde van 1 krijgt en waar de andere categorieën mee dienen te worden vergeleken. Onder de categorie 'herkomst' is de categorie autochtonen bijvoorbeeld de referentiegroep waarmee andere onderscheiden categorieën worden vergeleken. De kansen zijn weergegeven in de eenvoudig te interpreteren e^b (odds ratios). Dit geeft de mate weer waarin de kans op succes of risico verandert bij een verandering van n eenheden in de onafhankelijke variabele. Indien e^b groter is dan één is de kans (succes) op werk (uitkering) van de betreffende categorie migranten groter dan die van autochtonen, is e^b kleiner dan één dan is de kans kleiner dan die van autochtonen, gegeven de andere kenmerken die in het model zijn opgenomen.

1.3 Beschikbare gegevens: het Sociaal Statistisch Bestand

In het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) zijn ongeveer twintig registers (onder andere van de belastingdienst, uitkeringsinstanties, IB-groep) per individu gekoppeld aan de GBA. De Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) heeft toestemming gegeven om haar Centrale Registratie Vreemdelingen (CRV) is aan het SSB te koppelen, zodat we de betekenis van migratiemotieven voor het integratieproces konden onderzoeken. Het SSB biedt, dankzij deze koppelingen, individuele gegevens van alle inwoners van Nederland over o.a. demografische kenmerken, werk, uitkeringen, inkomen, onderwijs en migratiemotief en over hun onderlinge samenhang. Omdat de verschillende jaargangen ook onderling gekoppeld zijn, ontstaan mogelijkheden voor het longitudinaal volgen van mensen in de verschillende registers. Naast deze registraties worden persoonsenquêtes aan het SSB gekoppeld, zodat ontbrekende gegevens op steekproefbasis worden toegevoegd. We hebben in onze analyses gebruik gemaakt van de jaargangen 1999-2002. Aan het gebruik van registergegevens kleven voor- en nadelen. Weliswaar zijn registers in het algemeen integraal en treden er daarom geen steeproeffouten op en is er geen probleem met selectieve non-respons, de kwaliteit van de administratieve informatie is niet altijd voldoende. Daarnaast zijn niet alle theoretisch gewenste variabelen op basis van registerinformatie te operationaliseren. De kwaliteit van de informatie wordt binnen het SSB vergroot door de gegevens die afkomstig zijn uit verschillende bronnen met elkaar te confronteren. Daardoor worden fouten opgespoord, die vervolgens worden gecorrigeerd. Een overzicht van deze methode en de aanpassingen die worden uitgevoerd is beschreven in Arts en Hoogetijling (2002). De kwaliteit van de gebruikte variabelen uit het SSB is daarom hoog, met uitzondering van de variabele opleidingsniveau die, afkomstig uit een nog niet opgenomen bron, los aan het SSB is gekoppeld. In het resultatengedeelte zagen we welke mogelijkheden het SSB momenteel biedt voor de ontwikkeling van de Integratiekaart. De cijfers geven de situatie weer van personen behorende tot de bevolking van Nederland op een vaste dag in het betreffende jaar, namelijk de laatste vrijdag van september. Waar

mogelijk wordt voor iedere indicator²⁴) een totaaloverzicht gegeven van alle inwoners van Nederland, allochtonen en autochtonen over de periode 1999 - 2002. We ordenden de gegevens naar verblijfsduur, zodat we de nieuwkomers (korter dan vijf jaar in Nederland) van de oudkomers kunnen onderscheiden. Bovendien worden aparte tabellen opgenomen voor eerste en tweede generatie migranten en voor mannen en vrouwen. Door middel van een analyse van de gegevens kunnen we globaal inzicht geven in de betekenis van herkomstgroepering voor sociaal-economische en sociaal-culturele participatie van migranten. Analyse van deze bron is een eerste proeve van wat een terugkerende rapportage zal worden van de mate en het proces van de maatschappelijke integratie van minderheden in Nederland.

1.4 Privacybewaking CBS

Het CBS stelt statistische gegevens samen uit een groot aantal verschillende registratieve bronnen en enquêtes waarin privacygevoelig materiaal voorkomt. Daarom besteedt het CBS veel aandacht aan de beveiliging van deze gegevens. Dit is bij gegevens over kwetsbare bevolkingsgroepen als allochtonen wellicht nog belangrijker dan gewoonlijk. In de wet op het Centraal bureau voor de statistiek van 20 november 2003 is verankerd dat alle administratieve, technische en logistieke maatregelen zijn genomen die voor de bescherming van vertrouwelijke gegevens noodzakelijk is. De belangrijkste maatregelen zijn:

- De gebouwen van het CBS zijn alleen toegankelijk voor mensen die daartoe bevoegd zijn. Dit is geregeld door het uitgeven van toegangspassen en bewakingspersoneel dat toeziet op de juiste toepassing hiervan. Bezoekers van het CBS-gebouw die geen toegangspas hebben worden door CBS-ers bij de ingang opgehaald en na afloop van het bezoek ook weer teruggebracht.
- Het computernetwerk is afgesloten van het Internet, zodat het niet mogelijk is om in het netwerk van het CBS in te breken.
- De medewerkers van het CBS die met individuele gegevens werken hebben allen een verklaring ondertekend waarin zij plechtig beloven dat zij de vertrouwelijkheid van de gegevens niet zullen schenden. Indien zij dat toch doen kan dat per direct ontslag betekenen.
- Als een bron met statistische gegevens het CBS bereikt worden deze eerst gesplitst in de direct identificerende gegevens (zoals sofi-nummer, A-nummer, geboortedatum, geslacht, postcode, huisnummer) en de overige statistisch inhoudelijke gegevens. De mensen die zich bezig houden met het koppelen van de gegevens hebben alleen toegang tot de direct identificerende gegevens om koppelsleutels toe te kennen. Deze koppelsleutels zijn betekenisloze willekeurige nummers die alleen voor intern CBS-gebruik zijn bedoeld. Omdat alle bronnen voorzien worden

²⁴ In de haalbaarheidsstudie zijn de volgende indicatoren opgenomen: slagingspercentages in het onderwijs, aandeel werkenden als werknemer, aandeel zelfstandigen, uitkeringsontvangers (ook opgesplitst naar WW, ABW, AO), huwelijken met autochtonen en haalt partner uit het land van herkomst.

van deze koppelsleutel, is het mogelijk om bronnen onderling aan elkaar te koppelen.

- De mensen die de statistische gegevens analyseren en daaruit overzichten samenstellen hebben alleen toegang tot de statistisch inhoudelijke gegevens en ook alleen die gegevens die ze voor hun eigen werk nodig hebben. Dit is geregeld door een systeem van autorisaties waarin de toegangsrechten voor medewerkers zijn vastgelegd. Dit betekent dat zij niet de beschikking hebben over de direct identificerende gegevens.
- Om te voorkomen dat individuele gegevens via de e-mail naar derden worden gezonden, hebben mensen die met privacygevoelige gegevens werken geen rechten om bestanden in hun e-mail te verzenden.

Bijlage 2 Definities en afkortingen

CWI

Centrum voor Werk en Inkomen (voormalige Arbeidsbureaus)

HERKOMST

Autochtonen:

Personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren.

Allochtonen:

Personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Eerste generatie allochtonen:

In het buitenland geboren personen met ten minste één in het buitenland geboren ouder

Tweede generatie allochtonen:

In Nederland geboren personen met ten minste één in het buitenland geboren ouder.

Westerse allochtonen

Allochtonen met als herkomstgroepering één van de landen in de werelddelen Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika en Oceanië of Indonesië of Japan.

Niet-westerse allochtonen:

Allochtonen met als herkomstgroepering één van de werelddelen in de landen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (excl. Indonesië en Japan) of Turkije.

Verblijfsduur:

Het verblijf van een persoon in Nederland in jaren vanaf de laatst bekende datum van vestiging van deze persoon in Nederland. Deze variabele is alleen van toepassing op de 1e generatie allochtonen, die tenslotte niet in Nederland geboren is, maar hier later is gevestigd.

VOORTGEZET ONDERWIJS

Slagingspercentage:

Het percentage geslaagden van het totaal aantal afgewezen en geslaagde examenkandidaten

WERK en UITKERINGEN

ABW:

Personen met inkomsten uit een bijstandsuitkering. Deze uitkeringen worden verstrekt op grond van de Algemene Bijstandswet (ABW).

AO:

Personen met inkomsten uit een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Deze uitkeringen worden verstrekt op grond van de WAO, WAZ of Wajong.

WAO = Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering

WAZ = Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen

Wajong = Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten

WW:

Personen met inkomsten uit een werkloosheidsuitkering. Deze uitkeringen worden verstrekt op grond van de Werkloosheidswet (WW).

Overige uitkeringen:

Personen met inkomsten uit andere uitkeringen dan de WAO, WAZ, Wajong, WW en ABW. Andere uitkeringen zijn bijvoorbeeld Wachtgeld en uitkeringen op grond van de Ziektewet, de IOAW en de IOAZ.

IOAW = Wet Inkomensvoorziening Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte werkloze Werknemers

IOAZ = Inkomensvoorziening Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte gewezen Zelfstandigen

HUWELIJKEN**Huwelijken met een autochtone partner:**

Er wordt gekeken naar alle gesloten huwelijken van allochtonen in het betreffende jaar, dus ook naar huwelijken van allochtonen die pas rondom of na het huwelijk in Nederland zijn komen wonen.

Huwelijken waarbij de partner uit het herkomstland overkomt (migratiehuwelijken):

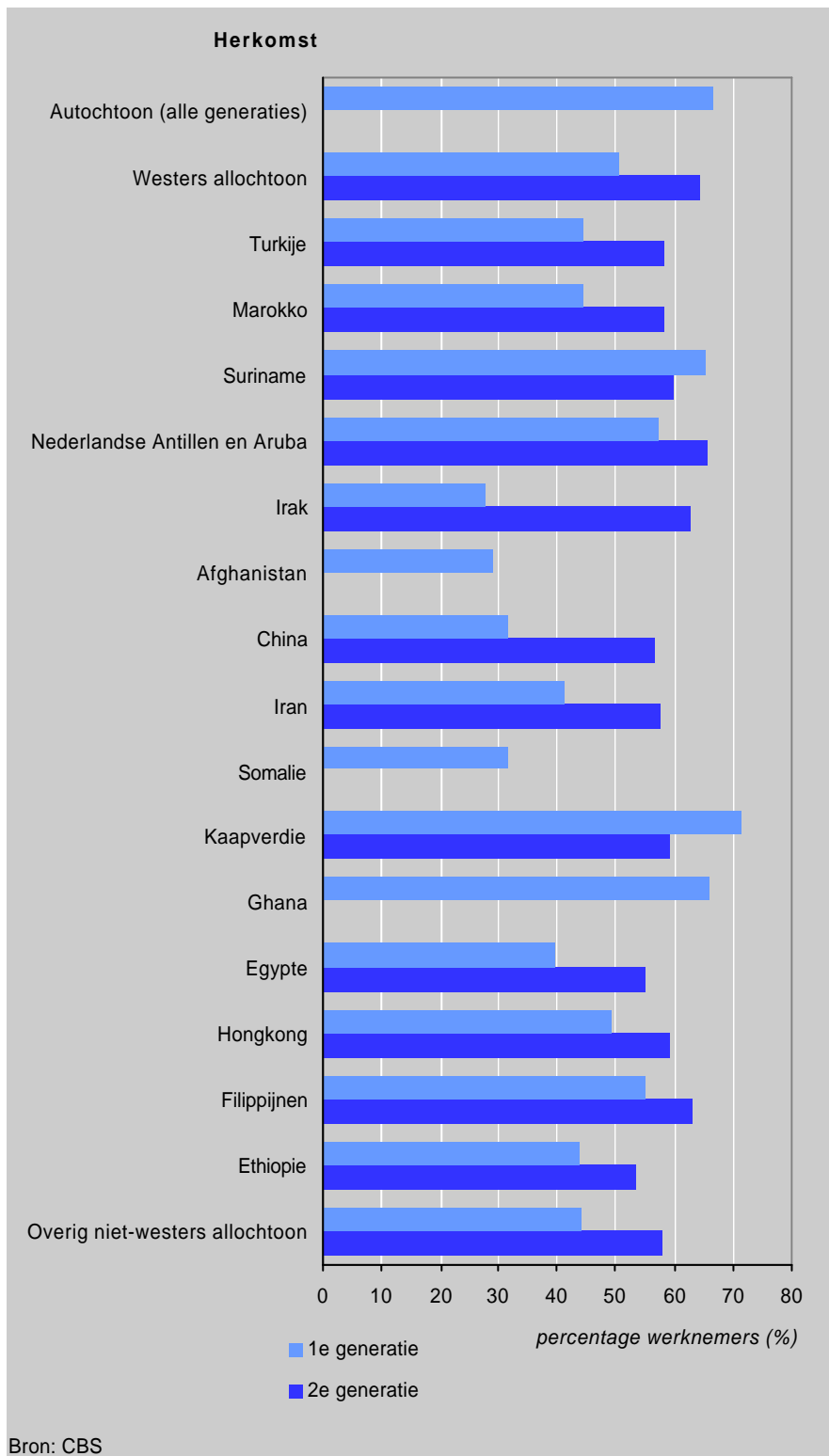
Er wordt gekeken naar gesloten huwelijken in het betreffende jaar van tweede generatie allochtonen en van eerste generatie allochtonen die in elk geval al het hele voorafgaande jaar aan het huwelijksjaar in Nederland woonden. Het huwelijk wordt gerekend als een huwelijk waarbij de partner uit het buitenland overkomt, wanneer de partner tussen één jaar voor het huwelijksjaar en twee jaar na het huwelijksjaar in Nederland gevestigd is.

Gemengd huwelijk: huwelijk tussen een allochtoon en autochtoon

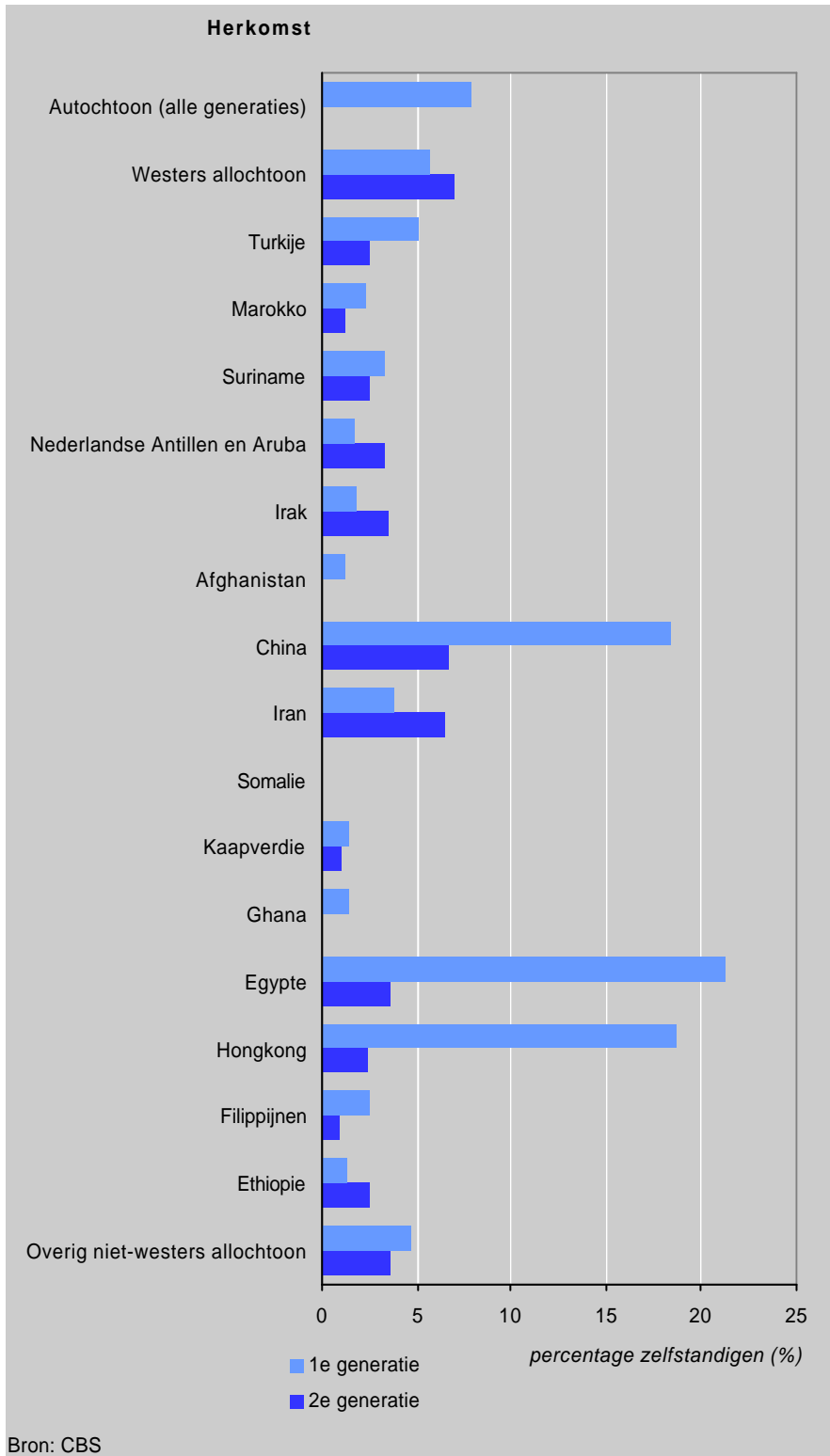
Mono-etnisch huwelijk: Huwelijk tussen twee personen die afkomstig zijn uit hetzelfde land.

Bijlage 3 Figuren

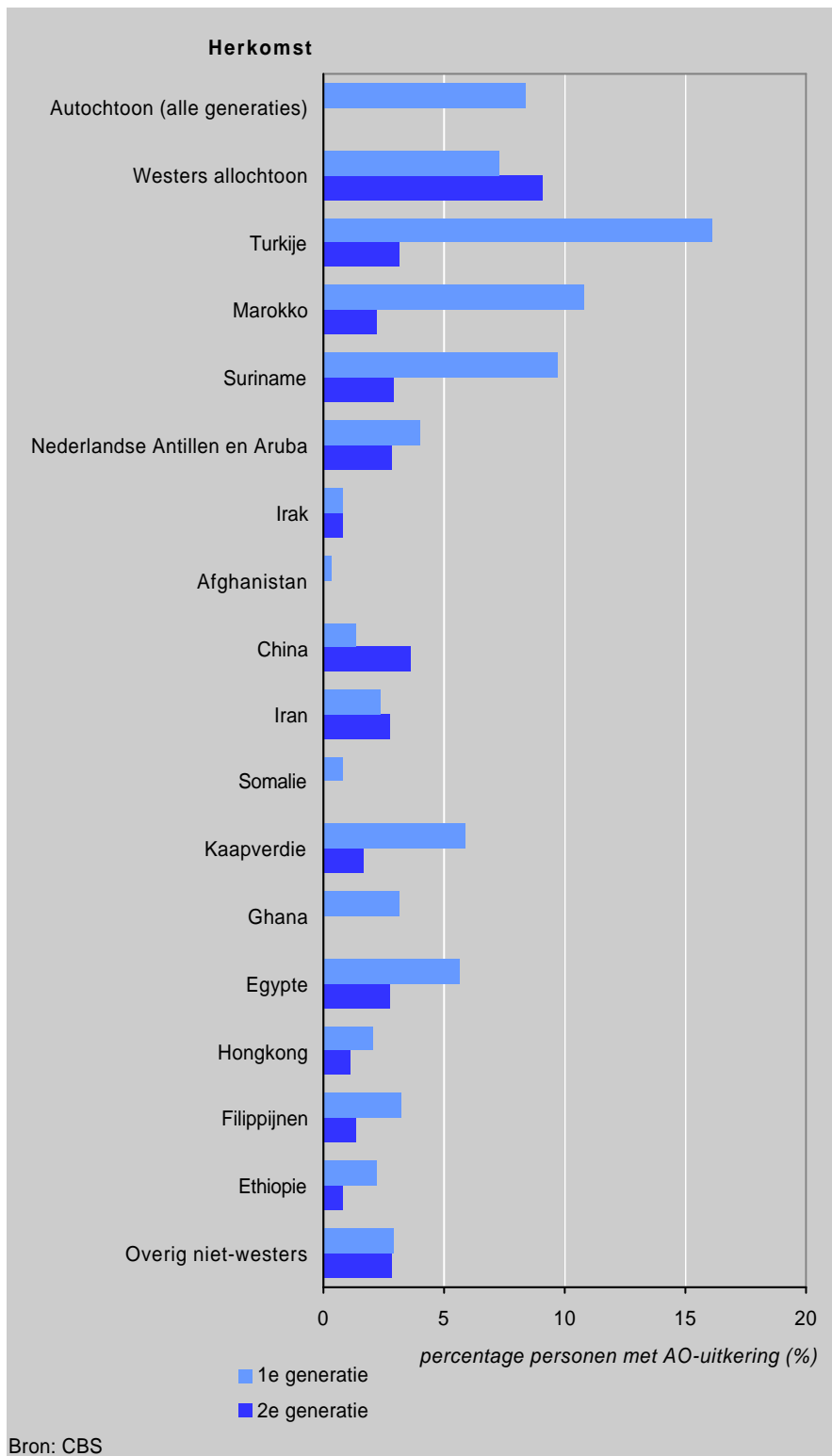
Figuur 5.1 Aandeel werknemers naar land van herkomst; 15 tot 65 jarigen, 2001

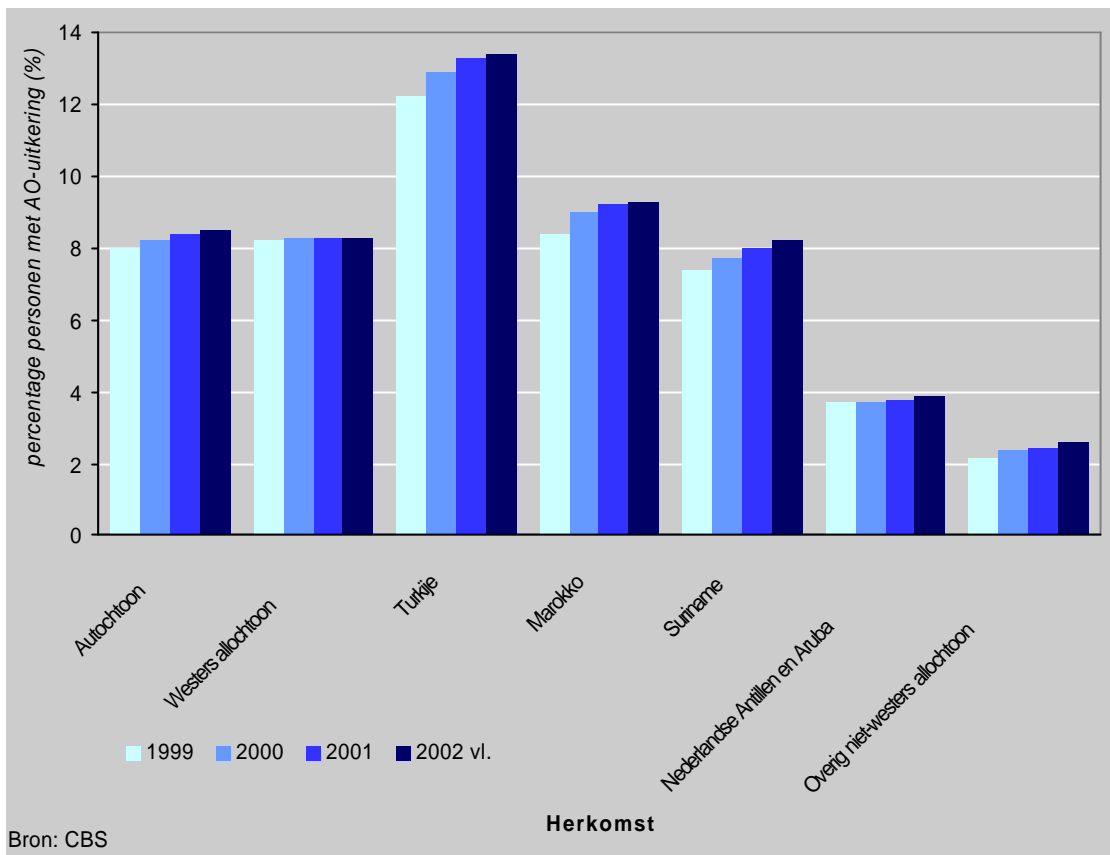
Figuur 5.2 Aandeel zelfstandigen naar land van herkomst; 15 tot 65 jarigen, 2001

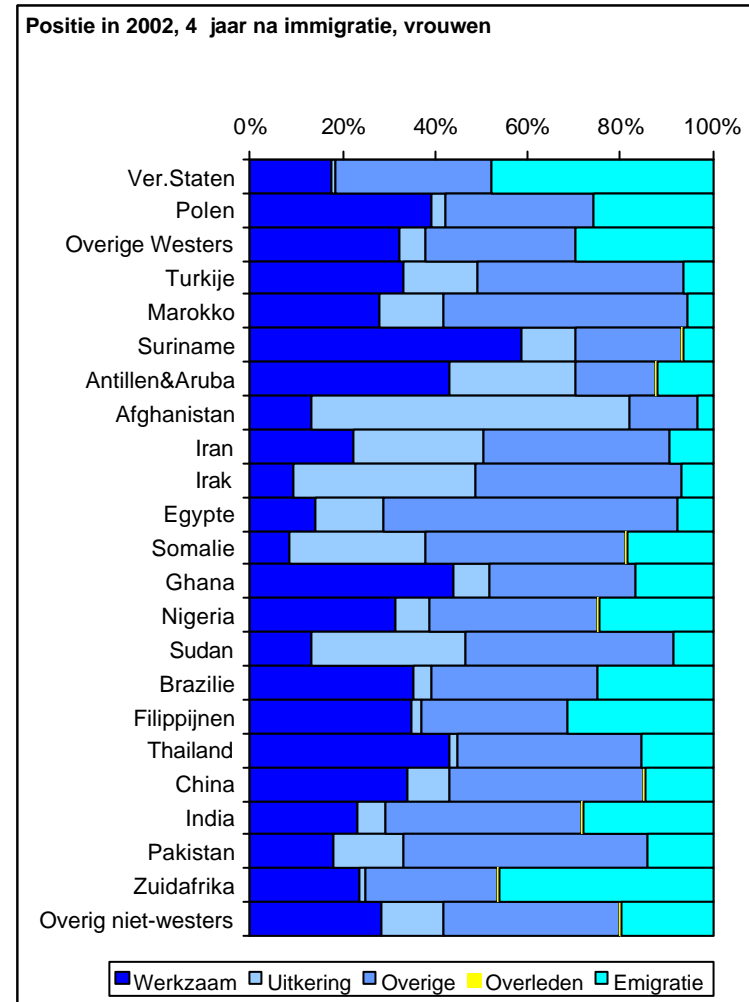
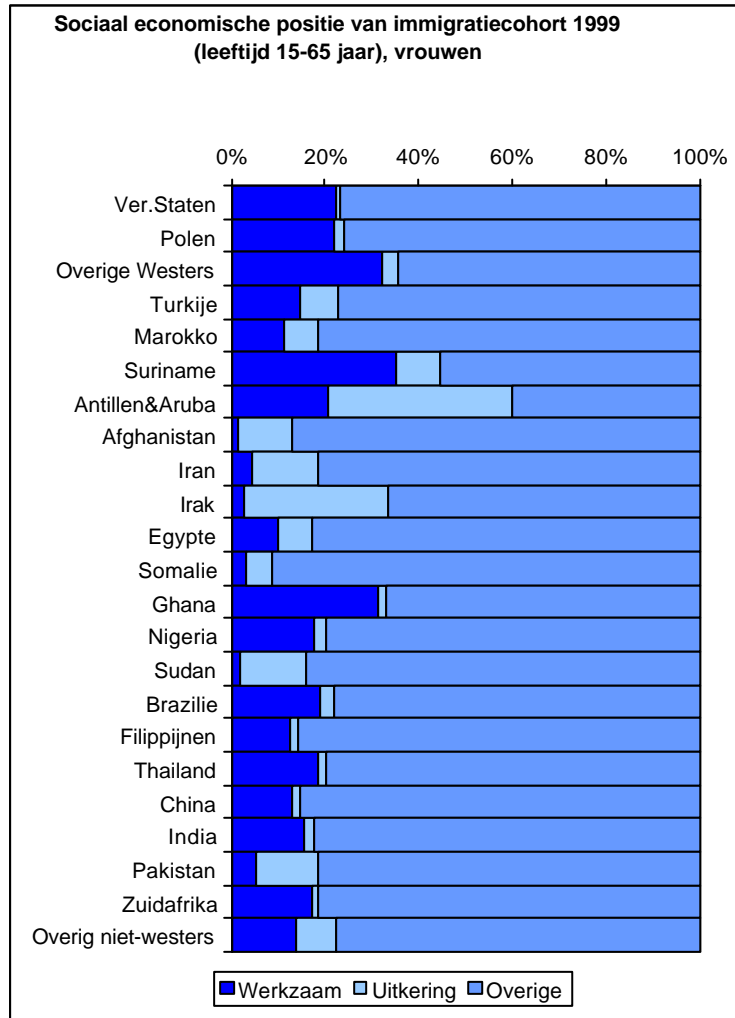
Figuur 5.3 Aandeel personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering naar land van herkomst; 15 tot 65 jarigen, 2001

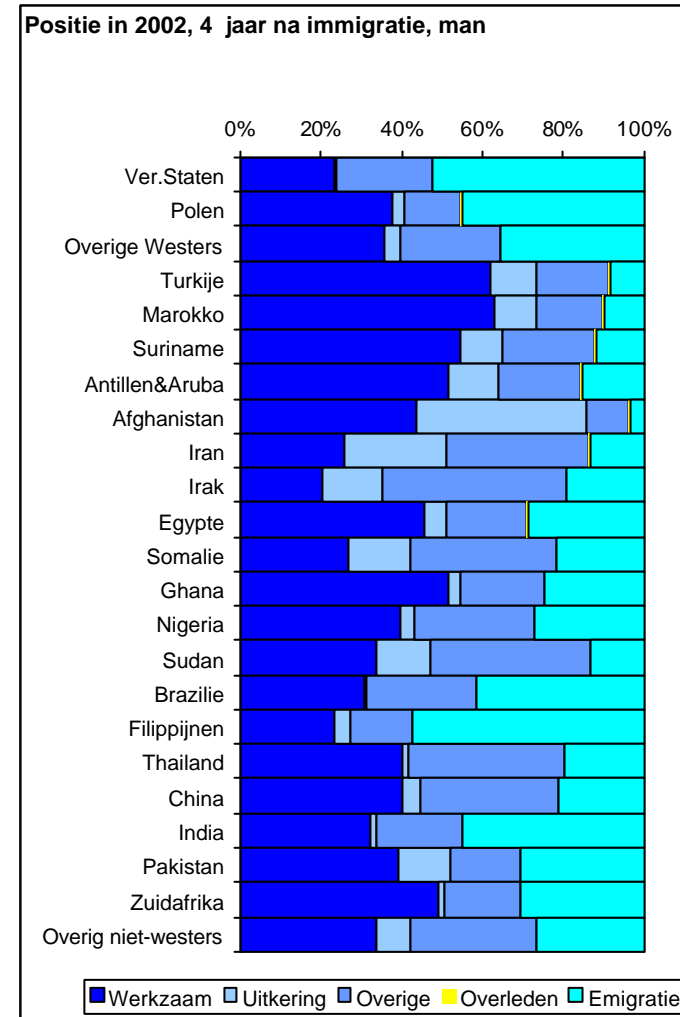
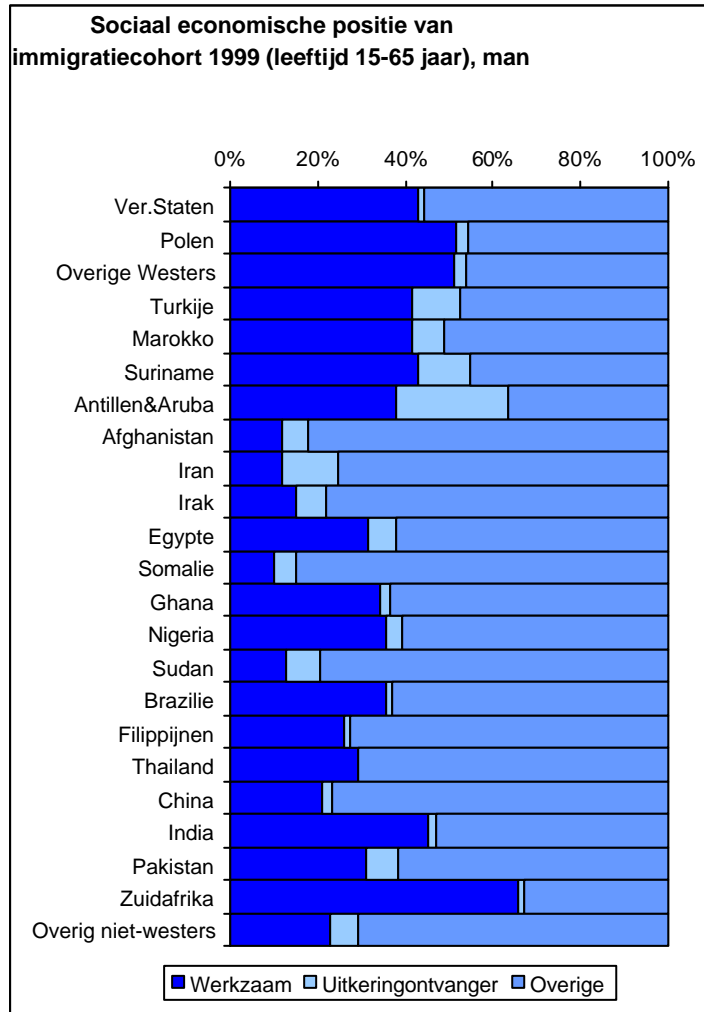
Figuur 5.4 Aandeel personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering naar land van herkomst; 15 tot 65 jarigen

Figuur 6.1a Ontwikkeling in de sociaal-economische positie van "Immigratiecohort september 1998 – september 1999", vrouwen (periode 1999-2002)

Figuur 6.1b Ontwikkeling in de sociaal-economische positie van "Immigratiecohort september 1998 – september 1999", mannen (periode 1999-2002)

Bijlage 4 Tabellen

4.1 Kennis en Vaardigheden

Tabel 4.1 Slagingspercentages per type voortgezet onderwijs, naar herkomstgroepering en generatie (periode 1999-2002)

	VWO				HAVO				MAVO				VBO			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
	in % van de betreffende groep examenkandidaten in de bevolking															
Autochtoon	90	90	92	94	88	90	91	91	96	96	96	97	95	95	96	97
Westers allochtoon	85	86	89	92	82	86	87	87	94	94	94	95	92	92	94	95
1e generatie	86	82	85	91	79	84	85	84	94	91	92	91	91	92	95	94
2e generatie	85	87	90	92	83	87	88	87	94	94	95	96	93	92	94	95
Niet-westers allochtoon	78	75	80	83	72	76	79	81	84	85	85	86	87	88	90	91
1e generatie	72	78	82	83	70	74	78	78	84	85	84	84	87	89	91	91
2e generatie	79	75	80	83	73	77	79	82	84	85	85	87	88	87	90	91
w.o.																
Turkije	73	58	73	77	64	68	72	75	77	77	74	78	84	84	87	88
1e generatie					60	71			77	73	71	75	84	85	89	90
2e generatie	72	57	72	77	64	68	72	76	76	78	75	79	84	84	87	88
Marokko	73	80	81	79	76	81	80	85	84	82	88	87	87	88	91	92
1e generatie					69	78	82	85	85	82	91	87	86	88	89	93
2e generatie	78	79	83	76	79	82	80	86	84	82	88	87	87	88	91	92
Suriname	72	70	74	78	71	74	77	77	85	87	88	88	90	89	92	93
1e generatie					65	74	78	74	84	85	84	85	89	90	94	93
2e generatie	73	71	74	79	72	75	77	77	85	88	89	89	90	89	91	92
Ned. Antillen en Aruba	90	86	86	93	75	86	82	84	91	90	92	91	90	89	92	91
1e generatie									88	86	89	88	88	88	92	89
2e generatie	90	87	85	94	76	87	84	87	92	93	93	93	91	91	92	93
Overig niet-westers	81	81	85	86	77	79	82	83	87	91	87	88	89	90	92	92
1e generatie	73	83	85	84	76	74	78	78	84	89	85	85	87	90	91	91
2e generatie	84	80	85	88	77	82	85	86	90	92	90	91	93	90	94	94

Tabel 4.2 Slagingspercentages per type voortgezet onderwijs, naar herkomstgroepering en geslacht (periode 1999–2002)

	VWO				HAVO				MAVO				VBO			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
	in % van de betreffende groep examenkandidaten in de bevolking															
Autochtoon	90	90	92	94	88	90	91	91	96	96	96	97	95	95	96	97
mannen	90	90	92	94	88	90	91	91	96	96	97	97	94	94	96	96
vrouwen	90	90	92	94	87	90	91	91	96	96	96	97	97	97	97	98
Westers allochtoon	85	86	89	92	82	86	87	87	94	94	94	95	92	92	94	95
mannen	85	86	90	92	82	86	88	87	94	94	94	95	91	91	93	93
vrouwen	85	87	89	92	82	86	87	86	94	94	94	95	94	94	96	97
Niet-westers allochtoon	78	75	80	83	72	76	79	81	84	85	85	86	87	88	90	91
mannen	79	77	79	83	72	76	80	81	83	84	85	86	85	85	88	90
vrouwen	76	74	81	84	72	77	78	80	84	85	85	86	90	90	92	93
w.o.																
Turkije	73	58	73	77	64	68	72	75	77	77	74	78	84	84	87	88
mannen	76	61	70	68	62	69	76	74	76	78	76	79	82	81	86	87
vrouwen	69	55	77		65	68	68	77	77	76	72	78	86	87	89	90
Marokko	73	80	81	79	76	81	80	85	84	82	88	87	87	88	91	92
mannen	76	82			74	78	78	84	83	78	87	86	84	84	88	90
vrouwen	71	80	80	78	77	83	82	87	86	86	89	88	90	92	93	94
Suriname	72	70	74	78	71	74	77	77	85	87	88	88	90	89	92	93
mannen	73	69	71	80	70	74	79	78	85	87	89	90	87	87	90	92
vrouwen	72	71	75	77	71	75	76	76	85	87	87	87	94	91	93	93
Ned. Antillen en Aruba	90	86	86	93	75	86	82	84	91	90	92	91	90	89	92	91
mannen						88		87	94	92	93	92	85	89	88	89
vrouwen		86	84	93	72	84	80	82	89	89	91	90	95	89	95	93
Overig niet-westers	81	81	85	86	77	79	82	83	87	91	87	88	89	90	92	92
mannen	81	83	84	87	79	78	84	83	87	89	87	87	88	88	90	91
vrouwen	80	78	86	86	75	79	81	82	87	92	88	89	91	93	95	94

Tabel 4.3 De kans op slagen voor het eindexamen in 2002, alle leerlingen

		ODDS RATIOS			
		Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Schooltype	VWO	1	1	1	1
	HAVO	0,673	0,675	0,604	0,609
	MAVO	1,729	1,745	1,200	1,226
	(I)VBO	1,961	1,998	1,425	1,481
Geboorte jaar	1981-2			1	1
	1983			1,189	1,194
	1984			1,638	1,638
	1985			1,782	1,782
	1986-7 en -8			2,468	2,446
Geslacht	Jongen	1	1	1	1
	Meisje	1,103	1,104	1,072	1,076
Herkomstland	autochtoon	1	1	1	1
	Westerse allochtoon	0,650	0,679	0,701	0,729
	Turkije	0,205	0,210	0,233	0,285
	Marokko	0,348	0,357	0,381	0,463
	Suriname	0,318	0,335	0,352	0,413
	Antillen en Aruba	0,417	0,472	0,490	0,546
	Irak	0,212	0,295	0,306	0,345
	Afghanistan	0,280	0,412	0,441	0,483
	China	0,533	0,585	0,647	0,719
	Iran	0,255	0,333	0,361	0,397
	Somalië	0,212	0,279	0,299	0,343
	Kaapverdië	0,365	0,383	0,475	0,596
	Ghana*	0,299	0,365	0,420	0,505
	Egypte*	1,264	1,299	1,319	1,443
	Hongkong	0,309	0,317	0,341	0,385
	Filippijnen	0,246	0,264	0,280	0,301
	Ethiopië	0,391	0,428	0,465	0,513
overig niet-westerse	0,465	0,506	0,536	0,586	
Verblijfsduur	0-3 jaar		1	1	1
	4-5 jaar		0,542	1,161	1,152
	6-7 jaar		0,678	1,255	1,244
	8-10 jaar		0,752	1,207	1,208
	11-13 jaar		0,735	1,397	1,380
	14 jaar en langer		0,897	1,677	1,648
	Geboren in NL		1,082	1,496	1,448
Aantal kinderen huishouden	Onbekend/geen			1	1
	1-2 kinderen			1,325	1,316
	3-4 kinderen			1,388	1,357
	5 en meer kinderen			1,516	1,469
Vier grootste steden	Niet grote 4			1	1
	Amsterdam			1,010	1,206
	Rotterdam			0,806	0,944
	Den Haag			1,092	1,276
	Utrecht			0,749	0,820
Aandeel niet-westerse allochtonen in de wijk	0 tot 5%				1
	5 tot 15%				0,848
	15 tot 50%				0,690
	50-100%				0,573
	Constant	14,718	14,619	5,214	5,806
	R ²	0,058	0,059	0,064	0,067

Het significantieniveau van de coëfficiënten: zwart: significant ($p < 0,01$); grijs cursief: significant op 5% ($0,01 < p < 0,05$); grijs: niet significant ($p > 0,05$)

* Voor deze groepen kunnen geen zinvolle conclusies getrokken worden omdat de aantallen kleiner dan 100 personen zijn.

Tabel 4.4 De kans op slagen voor het eindexamen in 2002, naar schooltype

		ODDS RATIOS							
		VWO		HAVO		MAVO		(I)VBO	
		Mod. 1	Mod. 2	Mod. 1	Mod. 2	Mod. 1	Mod. 2	Mod.1	Mod. 2
Geboorte jaar	1981-2		1		1		1		1
	1983		<i>1,246</i>		1,242		1,232		0,665
	1984		2,285		1,383		1,862		1,020
	1985		20,520		1,452		2,246		1,228
	1986-7 en -8		2,E+08		1,329		2,810		1,620
Geslacht	Jongen	1	1	1	1	1	1	1	1
	Meisje	0,998	0,939	0,973	0,964	1,000	0,978	1,643	1,621
Herkomstland	autochtoon	1	1	1	1	1	1	1	1
	Westerse allochtoon	0,706	0,744	0,703	0,730	0,663	0,720	0,655	0,726
	Turkije	0,246	0,314	0,339	0,434	0,124	0,173	0,256	0,362
	Marokko	0,266	0,320	0,605	0,772	0,225	0,318	0,359	0,516
	Suriname	0,240	0,257	0,356	0,422	0,273	0,355	0,431	0,582
	Antillen en Aruba	0,895	0,895	0,578	0,624	0,426	0,514	0,345	0,443
	Irak	0,197	0,213	0,508	0,562	0,272	0,346	0,242	0,318
	Afghanistan	0,300	0,352	0,581	0,662	0,304	0,367	0,463	0,579
	China	0,463	0,527	0,696	0,809	0,403	0,486	8E+07	9E+07
	Iran	0,248	0,287	0,434	0,490	0,265	0,310	0,484	0,633
	Somalië	0,275	0,365	0,397	0,449	0,155	0,192	0,327	0,443
	Kaapverdië	1,019	1,232	0,543	0,807	0,273	0,532	0,334	0,515
	Ghana*	0,135	0,182	0,236	0,279	0,376	0,608	0,687	0,901
	Egypte*	0,708	0,566	2,464	2,621	0,586	0,678	6E+07	6E+07
	Hongkong	0,407	0,487	0,277	0,322	0,267	0,320	0,660	0,859
	Filippijnen	0,362	0,373	0,325	0,357	0,188	0,216	0,217	0,255
	Ethiopië	0,249	0,312	0,472	0,511	0,660	0,836	0,342	0,442
overig niet-westerse	0,474	0,493	0,714	0,782	0,372	0,445	0,487	0,610	
Verblijfsduur	0-3 jaar	1	1	1	1	1	1	1	1
	4-5 jaar	2,409	2,439	0,744	0,712	1,129	1,093	1,108	1,065
	6-7 jaar	1,033	1,083	1,035	1,029	1,667	1,509	0,960	0,892
	8-10 jaar	0,933	0,897	0,624	0,612	1,940	1,849	1,286	1,197
	11-13 jaar	0,851	0,763	0,795	0,742	3,091	2,691	1,304	1,146
	14 jaar en langer	1,426	1,203	1,261	1,187	2,724	2,400	1,360	1,181
	Geboren in NL	1,137	0,954	1,216	1,091	2,770	2,267	1,171	0,963
Aantal kinderen huishouden	Onbekend/geen	1	1	1	1	1	1	1	1
	1-2 kinderen	1,931	1,581	1,543	1,344	1,200	1,031	1,697	1,576
	3-4 kinderen	1,962	1,578	1,631	1,395	1,259	1,056	1,858	1,650
	5 en meer kind.	2,057	1,668	1,986	1,682	1,238	1,063	2,095	1,835
Vier grootste steden	Niet grote 4		1	1	1	1	1	1	1
	Amsterdam		1,003		1,267		1,087		1,245
	Rotterdam		1,089		1,001		0,731		0,964
	Den Haag		1,619		1,555		1,239		0,878
	Utrecht		0,796		0,755		0,735		0,994
Aandeel niet- westerse allochtonen in de wijk	0 tot 5%		1		1		1		1
	5 tot 15%		0,904		0,911		0,820		0,696
	15 tot 50%		0,757		0,703		0,733		0,562
	50-100%		0,951		0,539		0,529		0,532
Constant	7,130	6,413	5,302	5,239	9,114	5,940	11,331	14,104	
R ²	0,03	0,051	0,025	0,029	0,079	0,088	0,042	0,053	

Het significantieniveau van de coëfficiënten: zwart: significant ($p < 0,01$); grijs cursief: significant op 5% ($0,01 < p < 0,05$); grijs: niet significant ($p > 0,05$)

* Voor deze groepen kunnen geen zinvolle conclusies getrokken worden omdat de aantallen kleiner dan 100 personen zijn.

Tabel 4.5 De kans op doorstroom naar HBO en WO aansluitend op het eindexamen (2002)

		Naar HBO	Naar WO
		Odds ratios	
Geboorte jaar	1981-2	1	1
	1983	0,937	1,033
	1984	0,799	0,650
	1985	0,375	0,009
	1986-7 en -8	0,001	0,001
Geslacht	Jongen	1	1
	Meisje	1,367	1,031
Herkomstland	Autochtoon	1	1
	Westerse allochtoon	0,831	1,054
	Turkije	0,561	0,340
	Marokko	0,627	0,387
	Suriname	0,764	0,633
	Antillen en Aruba	0,587	0,899
	Irak	0,537	0,378
	Afghanistan	0,714	0,637
	China	1,704	1,564
	Iran	0,910	0,824
	Somalië	0,414	0,135
	Kaapverdië	0,781	0,450
	Ghana*	0,885	0,248
	Egypte*	1,053	0,890
	Hongkong	1,098	1,108
	Filippijnen	0,818	1,211
	Ethiopië	0,740	0,339
overig niet-westerse	0,823	0,851	
Verblijfsduur	0-3 jaar	1	1
	4-5 jaar	1,005	1,466
	6-7 jaar	2,083	2,007
	8-10 jaar	1,934	3,133
	11-13 jaar	2,352	4,147
	14 jaar en langer	2,983	5,253
	Geboren in NL	3,111	5,337
Aantal kinderen huishouden	Onbekend/geen	1	1
	1-2 kinderen	1,528	1,574
	3-4 kinderen	1,653	1,585
	5 en meer kinderen	1,431	1,294
Vier grootste steden	Niet grote 4	1	1
	Amsterdam	0,823	0,991
	Rotterdam	1,068	1,223
	Den Haag	0,808	1,420
	Utrecht	0,695	1,407
Aandeel niet-Westerse allochtonen in de wijk	0 tot 5%	1	1
	5 tot 15%	0,850	0,898
	15 tot 50%	0,703	0,681
	50-100%	0,652	0,649
Constant		0,117	0,068
R ²		0,236	0,400

Het significantieniveau van de coëfficiënten: zwart: significant ($p < 0,01$); grijs cursief: significant op 5% ($0,01 < p < 0,05$); grijs: niet significant ($p > 0,05$)

* Voor deze groepen kunnen geen zinvolle conclusies getrokken worden omdat de aantallen kleiner dan 100 personen zijn.

4.2 Werk en uitkeringen

Tabel 5.1 Aandeel personen van 15 tot 65 jaar met een werkloosheidsuitkering (WW); herkomst, geslacht en leeftijdsklasse (periode 1999-2002)

	Totaal				Mannen				Vrouwen			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002.	1999	2000	2001	2002
	in % van de betreffende groep in de bevolking											
Totale bevolking	1,6	1,3	1,2	1,4	1,8	1,5	1,3	1,6	1,5	1,2	1,0	1,2
15 tot 25 jaar	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,3	0,2	0,2	0,3
25 tot 35 jaar	1,2	0,9	0,8	1,2	0,9	0,7	0,6	1,1	1,5	1,2	1,0	1,3
35 tot 45 jaar	1,3	1,0	0,9	1,3	1,1	0,9	0,8	1,3	1,5	1,1	1,0	1,3
45 tot 55 jaar	1,7	1,3	1,1	1,3	1,6	1,2	1,1	1,4	1,8	1,3	1,1	1,2
55 tot 65 jaar	4,4	4,0	3,4	3,0	6,4	5,7	4,9	4,3	2,4	2,2	2,0	1,8
Autochtoon	1,6	1,3	1,1	1,3	1,7	1,4	1,3	1,5	1,4	1,1	1,0	1,1
15 tot 25 jaar	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2
25 tot 35 jaar	1,1	0,8	0,7	1,0	0,7	0,5	0,5	0,9	1,5	1,1	0,9	1,2
35 tot 45 jaar	1,1	0,9	0,8	1,1	0,9	0,7	0,7	1,1	1,4	1,1	0,9	1,1
45 tot 55 jaar	1,6	1,2	1,0	1,2	1,4	1,1	1,0	1,3	1,7	1,3	1,0	1,1
55 tot 65 jaar	4,3	3,9	3,4	3,0	6,4	5,7	4,9	4,2	2,3	2,2	1,9	1,8
Westers allochtoon	2,0	1,7	1,5	1,7	2,3	2,0	1,7	2,1	1,7	1,4	1,2	1,4
15 tot 25 jaar	0,3	0,2	0,1	0,3	0,2	0,2	0,1	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3
25 tot 35 jaar	1,3	0,9	0,9	1,3	1,0	0,8	0,7	1,4	1,5	1,1	1,0	1,3
35 tot 45 jaar	1,5	1,2	1,1	1,6	1,4	1,1	1,0	1,6	1,7	1,3	1,2	1,6
45 tot 55 jaar	2,0	1,6	1,3	1,8	1,9	1,6	1,3	1,9	2,0	1,6	1,3	1,6
55 tot 65 jaar	5,3	4,7	4,2	3,7	7,6	6,8	5,9	5,1	2,9	2,7	2,4	2,2
Niet-westers allochtoon	1,9	1,5	1,4	1,8	2,1	1,7	1,5	2,0	1,6	1,3	1,2	1,5
15 tot 25 jaar	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3	0,3	0,4	0,5	0,3	0,3	0,4
25 tot 35 jaar	2,1	1,7	1,6	2,2	2,1	1,6	1,4	2,2	2,0	1,8	1,7	2,2
35 tot 45 jaar	2,4	1,9	1,8	2,5	2,5	2,1	2,0	2,7	2,2	1,7	1,6	2,2
45 tot 55 jaar	2,5	1,9	1,7	2,1	3,1	2,4	2,1	2,6	1,9	1,5	1,4	1,5
55 tot 65 jaar	3,6	3,2	2,8	2,6	5,2	4,6	4,1	3,7	1,6	1,4	1,2	1,2

Vervolg tabel 5.1

W.O.													
Turkije	2,7	2,3	2,2	2,7	3,0	2,5	2,2	2,7	2,5	2,2	2,2	2,6	
15 tot 25 jaar	0,8	0,6	0,6	0,8	0,6	0,5	0,5	0,7	1,0	0,7	0,8	0,9	
25 tot 35 jaar	3,4	2,9	2,8	3,5	3,3	2,6	2,2	2,9	3,6	3,3	3,5	4,2	
35 tot 45 jaar	3,7	3,2	3,1	3,8	3,7	3,1	3,0	3,7	3,8	3,2	3,2	3,8	
45 tot 55 jaar	3,3	2,8	2,6	2,7	4,8	4,1	3,6	3,7	1,8	1,5	1,6	1,7	
55 tot 65 jaar	3,3	2,9	2,5	2,3	4,8	4,3	4,0	3,7	0,8	0,7	0,5	0,5	
Marokko	1,9	1,6	1,5	1,9	2,6	2,2	2,1	2,5	1,0	0,9	0,9	1,2	
15 tot 25 jaar	0,5	0,4	0,4	0,6	0,5	0,4	0,4	0,6	0,5	0,4	0,4	0,5	
25 tot 35 jaar	2,2	2,0	1,9	2,6	2,6	2,2	2,1	3,0	1,7	1,7	1,6	2,2	
35 tot 45 jaar	2,5	2,0	2,0	2,5	3,3	2,8	2,7	3,4	1,3	1,0	1,0	1,2	
45 tot 55 jaar	2,5	2,0	1,7	1,9	3,7	3,0	2,7	3,2	1,0	0,8	0,6	0,7	
55 tot 65 jaar	3,9	3,5	3,1	2,6	5,6	5,1	4,5	3,9	0,3	0,2	0,2	0,2	
Suriname	1,8	1,5	1,3	1,8	1,8	1,4	1,3	1,8	1,9	1,5	1,4	1,7	
15 tot 25 jaar	0,4	0,2	0,2	0,3	0,4	0,2	0,2	0,3	0,4	0,3	0,2	0,3	
25 tot 35 jaar	1,9	1,5	1,4	2,1	1,7	1,2	1,1	2,0	2,1	1,8	1,7	2,2	
35 tot 45 jaar	2,2	1,8	1,5	2,2	1,8	1,6	1,4	2,1	2,5	1,9	1,7	2,4	
45 tot 55 jaar	2,4	1,8	1,6	2,0	2,3	1,7	1,4	2,1	2,5	1,9	1,8	1,9	
55 tot 65 jaar	3,9	3,6	3,1	2,9	5,4	4,9	4,3	3,9	2,6	2,5	2,0	1,9	
Ned. Antillen en Aruba	1,4	1,1	1,0	1,5	1,5	1,0	1,0	1,6	1,4	1,1	1,0	1,4	
15 tot 25 jaar	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	
25 tot 35 jaar	1,5	1,1	0,9	1,6	1,3	0,8	0,7	1,5	1,7	1,4	1,1	1,6	
35 tot 45 jaar	1,9	1,3	1,3	2,1	1,9	1,1	1,2	2,1	2,0	1,6	1,5	2,2	
45 tot 55 jaar	2,4	1,8	1,6	2,3	2,5	2,0	1,5	2,6	2,4	1,8	1,8	2,0	
55 tot 65 jaar	3,8	2,8	2,7	2,9	6,3	4,6	4,1	4,2	2,0	1,4	1,5	1,9	
Overig niet-westers	1,3	1,0	0,9	1,3	1,6	1,3	1,1	1,5	1,0	0,8	0,7	0,9	
15 tot 25 jaar	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	
25 tot 35 jaar	1,1	0,9	0,8	1,2	1,3	1,1	0,9	1,5	0,9	0,7	0,7	0,9	
35 tot 45 jaar	1,8	1,4	1,3	2,0	2,1	1,7	1,6	2,3	1,5	1,1	1,1	1,6	
45 tot 55 jaar	2,3	1,7	1,4	1,9	2,8	2,1	1,8	2,4	1,7	1,2	1,0	1,2	
55 tot 65 jaar	3,3	3,0	2,6	2,3	4,6	4,1	3,5	3,1	1,9	1,8	1,5	1,3	

Tabel 5.2a Aandeel personen van 15 tot 65 jaar met een bijstandsuitkering (ABW); herkomst, geslacht en leeftijdsklasse (Periode 1999-2002)

	Totaal				Mannen				Vrouwen			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002.	1999	2000	2001	2002
	in % van de betreffende groep in de bevolking											
Totale bevolking	4,1	3,7	3,5	3,4	3,1	2,8	2,5	2,6	5,0	4,7	4,4	4,3
15 tot 25 jaar	1,8	1,6	1,4	1,5	1,4	1,1	1,0	1,0	2,3	2,1	1,9	1,9
25 tot 35 jaar	4,5	3,9	3,6	3,5	3,5	3,0	2,5	2,6	5,5	5,0	4,6	4,5
35 tot 45 jaar	4,7	4,3	4,0	3,9	3,7	3,3	3,0	3,0	5,8	5,4	5,0	4,8
45 tot 55 jaar	4,3	4,0	3,8	3,7	3,2	3,0	2,8	2,8	5,3	5,0	4,7	4,6
55 tot 65 jaar	4,7	4,6	4,4	4,3	3,6	3,5	3,3	3,2	5,8	5,8	5,6	5,4
Autochtoon	2,6	2,4	2,2	2,1	1,9	1,6	1,4	1,4	3,4	3,1	2,9	2,8
15 tot 25 jaar	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7	0,5	0,4	0,4	1,3	1,1	1,0	1,0
25 tot 35 jaar	2,6	2,2	1,9	1,9	1,9	1,5	1,3	1,3	3,4	2,9	2,6	2,5
35 tot 45 jaar	3,0	2,7	2,4	2,3	2,1	1,8	1,6	1,6	3,9	3,5	3,2	3,0
45 tot 55 jaar	3,0	2,8	2,5	2,4	2,1	1,9	1,7	1,7	3,9	3,6	3,3	3,1
55 tot 65 jaar	3,4	3,3	3,1	3,1	2,4	2,3	2,1	2,0	4,4	4,4	4,2	4,1
Westers allochtoon	5,0	4,5	4,1	4,1	4,0	3,5	3,1	3,1	6,1	5,6	5,2	5,0
15 tot 25 jaar	2,2	1,8	1,6	1,6	1,6	1,2	1,1	1,1	2,7	2,4	2,2	2,2
25 tot 35 jaar	5,1	4,3	3,7	3,6	4,1	3,3	2,7	2,7	6,0	5,3	4,8	4,5
35 tot 45 jaar	5,7	5,0	4,4	4,3	4,5	3,8	3,3	3,4	6,8	6,0	5,4	5,2
45 tot 55 jaar	5,6	5,1	4,7	4,7	4,4	4,0	3,6	3,6	6,7	6,2	5,8	5,7
55 tot 65 jaar	5,9	5,8	5,6	5,5	4,5	4,4	4,2	4,0	7,3	7,3	7,1	6,9
Niet-westers allochtoon	16,5	15,0	13,8	13,3	14,0	12,5	11,2	10,9	19,1	17,8	16,7	15,8
15 tot 25 jaar	6,7	5,8	5,2	4,9	5,6	4,6	3,9	3,8	7,9	7,1	6,5	6,1
25 tot 35 jaar	17,1	15,0	13,4	12,8	14,2	12,0	10,3	10,0	20,4	18,2	16,7	15,6
35 tot 45 jaar	20,2	18,4	16,9	16,1	17,1	15,2	13,7	13,2	23,7	22,1	20,5	19,4
45 tot 55 jaar	22,6	21,6	20,3	19,5	19,8	18,5	17,0	16,5	25,5	24,8	23,6	22,6
55 tot 65 jaar	28,3	28,0	27,5	26,7	23,8	23,5	23,0	22,3	34,2	33,8	33,2	32,0

Vervolg tabel 5.2a

W.O													
Turkije	14,6	12,9	11,8	11,2	12,5	10,7	9,5	8,9		16,9	15,4	14,3	13,7
15 tot 25 jaar	5,7	4,2	3,5	3,2	4,2	2,9	2,4	2,1		7,1	5,4	4,7	4,2
25 tot 35 jaar	15,4	12,9	11,2	10,3	12,6	10,0	8,3	7,5		18,6	16,0	14,3	13,3
35 tot 45 jaar	17,8	15,8	14,1	13,5	14,6	12,6	10,9	10,1		22,0	20,1	18,5	17,9
45 tot 55 jaar	23,4	22,5	21,2	20,7	21,4	19,6	17,7	16,9		25,2	25,1	24,5	24,4
55 tot 65 jaar	22,6	23,0	23,0	23,0	21,0	21,3	21,5	21,4		25,1	25,6	25,1	25,1
Marokko	18,2	17,1	16,0	15,4	16,0	14,8	13,6	13,2		20,9	19,8	18,8	17,9
15 tot 25 jaar	5,9	4,9	4,3	4,2	5,4	4,5	3,7	3,8		6,3	5,3	4,9	4,5
25 tot 35 jaar	18,5	16,4	14,6	13,7	15,1	13,2	11,7	11,3		22,8	20,1	17,8	16,3
35 tot 45 jaar	26,0	24,5	22,8	21,6	21,6	19,8	18,1	17,1		32,0	30,9	29,4	28,0
45 tot 55 jaar	29,2	28,9	28,0	27,5	25,0	24,0	22,7	22,1		34,3	34,5	33,6	32,9
55 tot 65 jaar	31,9	32,4	32,7	32,4	27,3	27,3	27,2	26,5		41,3	42,8	43,7	43,5
Suriname	13,2	12,0	10,7	10,2	10,0	9,0	7,8	7,5		16,2	14,8	13,4	12,6
15 tot 25 jaar	5,6	4,9	4,2	4,0	4,0	3,1	2,5	2,3		7,1	6,6	5,8	5,8
25 tot 35 jaar	13,1	11,7	10,4	10,0	9,7	8,7	7,3	7,1		16,2	14,5	13,2	12,6
35 tot 45 jaar	15,3	13,6	11,9	11,0	12,4	10,9	9,3	8,9		17,8	15,9	14,1	12,8
45 tot 55 jaar	16,4	15,3	13,7	13,2	13,3	12,5	11,1	11,3		19,4	17,9	16,1	15,0
55 tot 65 jaar	24,5	23,4	21,7	20,3	16,3	15,5	14,0	13,0		31,9	30,5	28,7	26,9
Ned. Antillen en Aruba	19,2	18,1	16,4	15,0	14,3	12,8	10,8	10,2		23,9	23,3	21,9	19,6
15 tot 25 jaar	10,4	9,9	8,8	7,3	8,0	6,9	5,5	4,4		12,8	13,0	12,0	10,2
25 tot 35 jaar	22,0	20,4	18,5	17,0	16,7	14,3	11,8	11,0		27,5	26,9	25,5	23,1
35 tot 45 jaar	22,9	21,3	19,2	17,9	17,6	15,6	13,3	12,9		28,1	26,7	24,9	22,8
45 tot 55 jaar	20,5	19,9	18,6	17,0	15,8	15,2	13,8	13,8		24,6	24,0	22,7	19,8
55 tot 65 jaar	33,6	32,7	30,3	27,5	20,8	20,8	19,0	17,6		43,4	42,0	39,3	35,5
Overig niet-westers	18,6	16,7	15,4	14,9	16,6	14,4	13,0	12,9		20,9	19,4	18,2	17,3
15 tot 25 jaar	7,9	6,9	6,3	6,3	7,2	5,9	5,2	5,4		8,8	8,1	7,7	7,4
25 tot 35 jaar	19,2	16,6	14,8	14,5	16,9	14,0	12,0	12,3		21,8	19,4	17,9	16,7
35 tot 45 jaar	22,1	20,1	18,8	18,2	19,5	17,2	16,0	15,6		25,4	23,8	22,3	21,4
45 tot 55 jaar	25,3	23,9	22,6	21,7	22,9	21,2	19,7	18,8		28,2	27,3	26,2	25,1
55 tot 65 jaar	35,0	33,8	33,5	32,4	32,2	31,0	30,3	29,4		38,2	37,0	37,2	36,0

Tabel 5.2b Aandeel personen van 15 tot 65 jaar met een bijstandsuitkering (ABW); herkomst en generatie

	1999	2000	2001	2002
	in % van de betreffende groep in de bevolking			
Totaal	4,1	3,7	3,5	3,4
Autochtoon	2,6	2,4	2,2	2,1
Westers allochtoon	5,0	4,5	4,1	4,1
1e generatie	6,5	5,8	5,2	5,1
2e generatie	4,0	3,6	3,3	3,3
Niet-westers allochtoon	16,5	15,0	13,8	13,3
1e generatie	18,8	17,3	16,0	15,4
2e generatie	4,8	4,3	3,9	4,0
w.o.				
Turkije	14,6	12,9	11,8	11,2
1e generatie	16,8	15,1	13,9	13,3
2e generatie	5,0	4,1	3,8	3,9
Marokko	18,2	17,1	16,0	15,4
1e generatie	20,8	19,8	18,8	18,3
2e generatie	4,4	4,2	3,8	4,1
Suriname	13,2	12,0	10,7	10,2
1e generatie	15,3	14,1	12,6	12,1
2e generatie	6,0	5,5	5,1	5,1
Ned, Antillen en Aruba	19,2	18,1	16,4	15,0
1e generatie	23,0	21,6	19,6	17,9
2e generatie	4,2	3,9	3,6	3,6
Irak	39,5	33,1	28,1	29,1
1e generatie	39,8	33,4	28,4	29,4
2e generatie	3,2	2,1	1,9	1,1
Afghanistan	34,7	32,2	40,8	39,4
1e generatie	34,8	32,3	40,9	39,5
2e generatie				
China	13,2	12,3	10,2	8,7
1e generatie	15,3	14,3	11,7	10,0
2e generatie	2,5	2,0	1,6	1,6
Iran	27,6	26,0	21,7	19,5
1e generatie	28,2	26,6	22,1	19,9
2e generatie	4,3	4,3	3,9	3,1
Somalie	35,1	30,7	27,3	28,7
1e generatie	35,1	30,8	27,3	28,7
2e generatie				
Kaapverdie	11,1	10,5	9,4	9,1
1e generatie	12,1	11,5	10,5	10,0
2e generatie	7,1	6,8	5,8	6,4
Ghana	11,7	11,9	11,8	11,6
1e generatie	11,8	12,0	12,0	11,8
2e generatie				
Egypte	14,3	13,3	12,6	12,0
1e generatie	15,5	14,6	14,0	13,4
2e generatie	3,0	2,8	2,1	2,4
Hongkong	12,1	10,9	9,5	8,5
1e generatie	16,6	15,5	13,6	12,4
2e generatie	1,1	0,9	0,9	0,9
Filippijnen	3,9	3,6	3,2	3,1
1e generatie	4,2	4,0	3,4	3,4
2e generatie	1,0	1,0	1,7	1,5
Ethiopie	27,4	25,0	21,4	21,0
1e generatie	28,1	25,7	22,1	21,9
2e generatie	1,3	1,6	0,8	1,4
Overig niet-westers	14,0	12,3	11,0	10,7
1e generatie	15,5	13,7	12,2	11,9
2e generatie	3,1	2,8	2,4	2,5

Tabel 5.3 Overzicht: Aandeel personen van 15 tot 65 jaar met werk en uitkeringen, naar herkomst en verblijfsduur (1^e generatie), 2001

		Totaal	Werkn	Zelfst	Ondrn	AO	WW	ABW	Ov.uitk	Geen Uitk.	Met uitk.
Totaal eerste generatie immigranten		100	48,5	4,6	4,9	7,9	1,9	12,0	2,6	76,8	23,2
Westers allochtoon	Totaal	100	50,3	5,4	6,1	7,2	1,8	5,1	2,0	84,7	15,3
	0 tot 5 jaar	100	41,7	1,7	1,9	0,4	0,5	2,8	0,9	95,5	4,5
	5 tot 18 jaar	100	52,2	6,1	6,6	3,8	1,8	6,9	1,6	86,6	13,4
	18 jaar en langer	100	54,0	7,1	8,2	13,7	2,7	5,0	2,9	77,2	22,8
	Onbekend	100	59,7	4,9	5,6	12,6	3,9	5,8	2,5	76,4	23,6
Niet-westers allochtoon	Totaal	100	47,6	4,2	4,4	8,3	2,0	15,4	2,9	72,8	27,2
	0 tot 5 jaar	100	32,7	0,8	0,9	0,5	0,4	12,9	2,7	83,6	16,4
	5 tot 18 jaar	100	51,5	4,4	4,6	5,4	2,3	16,7	2,6	74,2	25,8
	18 jaar en langer	100	51,6	5,7	6,1	15,8	2,5	15,4	3,4	65,3	34,7
	Onbekend	100	59,3	4,4	4,4	18,6	6,2	6,2	4,4	69,9	30,1
Turkije	Totaal	100	43,8	5,3	5,5	16,3	3,1	13,3	4,3	65,6	34,4
	0 tot 5 jaar	100	40,3	1,4	1,5	1,5	0,8	6,4	3,1	88,6	11,4
	5 tot 18 jaar	100	48,1	6,0	6,2	9,3	3,6	12,9	4,2	71,9	28,1
	18 jaar en langer	100	41,0	5,7	6,0	25,5	3,1	15,2	4,7	55,1	44,9
	Onbekend	100	53,3	6,7	6,7	30,0	3,3	3,3	3,3	63,3	36,7
Marokko	Totaal	100	43,9	2,4	2,4	11,1	2,2	18,3	3,4	67,1	32,9
	0 tot 5 jaar	100	40,5	0,6	0,6	1,0	0,5	8,2	3,0	87,4	12,6
	5 tot 18 jaar	100	48,2	2,3	2,3	7,8	2,4	17,1	3,0	71,4	28,6
	18 jaar en langer	100	40,6	3,0	3,0	17,0	2,4	22,3	3,9	57,4	42,6
	Onbekend	100	46,2	-	-	30,8	15,4	-	7,7	61,5	38,5
Suriname	Totaal	100	64,5	3,5	3,7	10,1	2,1	12,1	2,4	74,7	25,3
	0 tot 5 jaar	100	54,0	0,7	0,8	1,9	0,6	7,4	2,5	87,8	12,2
	5 tot 18 jaar	100	65,6	2,5	2,5	6,3	1,7	11,4	2,0	79,6	20,4
	18 jaar en langer	100	65,0	4,2	4,5	12,6	2,4	12,9	2,6	71,1	28,9
	Onbekend	100	70,0	3,3	3,3	3,3	6,7	10,0	3,3	76,7	23,3
Ned. Antillen en Aruba	Totaal	100	55,6	1,8	1,9	4,1	1,7	17,9	3,5	73,6	26,4
	0 tot 5 jaar	100	45,2	0,4	0,4	0,5	0,6	21,0	5,0	73,0	27,0
	5 tot 18 jaar	100	59,3	1,4	1,5	3,5	1,9	19,2	2,3	73,9	26,1
	18 jaar en langer	100	62,9	4,1	4,6	9,8	2,6	11,7	3,7	73,6	26,4
	Onbekend	100	66,7	-	-	-	-	16,7	-	83,3	16,7
Overig niet-westers	Totaal	100	40,8	5,3	5,5	2,6	1,3	16,5	2,1	78,2	21,8
	0 tot 5 jaar	100	25,5	0,8	0,9	0,2	0,2	13,7	2,2	83,9	16,1
	5 tot 18 jaar	100	48,4	5,9	6,1	2,7	2,0	19,5	2,0	74,7	25,3
	18 jaar en langer	100	51,2	12,6	13,4	7,4	1,8	13,7	2,2	76,2	23,8
	Onbekend	100	58,8	5,9	5,9	20,6	5,9	5,9	5,9	70,6	29,4

Tabel 5.4 De kans op Bijstand en WW uitkeringen, 2001**

		Model 1*	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
		Odds ratios				
Geslacht	Man	1	1	1	1	1
	Vrouw	1,500	1,500	1,356	1,352	1,442
Herkomst	Autochtoon	1	1	1	1	1
	Westers allochtonen	1,774	1,713	1,446	1,320	1,189
Turkije	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	4,156	4,539	3,712	2,465	0,950
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	8,000	7,646	5,869	3,790	1,846
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	6,590	6,196	4,386	2,884	1,852
	2 ^e generatie	3,010	4,019	3,090	2,106	1,341
Marokko	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	4,840	5,140	4,531	2,955	1,136
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	9,183	9,583	7,428	4,794	3,094
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	10,148	9,808	7,233	4,760	3,736
	2 ^e generatie	2,812	3,953	3,121	2,157	1,450
Suriname	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	3,867	4,105	2,226	1,388	0,627
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	5,124	5,563	2,724	1,678	1,207
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	5,529	4,921	2,437	1,607	1,292
	2 ^e generatie	3,165	3,813	2,082	1,449	1,114
Antillen en Aruba	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	15,564	17,437	8,200	5,662	2,208
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	8,907	9,515	4,439	3,068	1,831
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	4,660	4,143	2,371	1,773	1,211
	2 ^e generatie	2,097	2,392	1,609	1,300	1,130
Irak	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	10,581	11,082	7,011	5,581	4,751
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	25,882	28,840	22,230	17,332	6,896
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	13,781	10,479	7,282	5,575	3,971
	2 ^e generatie	1,109	1,340	1,016	0,902	0,643
Afghanistan	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	33,337	37,203	26,025	22,630	10,892
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	21,942	25,392	19,954	16,106	6,541
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	41,801	29,329	20,869	17,562	8,907
China	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	3,136	3,631	2,351	1,833	1,918
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	4,330	4,712	3,401	2,719	2,067
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	6,787	7,253	5,808	4,544	3,513
	2 ^e generatie	0,913	1,014	0,818	0,659	0,671
Iran	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	9,835	10,391	6,406	5,160	3,248
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	11,349	13,060	7,836	6,293	2,980
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	5,373	4,809	3,105	2,626	1,825
	2 ^e generatie	2,308	2,547	1,670	1,473	1,429
Somalië	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	10,080	11,532	5,919	4,614	4,437
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	23,607	24,994	12,541	9,259	5,416
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	27,582	19,666	10,156	7,603	5,533
Kaapverdië	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	2,513	2,581	1,486	0,805	0,290
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	4,312	4,735	2,331	1,250	0,729
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	4,182	4,384	2,126	1,143	0,861
	2 ^e generatie	4,036	5,400	2,741	1,581	1,112
Ghana	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	1,583	1,619	0,956	0,544	0,279
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	6,930	7,500	3,172	1,761	0,937
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	8,824	7,012	3,126	1,844	1,240
Egypte	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	4,524	4,436	3,786	2,748	1,646
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	7,642	8,448	5,997	4,329	2,584
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	4,619	5,035	3,629	2,739	2,207
	2 ^e generatie	1,378	1,729	1,086	0,899	0,991
Hongkong	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	1,877	1,906	1,403	1,078	1,023
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	3,163	3,590	2,913	2,207	1,769
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	6,341	5,856	4,750	3,551	2,406
	2 ^e generatie	0,648	0,824	0,653	0,501	0,608

Vervolg tabel 5.4

Filippijnen	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,766	0,757	0,740	0,633	0,346
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	1,442	1,602	1,532	1,159	0,768
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,479	1,657	1,333	1,001	0,735
	2 ^e generatie	1,143	1,555	1,264	1,019	1,298
Ethiopië	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	4,734	5,189	2,920	2,055	1,682
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	15,104	15,523	7,833	5,486	3,120
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	8,940	8,646	4,409	3,111	1,718
	2 ^e generatie	0,539	0,790	0,360	0,286	0,368
Overig niet-westers	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	4,077	4,273	2,991	2,328	1,545
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	6,664	7,377	5,115	3,731	2,094
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	4,650	4,568	3,246	2,467	1,730
	2 ^e generatie	1,532	1,856	1,385	1,151	1,064
Leeftijd (op het peilmoment) *	Leeftijd 15 tot 25 jaar	1	1	1	1	1
	Leeftijd 25 tot 35 jaar	1,722	2,920	3,247	3,259	2,947
	Leeftijd 35 tot 45 jaar	2,186	3,642	4,428	4,521	4,118
	Leeftijd 45 tot 55 jaar	2,577	4,223	5,322	5,497	5,634
	Leeftijd 55 tot 65 jaar	4,902	7,658	10,188	10,787	19,323
Type huishouden*	eenpersoon			1	1	1
	onbekend			0,410	0,432	0,491
	samenw. zonder kinderen			0,319	0,338	0,361
	Gehuwd zonder kinderen			0,249	0,282	0,331
	samenw. met kind(er)			0,552	0,599	0,611
	Gehuwd met kind(er)			0,193	0,226	0,289
	Eenouderhuishouden			2,212	2,312	2,149
	Overig huishouden			0,544	0,560	0,554
	Institutioneel huishouden			0,330	0,389	0,545
Huwelijk type	Gemengd gehuwd			0,736	0,791	0,807
	Mono gehuwd			2,418	2,223	1,833
% niet-westerse alloch. in de wijk	0 tot 5 procent				1	1
	5 tot 15 procent				1,410	1,352
	15 tot 50 procent				2,242	1,990
Opleidingen	50 procent en meer				3,090	2,673
	basisonderwijs					1
	onbekend+missings					0,026
	lbo en mavo					0,738
	mbo,havo,en vwo					0,560
	hbo					0,461
	wo					0,454
	Leeftijd*Verblijfsduur	1,001				
	Constant	0,012	0,007	0,015	0,010	0,125
	R ²	0,112	0,115	0,199	0,211	0,429

Het significantieniveau van de coëfficiënten: zwart: significant ($p < 0,01$); *grijs cursief*: significant op 5% ($0,01 < p < 0,05$); grijs: niet significant ($p > 0,05$)

* Voor het model 1 verwijst de variabele leeftijd naar de leeftijd bij aankomst

** De opleidingsvariabele is selectief ingevuld. Met de interpretatie van de gegevens moet men dus voorzichtig zijn.

Tabel 5.5 De kans op een arbeidsongeschiktheids-uitkering, 2001

		Model 1*	Model 2	Model 3	Model 4
		Odds ratios			
Geslacht	Man	1	1	1	1
	Vrouw	0,779	0,781	0,774	0,774
Herkomst	Autochtoon	1	1	1	1
	Westers allochtonen	1,028	0,970	0,800	0,784
Turkije	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,430	0,478	0,406	0,374
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	1,657	1,849	1,670	1,528
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	3,685	3,614	3,156	2,893
	2 ^e generatie	1,134	1,540	1,384	1,278
Marokko	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,279	0,304	0,258	0,236
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	1,203	1,439	1,251	1,141
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	2,028	2,112	1,864	1,705
	2 ^e generatie	0,832	1,187	0,988	0,915
Suriname	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,348	0,379	0,276	0,254
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,822	1,000	0,748	0,685
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,607	1,488	1,125	1,040
	2 ^e generatie	0,851	1,016	0,783	0,735
Antillen en Aruba	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,081	0,089	0,054	0,049
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,471	0,574	0,372	0,345
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,171	1,012	0,734	0,692
	2 ^e generatie	0,805	0,925	0,727	0,698
Irak	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,014	0,015	0,010	0,009
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,184	0,218	0,178	0,166
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,741	0,598	0,433	0,404
	2 ^e generatie	0,248	0,305	0,255	0,247
Afghanistan	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,001	0,001	0,001	0,001
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,102	0,126	0,105	0,099
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	0,320	0,200	0,149	0,141
China	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,007	0,008	0,005	0,005
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,096	0,115	0,094	0,089
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,279	0,317	0,279	0,263
	2 ^e generatie	0,685	0,746	0,624	0,598
Iran	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,039	0,041	0,024	0,022
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,340	0,414	0,304	0,286
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,793	0,747	0,604	0,581
	2 ^e generatie	0,811	0,918	0,686	0,668
Somalië	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,049	0,057	0,037	0,035
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,232	0,268	0,175	0,162
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	0,000	0,000	0,000	0,000
Kaapverdië	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,086	0,089	0,069	0,063
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,438	0,543	0,425	0,391
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,842	0,919	0,736	0,675
	2 ^e generatie	0,593	0,804	0,613	0,570
Ghana	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,065	0,070	0,047	0,044
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,656	0,798	0,577	0,533
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	0,603	0,496	0,367	0,340

Vervolg tabel 5.5

Egypte	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,071	0,073	0,054	0,051
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,770	0,899	0,718	0,665
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,000	1,009	0,837	0,784
	2 ^e generatie	0,773	0,964	0,722	0,699
Hongkong	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,068	0,071	0,054	0,052
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,097	0,116	0,104	0,098
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,263	0,251	0,229	0,214
	2 ^e generatie	0,374	0,485	0,457	0,432
Filippijnen	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,034	0,036	0,020	0,019
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,278	0,330	0,274	0,257
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,988	1,048	0,929	0,871
	2 ^e generatie	0,467	0,647	0,594	0,566
Ethiopië	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,050	0,055	0,033	0,030
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,371	0,422	0,274	0,253
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,571	0,584	0,420	0,389
	2 ^e generatie	0,309	0,447	0,348	0,336
Overig niet-westers	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,041	0,044	0,027	0,025
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,381	0,453	0,341	0,319
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,941	0,939	0,780	0,737
	2 ^e generatie	0,727	0,865	0,714	0,693
Leeftijd (op het peilmoment)*	Leeftijd 15 tot 25 jaar	1	1	1	1
	Leeftijd 25 tot 35 jaar	1,652	2,684	2,640	2,639
	Leeftijd 35 tot 45 jaar	2,665	4,331	4,882	4,904
	Leeftijd 45 tot 55 jaar	5,517	8,590	9,706	9,772
	Leeftijd 55 tot 65 jaar	10,466	16,548	17,206	17,388
Type huishouden	eenpersoon			1	1
	onbekend			1,063	1,079
	samenw. zonder kinderen			0,686	0,696
	Gehuwd zonder kinderen			0,607	0,626
	samenw. met kind(er)			0,645	0,656
	Gehuwd met kind(er)			0,430	0,448
	Eenouderhuishouden			0,855	0,864
	Overig huishouden			1,178	1,191
Huwelijk type	Institutioneel huishouden			22,513	23,558
	Gemengd gehuwd			1,250	1,265
	Mono gehuwd			1,485	1,454
% niet-westerse alloch. in de wijk	0 tot 5 procent				1
	5 tot 15 procent				1,068
	15 tot 50 procent				1,259
	50 procent en meer				1,127
	Leeftijd*Verblijfsduur	1,002			
	Constant	0,028	0,017	0,025	0,023
	R ²				

Het significantieniveau van de coëfficiënten: zwart: significant ($p < 0,01$); grijs cursief: significant op 5% ($0,01 < p < 0,05$); grijs: niet significant ($p > 0,05$)

* Voor het model 1 verwijst de variabele leeftijd naar de leeftijd bij aankomst

Tabel 5.6 De kans op werk als werknemer, 2001

		Model 1*	Model 2	Model 3	Model 4
		Odds Ratios			
Geslacht	Man	1	1	1	1
	Vrouw	0,476	0,474	0,467	0,466
Herkomst	Autochtoon	1	1	1	1
	Westers allochtonen	0,763	0,689	0,591	0,591
Turkije	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,256	0,235	0,224	0,239
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,525	0,306	0,302	0,324
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,541	0,299	0,289	0,306
Marokko	2 ^e generatie	0,492	0,530	0,532	0,563
	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,254	0,229	0,218	0,234
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,498	0,317	0,311	0,334
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,507	0,299	0,293	0,311
Suriname	2 ^e generatie	0,508	0,554	0,562	0,595
	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,509	0,474	0,473	0,517
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	1,166	0,789	0,813	0,891
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,635	0,906	0,915	0,972
Antillen en Aruba	2 ^e generatie	0,542	0,573	0,590	0,619
	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,334	0,319	0,337	0,356
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,925	0,613	0,657	0,690
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,680	1,022	0,994	1,017
Irak	2 ^e generatie	0,660	0,689	0,675	0,680
	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,071	0,063	0,063	0,064
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,277	0,212	0,210	0,214
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,219	0,165	0,163	0,167
Afghanistan	2 ^e generatie	0,569	0,602	0,593	0,586
	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,093	0,086	0,086	0,088
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,372	0,293	0,290	0,297
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	0,166	0,146	0,147	0,149
China	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,127	0,124	0,120	0,124
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,322	0,221	0,217	0,222
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,351	0,204	0,198	0,202
	2 ^e generatie	0,516	0,541	0,513	0,522
Iran	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,073	0,068	0,069	0,069
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,459	0,344	0,343	0,346
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,471	0,349	0,323	0,325
	2 ^e generatie	0,435	0,445	0,436	0,434
Somalië	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,055	0,052	0,054	0,055
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,269	0,186	0,201	0,209
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	0,131	0,103	0,108	0,112
Kaapverdië	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,687	0,638	0,629	0,737
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	1,690	1,155	1,196	1,404
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	2,238	1,400	1,426	1,659
	2 ^e generatie	0,527	0,567	0,607	0,692
Ghana	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,378	0,344	0,336	0,383
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	1,173	0,785	0,807	0,936
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	0,838	0,594	0,606	0,677

Vervolg tabel 5.6

Egypte	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,137	0,119	0,109	0,113
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,295	0,204	0,186	0,193
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,370	0,235	0,207	0,210
	2 ^e generatie	0,466	0,500	0,510	0,513
Hongkong	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,268	0,244	0,231	0,236
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,544	0,375	0,365	0,371
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,818	0,414	0,401	0,410
	2 ^e generatie	0,524	0,561	0,557	0,568
Filippijnen	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,279	0,246	0,217	0,218
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	1,095	0,743	0,622	0,633
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,699	1,115	0,954	0,971
	2 ^e generatie	0,613	0,668	0,666	0,676
Ethiopië	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,060	0,056	0,057	0,059
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,480	0,303	0,314	0,331
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,987	0,543	0,531	0,552
	2 ^e generatie	0,419	0,464	0,505	0,505
Overig niet-westers	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,140	0,131	0,124	0,126
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,540	0,376	0,361	0,374
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,869	0,520	0,484	0,495
	2 ^e generatie	0,515	0,551	0,539	0,545
Leeftijd (op het peilmoment)*	Leeftijd 15 tot 25 jaar	1	1	1	1
	Leeftijd 25 tot 35 jaar	1,471	1,779	1,660	1,661
	Leeftijd 35 tot 45 jaar	1,071	1,250	1,237	1,238
	Leeftijd 45 tot 55 jaar	0,707	0,874	0,857	0,858
	Leeftijd 55 tot 65 jaar	0,162	0,219	0,207	0,207
Type huishouden	eenpersoon			1	1
	onbekend			0,322	0,321
	samenw. zonder kinderen			1,823	1,820
	Gehuwd zonder kinderen			1,060	1,060
	samenw. met kind(er)			0,985	0,982
	Gehuwd met kind(er)			1,001	1,002
	Eenouderhuishouden			0,808	0,811
	Overig huishouden			0,922	0,927
Huwelijk type	Institutioneel huishouden			0,083	0,083
	Gemengd gehuwd			1,593	1,573
	Mono gehuwd			1,078	1,076
% niet-westerse alloch. in de wijk	0 tot 5 procent				1
	5 tot 15 procent				1,136
	15 tot 50 procent				0,982
	50 procent en meer				0,794
	Leeftijd*Verblijfsduur	0,998			
	Constant	3,835	3,396	3,438	3,320
	R ²	0,175	0,175	0,192	0,193

Het significantieniveau van de coëfficiënten: zwart: significant ($p < 0,01$); grijs cursief: significant op 5% ($0,01 < p < 0,05$); grijs: niet significant ($p > 0,05$)

* Voor het model 1 verwijst de variabele leeftijd naar de leeftijd bij aankomst

Tabel 5.7 De kans op werk als zelfstandig ondernemer, 2001

		Model 1*	Model 2	Model 3	Model 4
		Odds Ratios			
Geslacht	Man	1	1	1	1
	Vrouw	0,495	0,493	0,493	0,493
Herkomst en verblijfsduur	Autochtoon	1	1	1	1
	Westers allochtonen	0,963	0,777	0,784	0,843
Turkije	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,358	0,325	0,378	0,472
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	1,417	0,715	0,828	1,047
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,465	0,542	0,638	0,805
	2 ^e generatie	0,744	0,975	1,064	1,334
Marokko	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,124	0,112	0,129	0,162
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,458	0,271	0,313	0,397
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,717	0,300	0,345	0,436
	2 ^e generatie	0,385	0,542	0,585	0,728
Suriname	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,141	0,133	0,152	0,190
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,464	0,300	0,347	0,434
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,245	0,411	0,472	0,581
	2 ^e generatie	0,568	0,653	0,700	0,838
Antillen en Aruba	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,076	0,074	0,090	0,111
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,257	0,158	0,185	0,226
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,274	0,429	0,467	0,552
	2 ^e generatie	0,655	0,722	0,745	0,846
Irak	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,042	0,038	0,046	0,053
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,475	0,373	0,435	0,522
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	2,304	0,879	0,985	1,174
	2 ^e generatie	0,831	0,987	1,037	1,181
Afghanistan	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,045	0,043	0,051	0,056
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,484	0,394	0,458	0,532
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	0,753	0,290	0,335	0,382
China	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,677	0,711	0,849	0,996
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	6,360	4,206	4,780	5,503
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	11,067	4,717	5,291	6,143
	2 ^e generatie	1,289	1,431	1,457	1,675
Iran	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,115	0,109	0,133	0,155
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,681	0,509	0,609	0,721
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	2,644	1,117	1,220	1,380
	2 ^e generatie	1,327	1,444	1,565	1,735
Somalië	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,009	0,009	0,011	0,012
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,033	0,021	0,026	0,031
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	0,000	0,000	0,000	0,000
Kaapverdië	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,029	0,027	0,030	0,038
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,155	0,104	0,119	0,150
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	0,477	0,216	0,243	0,309
	2 ^e generatie	0,284	0,368	0,399	0,489
Ghana	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,063	0,057	0,065	0,081
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,258	0,164	0,192	0,238
	1 ^e gen., langer dan 18 jaar, 2 ^e gen.	1,024	0,352	0,403	0,497

Vervolg tabel 5.7

Egypte	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	1,130	0,991	1,091	1,321
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	3,863	2,497	2,832	3,453
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	6,601	2,938	3,121	3,788
Hongkong	2 ^e generatie	0,926	1,154	1,214	1,371
	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,930	0,858	0,967	1,132
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	2,841	1,872	2,053	2,490
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	8,772	2,646	2,911	3,538
Filippijnen	2 ^e generatie	0,682	0,855	0,883	1,058
	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,152	0,137	0,146	0,165
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,535	0,362	0,357	0,419
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,235	0,626	0,628	0,744
Ethiopië	2 ^e generatie	0,273	0,375	0,380	0,438
	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,036	0,036	0,045	0,055
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,218	0,123	0,149	0,182
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	1,086	0,424	0,495	0,596
Overig niet-westers	2 ^e generatie	0,790	1,151	1,246	1,418
	1 ^e generatie, 0 tot 5 jaar	0,182	0,174	0,200	0,234
	1 ^e generatie, 5 tot 18 jaar	0,920	0,630	0,702	0,839
	1 ^e generatie, langer dan 18 jaar	2,751	1,098	1,184	1,404
Leeftijd (op het peilmoment)*	2 ^e generatie	0,839	0,999	1,014	1,130
	Leeftijd 15 tot 25 jaar	1	1	1	1
	Leeftijd 25 tot 35 jaar	3,323	6,441	6,767	6,819
	Leeftijd 35 tot 45 jaar	4,606	9,362	9,253	9,246
	Leeftijd 45 tot 55 jaar	4,632	9,281	9,481	9,433
Type huishouden	Leeftijd 55 tot 65 jaar	3,473	7,071	7,869	7,718
	eenpersoon			1	1
	onbekend			0,632	0,601
	samenw. zonder kinderen			1,234	1,185
	Gehuwd zonder kinderen			1,195	1,091
	samenw. met kind(er)			1,646	1,566
	Gehuwd met kind(er)			1,512	1,344
	Eenouderhuishouden			0,982	0,941
Huwelijk type	Overig huishouden			1,130	1,094
	Institutioneel huishouden			0,071	0,063
	Gemengd gehuwd			1,131	1,094
% niet-westerse alloch. in de wijk	Mono gehuwd			0,748	0,788
	0 tot 5 procent				1
	5 tot 15 procent				0,646
	15 tot 50 procent				0,598
	50 procent en meer				0,643
	Constant	0,033	0,017	0,013	0,016
	R ²	0,065	0,075	0,081	0,088

Het significantieniveau van de coëfficiënten: zwart: significant ($p < 0,01$); grijs cursief: significant op 5% ($0,01 < p < 0,05$); grijs: niet significant ($p > 0,05$)

* Voor het model 1 verwijst de variabele leeftijd naar de leeftijd bij aankomst

Tabel 6.1 Aandeel werkenden en uitkeringontvangers in "Immigratie cohort september 1998 – september 1999", 15 tot 60 jaar; naar herkomstland en immigratiemotief

	Werkzaam				Uitkeringsontvanger				Overige				Emigratie			TOTAL
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002	2000	2001	2002	
Herkomstlanden	in % van de betreffende groep in de bevolking															
Ver.Staten	33,5	31,8	25,2	20,5	0,8	0,6	1,1	0,8	65,7	46,6	35,7	28,4	20,9	37,9	50,3	2289
Polen	31,8	36,3	37,7	38,6	2,3	2,6	2,8	3,1	65,9	42,4	32,2	26,0	18,7	27,3	32,2	1048
Overige Westers	41,7	40,3	37,2	34,0	3,1	3,9	4,2	4,6	55,2	40,9	34,0	28,5	14,9	24,4	32,6	27372
Turkije	27,3	42,1	45,3	46,5	9,5	12,6	12,5	14,0	63,2	41,2	36,0	32,0	4,0	6,0	7,2	4166
Marokko	25,9	40,9	44,8	44,8	7,5	9,8	10,4	12,1	66,6	44,9	38,3	35,4	4,3	6,4	7,6	4154
Suriname	39,0	52,8	56,4	56,8	10,5	10,9	10,5	11,1	50,6	30,8	25,2	22,8	5,3	7,4	8,7	2924
Antillen & Aruba	29,2	44,4	48,5	47,1	32,4	26,7	21,6	20,1	38,4	22,7	19,9	18,6	6,1	9,8	13,7	5893
Afghanistan	8,0	24,0	26,7	31,9	7,9	15,0	52,3	52,4	84,1	59,4	18,2	11,9	1,5	2,6	3,4	3127
Iran	8,6	14,4	22,5	24,1	13,3	23,0	24,9	26,7	78,1	58,6	44,9	37,4	3,9	7,6	11,4	752
Irak	11,2	18,3	17,5	17,0	14,2	16,3	17,3	22,4	74,5	60,8	57,0	45,3	4,6	8,2	15,2	3483
Egypte	22,0	33,3	33,1	31,7	6,8	8,4	10,1	9,6	71,2	49,1	41,5	39,1	9,2	15,2	19,3	586
Somalië	6,8	12,7	14,8	17,7	5,3	11,1	17,0	22,3	87,9	69,0	55,1	39,7	7,1	12,9	20,1	1018
Ghana	32,7	41,4	46,7	47,7	2,1	4,2	4,0	5,4	65,2	45,8	33,4	26,4	8,6	15,9	20,6	428
Nigeria	28,5	36,2	35,0	36,5	3,1	4,6	4,3	4,8	68,3	53,2	43,2	32,6	6,0	17,5	25,9	417
Sudan	10,1	17,8	24,2	28,2	9,5	18,5	17,0	18,9	80,4	60,1	51,7	40,7	3,6	7,1	12,1	751
Brazilië	24,3	30,2	34,8	33,8	2,6	3,8	3,4	3,0	73,2	51,3	38,0	33,2	14,7	23,9	30,0	503
Filippijnen	15,0	23,4	29,9	32,9	1,6	2,3	2,3	2,5	83,4	55,3	39,7	29,0	19,0	28,1	35,6	441
Thailand	20,2	32,1	38,2	42,6	1,5	2,4	1,1	1,5	78,2	58,9	48,6	39,8	6,6	12,1	16,0	455
China	16,9	23,0	29,5	37,1	1,9	5,1	7,4	6,8	81,2	63,6	49,5	38,2	8,3	13,5	17,8	1411
India	34,1	32,7	30,0	28,8	1,8	3,2	2,7	3,2	64,1	45,1	37,3	29,4	19,0	29,8	38,5	657
Pakistan	18,9	22,9	26,3	29,0	10,2	14,8	13,8	14,0	71,0	55,3	44,3	34,1	7,0	15,7	22,9	472
Zuid-Afrika	34,9	35,7	33,8	32,8	1,5	0,7	0,9	1,5	63,7	37,9	30,4	25,0	25,7	34,9	40,5	1021
Overig niet-westers	18,7	25,0	28,9	31,3	7,2	9,7	10,2	10,8	74,1	54,5	42,9	34,1	10,8	17,9	23,5	8739
Immigratiemotieven																
Gezinshereniging	17,1	30,2	35,7	37,1	11,4	13,7	13,1	13,3	71,5	56,1	51,2	49,6	4,9	9,6	13,5	6331
Meemigrerend gezinslid	10,8	16,1	15,6	14,1	1,4	1,7	1,7	2,6	87,8	82,2	82,8	83,3	13,2	29,8	44,4	1734
Gezinsvorming	27,5	43,4	47,3	48,3	4,5	6,3	7,3	8,4	68,1	50,2	45,4	43,2	3,7	6,5	8,7	13500
Asiëlmigranten	7,0	15,2	19,2	24,0	8,2	15,3	25,9	28,8	84,8	69,5	54,9	47,2	3,7	6,6	11,0	13007
Arbeid	72,0	61,2	50,3	42,2	0,5	0,8	1,2	1,5	27,5	38,0	48,4	56,4	13,9	26,9	37,7	13299
Studie & Au pair + Stage	13,3	16,8	18,3	18,8	0,1	0,1	0,3	0,3	86,6	83,0	81,4	81,0	20,4	35,2	44,7	6116
Overige motief	10,9	12,5	14,0	13,1	4,2	5,2	5,4	5,2	84,9	82,3	80,6	81,6	16,8	26,5	33,3	1852
onbekend	31,8	38,1	40,0	38,9	18,7	15,8	13,4	12,9	49,5	46,1	46,6	48,3	17,2	21,9	26,3	16268

4.3 Interetnische contacten

Tabel 7.1 Aandeel gesloten huwelijken van allochtonen met een autochtone bruid of bruidegom, naar geslacht, land van herkomst en migratiegeneratie (1999–2001)

	mannen			vrouwen		
	1999	2000	2001 vl.	1999	2000	2001 vl.
	in % van de betreffende groep in de bevolking					
Allochtoon totaal	36,1	33,4	33,9	43,0	41,2	43,6
1e generatie	21,6	19,9	20,7	33,9	33,5	36,3
2e generatie	68,6	65,4	62,9	65,2	61,0	60,6
Westers allochtoon	65,7	62,7	62,2	70,1	68,8	69,9
1e generatie	46,4	42,1	42,4	59,1	58,7	60,2
2e generatie	79,0	77,5	76,6	82,6	81,5	81,7
Niet-westers allochtoon	15,2	14,3	15,1	21,4	21,3	23,3
1e generatie	13,6	13,0	13,6	21,4	21,4	23,9
2e generatie	28,3	24,7	24,5	21,8	20,7	20,5
w.o.						
Turkije	7,4	6,3	7,7	3,6	3,8	4,7
1e generatie	8,2	6,7	8,2	3,4	3,6	5,1
2e generatie	4,3	5,0	6,1	4,4	4,2	3,8
Marokko	7,3	7,6	8,1	6,0	4,9	8,2
1e generatie	6,8	7,2	7,5	6,3	4,7	7,9
2e generatie	15,8	14,3	14,3	4,4	5,8	9,3
Suriname	20,9	19,9	21,4	29,3	30,9	31,6
1e generatie	15,0	15,8	15,5	26,3	28,2	29,2
2e generatie	55,1	42,9	45,4	45,2	44,0	40,6
Ned. Antillen en Aruba	39,4	40,2	42,3	42,1	46,7	45,8
1e generatie	30,5	30,0	32,7	30,9	35,6	33,2
2e generatie	72,5	78,6	73,4	80,7	77,6	80,5
Irak	6,3	11,3	11,4	3,7	6,2	4,9
1e generatie	6,3	10,6	11,4	1,9	5,8	4,5
2e generatie						
Afghanistan	5,3	3,3	2,6	1,2	1,8	8,0
1e generatie	5,3	3,3	2,6	1,2	1,8	8,0
2e generatie						
China	3,7	4,2	2,7	20,7	24,7	25,4
1e generatie	0,5	1,9	1,2	19,4	23,0	23,7
2e generatie						
Iran	28,0	14,1	13,5	16,4	18,9	16,7
1e generatie	27,2	13,7	13,6	15,1	16,0	14,2
2e generatie						
Somalië	4,1	5,5	5,3	7,0	3,4	8,2
1e generatie	4,1	5,5	5,3	7,0	3,4	8,2
2e generatie						
Kaapverdië	10,7	6,4	20,5	26,2	32,4	40,0
1e generatie	5,9	4,4	16,7	24,1	28,8	41,5
2e generatie						
Ghana	27,3	21,9	30,6	28,3	30,1	23,8
1e generatie	27,3	21,9	30,6	28,3	30,1	23,8
2e generatie						
Egypte	27,5	26,2	27,9	3,2	5,2	8,6
1e generatie	26,6	25,3	26,6	2,0	2,9	5,6
2e generatie						
Hongkong	6,5	12,0	8,0	28,1	23,2	31,0
1e generatie	3,1	1,8	6,3	22,0	14,6	30,9
2e generatie						
Filippijnen				74,5	77,6	80,0
1e generatie				74,8	77,8	80,6
2e generatie						
Ethiopië	10,5	15,2	13,2	23,1	27,7	15,4
1e generatie	10,5	13,8	13,2	23,1	27,7	15,4
2e generatie						
Overig niet-westers	29,5	29,2	28,6	48,5	48,0	51,3
1e generatie	27,2	27,4	26,6	47,9	47,3	50,7
2e generatie	74,1	64,0	68,1	61,8	61,7	63,0

Tabel 7.2 Aandeel van in Nederland woonachtige allochtonen die de partner uit het land van herkomst laten komen; naar geslacht, herkomst en migratiegeneratie (1999–2001)

	mannen			vrouwen		
	1999	2000	2001 vl.	1999	2000	2001 vl.
	in % van de betreffende groep in de bevolking					
Allochtoon totaal	27,3	30,2	27,2	18,0	18,9	17,0
1e generatie	40,4	43,2	39,2	23,4	21,9	20,5
2e generatie	8,6	10,2	10,0	12,1	15,5	13,2
Westers allochtoon	5,3	7,2	7,1	1,5	2,1	1,8
1e generatie	14,0	19,0	17,6	3,4	4,2	3,5
2e generatie	1,4	1,5	1,7	0,4	0,9	0,7
Niet-westers allochtoon	47,2	49,1	44,1	35,8	35,2	32,1
1e generatie	49,2	51,0	46,7	33,6	31,2	29,8
2e generatie	36,5	39,5	33,3	41,2	44,2	36,8
w.o.						
Turkije	62,5	65,5	58,3	62,8	64,1	58,1
1e generatie	63,9	67,7	63,2	66,1	63,4	60,3
2e generatie	59,4	61,1	50,1	59,7	64,6	56,4
Marokko	66,7	65,1	59,3	63,7	59,7	51,9
1e generatie	68,1	66,5	61,2	65,9	61,2	56,3
2e generatie	51,1	51,6	45,4	57,5	56,3	42,7
Suriname	19,8	18,7	19,3	10,6	10,0	8,8
1e generatie	22,9	21,0	22,8	11,8	10,8	10,2
2e generatie	4,7	8,1	6,7	5,6	7,1	4,8
Ned. Antillen en Aruba	2,8	1,8	2,3	2,5	3,6	3,7
1e generatie	3,4	2,5	2,4	3,4	4,2	5,3
2e generatie	1,0	0,0	1,8	0,0	2,2	0,0
Irak	53,1	55,8	46,0	29,1	20,9	26,0
1e generatie	53,1	56,3	46,0	30,8	21,2	27,0
2e generatie						
Afghanistan	61,5	63,0	63,6		21,9	16,0
1e generatie	61,5	63,0	63,6		21,9	16,0
2e generatie						
China	58,7	50,0	55,4	30,7	20,5	29,3
1e generatie	66,1	54,6	61,5	33,9	24,5	34,9
2e generatie	23,1				4,0	
Iran	41,4	60,2	56,6	15,9	7,9	6,9
1e generatie	41,9	60,6	56,9	15,8	9,1	7,6
2e generatie						
Somalië	50,0	43,2	45,5	25,0	11,1	12,2
1e generatie	50,0	43,2	45,5	25,0	11,1	12,2
2e generatie						
Kaapverdië	33,3	23,7	8,6	25,6	13,2	17,5
1e generatie	38,2	25,0	11,1	27,8	15,9	16,7
2e generatie						
Ghana	48,5	50,0	34,4		43,3	
1e generatie	48,5	50,0	34,4		43,3	
2e generatie						
Egypte	62,3	65,3	64,1			
1e generatie	64,7	66,7	66,3			
2e generatie						
Hongkong	2,9	1,4	4,5	2,0	2,1	1,4
1e generatie	1,8	2,0	3,6	2,9	3,1	2,2
2e generatie						
Filippijnen				5,7	4,7	7,2
1e generatie				5,9	4,9	7,7
2e generatie						
Ethiopië	28,8	47,3	36,2	8,6	15,6	20,0
1e generatie	28,8	48,1	36,2	8,6	15,6	20,0
2e generatie						
Overig niet-westers	40,7	43,8	36,7	11,8	8,1	8,6
1e generatie	43,5	46,8	39,4	11,4	7,9	8,8
2e generatie	7,4	8,1	4,3	14,5	9,2	7,4

Tabel 7.3 Werk en Uitkeringen naar segregatieniveau van de wijk waar men woont (2001)

Percentage niet-westerse allochtonen in de wijk	Werkzaam	ABW +WW	ABW	Uitkering en niet werkzaam	Arbeids-ongeschikt heids-uitkering
TOTAAL					
0 tot 5%	71,8	2,4	1,3	7,7	7,9
5 tot 15%	71,2	4,3	3,2	10,0	8,2
15 tot 50%	65,2	9,4	8,0	15,7	9,3
50-100%	55,5	17,3	15,7	22,8	8,6
Mannen					
0 tot 5%	82,1	2,2	0,9	7,8	9,2
5 tot 15%	79,5	3,6	2,3	9,2	8,6
15 tot 50%	72,5	7,5	6,0	14,1	9,8
50-100%	62,4	14,3	12,5	20,4	9,7
Vrouwen					
0 tot 5%	61,1	2,7	1,7	7,6	6,5
5 tot 15%	62,7	5,1	4,1	10,7	7,8
15 tot 50%	57,7	11,3	10,1	17,4	8,8
50-100%	48,0	20,5	19,3	25,4	7,3

Tabel 7.4 Verdeling per herkomstgroep over typen wijk (naar het segregatieniveau van de wijk waar men woont [2001])

	Aandeel van niet westerse allochtonen in de wijk			
	0-5%	5-15%	15-50%	50-100%
Autochtoon	54	32	13	1
Westerse allochtoon	38	39	21	3
Turkije	5	25	48	22
Marokko	5	23	49	22
Suriname	8	25	46	22
Antillen en Aruba	12	31	43	14
Irak	16	32	45	8
Afghanistan	24	30	39	7
China	21	33	36	10
Iran	16	37	41	6
Somalië	11	27	50	12
Kaapverdië	2	9	38	50
Ghana	3	11	39	48
Egypte	14	31	43	12
Hongkong	15	36	39	10
Filippijnen	25	36	32	6
Ethiopië	8	27	48	16
overig niet-westerse	17	34	36	12
Totaal	48	32	17	3